

Nasjonal historieskriving i middelalderen

En analyse av historieskrivingen i øst – og sentral- Europa på 1100- og 1200-tallet

Ingrid Refsnes

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur – og religionsvitenskap

Universitet i Bergen

Høsten 2012

Forord

En stor takk til veileder professor Leidulf Melve for gode innspill og rettleiing under skriveprosessen ved dette masterarbeidet. Jeg vil også takke middelalderseminaret, ved professor Geir Atle Ersland og professor Eldbjørg Haug, for gode tilbakemeldinger.

En takk til mine medstudenter på lesesalen for uunnværlige flotte stunder gjennom masterprogrammet.

Jeg vil også takke min mor Anne og storesøster Jorunn, for at de stilte opp som korrekturlesere.

Til slutt vil jeg takke min kjære Geir som stadig oppmuntret meg når det trengtes.

Ingrid Refsnes

Innhold

1. Innledning.....	5
Tema og struktur	5
Bakgrunn	6
De politiske konsekvensene av slaget ved Lechfeld i 955.....	6
Innføringen av kristendommen	7
Kirken som et ledd i den indre konsolideringen	10
Kildematerialet	13
Historieskriving i middelalderen.....	13
Historieskrivingen på 1100-tallet i et øst/vest-perspektiv	15
Kildene	16
2. Opphavsmysten.....	21
Generelle trekk ved opphavsmysten.....	21
Det politiske aspektet ved en forståelse av et skille mellom 'oss' og 'dem'	22
Opphavsmysten i kildene	26
Chronica Boemorum – Tsjekkernes krønike	27
Generelle trekk ved den tsjekkiske opphavsmysten	31
Gesta principum Polonorum – De polske prinsers dyder	33
Generelle trekk ved opphavsmysten i Gesta principum Polonorum	35
Gesta Hungarorum – Ungarernes bedrifter	36
Generelle trekk ved den ungarske opphavsmysten.....	39
Oppsummering.....	41
3. Ledermyten.....	44
Bondemyten.....	44

Bondemotivet i Chronica Boemorum	46
Bondemotivet i Gesta principum Polonorum.....	51
Den ungarske valglegenden	53
Oppsummering.....	54
Politisk autoritet	56
Den dynastiske dimensjonen.....	56
Oppsummering.....	65
Den religiøse dimensjonen.....	67
Oppsummering.....	74
4. Det politiske språket: forholdet mellom den politiske forsamlingen og lederens autoritet .	77
Oppsummering.....	93
5. Det politiske språket: forholdet mellom politisk autoritet og konfliktbildet i tekstene	95
Oppsummering.....	108
6. Konklusjon	110
English summary.....	117
Kilde – og litteraturliste.....	119

1. Innledning

Tema og struktur

Dette arbeidet har som formål å analysere sentrale elementer i aspektet ved en nasjonal historieskriving i middelalderen. Utgangspunktet for arbeidet er historieskrivingen på 1100-tallet som er en del av den kulturelle oppblomstringen fra midten av 1000-tallet og utover middelalderen. Den kulturelle utviklingen skjer i kontekst med en konsolidering av det politiske samfunnet i middelalderen. I en historiografisk sammenheng er det spennende å påpeke at i samme periode øker også omfanget av historieskrivingen.

Utviklingen i denne perioden er vanligvis fremstilt i forskningslitteraturen som et vestlig-europeisk fenomen, både når det kommer til politisk tenkning og historiografi. En analyse av nasjonal historieskriving i Bøhmen, Polen og Ungarn vil derfor være et bidrag til å utvide grensene ved forståelsen av den politiske betydningen av middelalderens historieskriving. Kildeutvalget i arbeidet er tre tekster som tilhører krønike – og gestasjangeren, og er sentrale i den tsjekkiske, polske og ungarske historieskrivingen. Kildene er interessante fordi det ikke finnes andre lignende verk så tidlig i de representative områdene. Fra Bøhmen er *Chronica Boemorum* (Tsjekkernes krønike), fra Polen er *Gesta principum Polonorum* (De polske prinsers bedrifter) og fra Ungarn er *Gesta Hungarorum* (De ungarske bedrifter).

Analysen av aspektet ved nasjonal historieskriving vil i denne sammenhengen ta utgangspunkt i betydningen av en forståelse av et skille mellom en 'oss'-gruppe og en 'dem'-gruppe. Analysedelen vil derfor baseres på en gjennomgang av opphavsmysten i de tre tekstene og hvordan opphavsmysten er med på å skape denne todelingen mellom 'oss' og 'dem'. Deretter flyttes fokuset i analysedelen over på ledermysten som vil ta for seg en undersøkelse av hvordan politisk autoritet legitimeres i tekstene og hvordan dette kan knyttes opp til en 'oss'-gruppe. I siste del av analysen er fokuset rettet mot en undersøkelse av to spesifikke diskurser

som kan knyttes opp til aspektet ved den nasjonale historieskrivingen, hvordan forholdet mellom lederen og den politiske forsamlingen og hvordan forholdet mellom politisk autoritet og konfliktbildet i tekstene uttrykkes i tekstene.

Bakgrunn

Den politiske utviklingen i øst- og sentral Europa fra 900-tallet og utover middelalderen, er preget av forsøk på å etablere politiske enheter som var uavhengige av mektige riker, slik som det tysk-romerske og Bysants. Sentrale faktorer i denne politiske utviklingen er blant annet innføringen av kristendommen, lovgiving, strategiske allianser og konflikter. I mange tilfeller vil disse faktorene ofte overlape hverandre. I dette kapittelet er formålet å gi en kort tematisk oversikt over noen få nøkkelfaktorer, som de politiske konsekvensene av slaget ved Lechfeld, innføringen av kristendommen og betydningen av Kirken som et ledd i den indre konsolideringen i utviklingen av Bøhmen, Polen og Ungarn som politiske enheter.

De politiske konsekvensene av slaget ved Lechfeld i 955

En sentral hendelse i den politiske utviklingen i øst – og sentral Europa i tidlig middelalder, er slaget ved Lechfeld i 955. Slaget ved Lechfeld blir ofte referert som slaget hvor den tysk-romerske keiseren Otto I satte en stopper for de ungarske herjingene i Europa og tvang ungarene til å endre leve – og samfunnsform.¹ Ungarn gikk fra å være preget av et stamme – og nomadesamfunn til en mer permanent levestil. Dette gav videre rom til at det ungarske folk begynte å konstituere seg under ledelse av Géza I og ikke minst under Stefan I. Ungarn var dermed i ferd med å forme seg som en relativt stabil politisk enhet. Slaget resulterte også i en ny maktbalanse i den politiske sfæren i øst- og sentral-Europa. I perioden etter 955 er det mulig å se at de politiske enhetene for alvor begynner å ta form. Et sentralt aspekt ved den konsoliderende perioden etter slaget ved Lechfeld er fremveksten av det tysk-romerske

1 Sulyok, 1994:95

keiserdømmet under styringen av Otto I(død 973). Det blir påpekt av blant andre Sverre Bagge og de polske historikerne Aleksander Gieysztor, Stefan Kieniewicz, Emanuel Rostworowski, Janusz Tazbir og Henryk Wereszycki, at den politiske utviklingen og konsolideringen av blant annet Danmark, Polen, Bøhmen og Ungarn som politiske enheter, skjer i takt med den tysk-romerske framveksten.² Det er derfor rimelig å anta at den interne konsolideringen i disse områdene, i denne perioden, er en direkte konsekvens av framveksten av det tysk-romerske riket som en mektig maktfaktor i Europa.³ For eksempel responderte Polen på den tysk-romerske framveksten med å begynne å føre en mer aggressiv ekspansjonspolitik.⁴ Dette førte igjen til et storpolitisk maktspill mellom Polen og det tysk-romerske riket særlig utover 1000- og 1100-tallet. Dette fikk også konsekvenser for de andre omliggende politiske enhetene. Bøhmen, for eksempel, opplevde en sterk territoriell vekst utover 900-tallet. Til tross for at Bøhmen fortsatt var under sterk innflytelse fra det tysk-romerske riket, begynte Boleslav I å slå de første denarii. Mynten kan sees som et symbol på Bøhmen som et mer eller mindre selvstendig territorium og ikke minst som et symbol på politisk autoritet.⁵ Likevel fungerte Bøhmen som en vassal under det tysk-romerske riket. De tsjekkiske hertugene måtte stadig stabilisere deres politiske forhold til keiserdømmet.⁶ Som en motvekt mot et ekspanderende Piast-dominert Polen kan en se at Bøhmens stilling i lys av den tysk-romerske keiserens behov for et relativt selvstendig Bøhmen, som fortsatt var under en viss innflytelse av det tysk-romerske riket.

Innføringen av kristendommen

Innføringen av og konverteringen til kristendommen var en politisk handling. Konverteringen kan sees på som et nødvendig ledd i konsolideringen av en politisk enhet.⁷ For det første førte ikke kristendommen bare med seg religiøse forandringer i samfunnet, men førte også med seg

2 Bagge, 2010:23, Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:42

3 Bagge, 2010:23

4 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:42

5 Měřínský, Mezník, 1998:41

6 Agnew, 2004:15

7 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:48

et nytt verdensbilde, som resulterte i en forandring av samfunnsformene. Den hedenske samfunnsorden var i stor grad preget av en flat styringsform. Med andre ord, makten var fordelt mellom flere stammeledere og dette resulterte ofte i et fragmentert samfunnsmønster. Ved innføringen av kristendommen ble samfunnsorden endret til å preges av en hierarkisk styringsform. Denne ordenen var en refleksjon av den himmelske og guddommelige orden, hvor Gud var den øverste lederen. Den hierarkiske strukturen ble etterhvert utnyttet for å sikre og konsolidere makten hos en ledende familie eller dynasti. En hierarkisk samfunnsform gjør det også lettere å skape en politisk enhet, gjennom å skape en forståelse for at folket har en tilhørighet til en og samme leder. Samtidig er det et viktig aspekt at kristendommen også erstattet et mangfold av hedenske tradisjoner med en enkel overordnet form for tilbedelse.⁸

En faktor i konverteringen til kristendommen var misjonsarbeid. Misjonsarbeidet i områdene i øst- og sentral-Europa var ikke bare et arbeid med å konvertere hedenske folkegrupper til kristendommen, men også en kirkelig-politisk drakamp mellom den latinske kristendommen i vest og den greske kristendommen i øst.⁹ Denne drakampen er trolig mest synlig i Ungarns tilfelle. Den politiske utviklingen av Ungarn som en politisk enhet, måtte balanseres mellom maktambisjonene til det katolske tysk-romerske riket og det gresk-ortodokse Bysants. De ungarske lederne i den tidlige fasen av etableringen av Ungarn måtte 'velge' hvilken av disse to rikene de skulle lene seg mot. Det fremgår ikke av kildematerialet hvorfor lederne tilslutt valgte å lene seg mer mot den latinske kristendommen i vest. En mulig forklaring kan ligge i at Bysants' makt var begynt å svekkes.¹⁰ Samtidig er det heller ikke urimelig at politiske motiver lå bak en slik beslutning, både i lys av hva de ungarske lederne selv ønsket å oppnå og ikke minst hva Bysants og det tysk-romerske riket tapte eller vant på om hvilken side Ungarn endte opp med å støtte seg til.

Kristningen av Bøhmen var i tidlig middelalder preget av misjonsarbeidet til bispesetene i

8 Kłoczowski, 2000:11

9 Agnew, 2004:11

10 Molnár, 2001:18

Regensburg, Passau og Salzburg og deres mål ved å konvertere slaverne til kristendommen.¹¹ Det er også gresk misjonering i Bøhmen, men i det lange løp har denne en liten innvirkning.¹² En mulig årsak til dette kan være geografi, at Bøhmens mer sentrale beliggenhet i forhold til det tysk-romerske riket gjorde det mer åpent for den latinske kristendommen enn den mer fjerne greske.

Et aspekt ved den konsoliderende funksjonen av konverteringen til kristendommen er personifisering. Ved personifisering menes det at det er mulig å se at enkelte skikkelser spiller en vesentlig rolle i enten innføringen av kristendommen eller i kristendommens rolle som en konsoliderende faktor. For eksempel spiller den tsjekkiske lederen Václav (død 935), også kjent som St. Weneceslas, en viktig rolle i konsolideringen av Bøhmen som en politisk enhet. Václav var medlem av det tsjekkiske dynastiet Přemysl, som utover middelalderen fikk en dominerende rolle i Bøhmen. Under lederskapet til Václav utviklet det seg etterhvert en intern konflikt mellom han og broren, Boleslav I, (den onde). Konflikten resulterte i at Václav ble myrdet i 935. Det er imidlertid interessant at Boleslav I, som mest sannsynlig var ansvarlig for mordet på broren, også fikk Václav kanonisert etter sin død. Kanoniseringen av Václav var trolig politisk motivert på grunn av at en slik kanonisering av et medlem av Přemysl-dynastiet hadde en konsoliderende funksjon. Dette kan begrunnes med at gjennom St. Václav fikk Přemysl-dynastiet en viss karisma, og ikke minst fikk Bøhmen en kristen identitet.¹³ Det utviklet seg en ide om at Bøhmen var St. Václavs land og at lederen var en jordlig representant for Václav.¹⁴

Kristningen av Polen blir gjerne personifisert gjennom dåpen av den polske lederen Mieszko I (død ca 992) i 966. På en annen side kan det være mer fruktbart å se på den polske kulten rundt St. Adalbert.¹⁵ Adalbert var i utgangspunktet av tsjekkisk hærkomst og ble utnevnt til

11 Agnew, 2004:10

12 Agnew, 2004:11

13 Agnew, 2004:13

14 Agnew, 2004:13, Her er det klare paralleller til ideen om at paven er Guds representant på jorden.

15 Også kjent under navnet St. Wojcieich eller St. Vojtěch

biskop av Praha i 983.¹⁶ På grunn av interne konflikter i Bøhmen, reiste Adalbert til Polen, hvor han ble mottatt av den polske lederen Boleslav I.(Chrobry- den modige).¹⁷ Adalbert ble i 997 myrdet på en misjonsreise til Preussen. Han ble deretter kanonisert og gravlagt i den polske byen Gniezno. At Adalbert ble gravlagt i Gniezno spilte senere et sentralt argument i grunnleggelsen av byens rolle som erkebispesete rundt år 1000. Utviklingen av en geistlig orden i form av enten erkebispedømmer eller klosterordener er en viktig del av etableringen av Kirkens posisjon.¹⁸ En etablering av en stabil posisjon for Kirken er samtidig et tegn på indre konsolidering. Dette gjelder forøvrig ikke bare i Polen, men også i andre politiske områder.

I Ungarn er innføringen av kristendommen særlig knyttet til den ungarske lederen Géza(død 997), og hans sønn Stefan I(død ca 1038).¹⁹ Det er en pågående debatt om hvorvidt en skal regne Géza som den siste stammelederen eller den første kristne lederen av Ungarn.²⁰ Forskerne er imidlertid stort sett enig i at Géza kan ha brukt kristendommen til å overvinne andre klanledere og styrke sin egen makt.²¹ Det finnes imidlertid ingen tegn på at kristningsarbeidet var fullført ved Gézas død, men kristningen ble ytterligere systematisk spredt utover under sønnen Stefans regjeringstid. Spredningen skjedde både gjennom misjonering og opprettelser av klostere men også gjennom lovgiving.²²

Kirken som et ledd i den indre konsolideringen

Det er mulig å se at den politiske autoriteten til de tsjekkiske, polske og ungarske lederne vokte side om side med fremveksten av Kirken som en institusjon. Den geistlige orden er et viktig aspekt ved den konsoliderende faktoren på grunn av at den nye styringsformen som ble innført med kristendommen på mange måter baseres på skrift. I tidlig middelalder, altså i

16 Kłoczowski, 2000:12

17 Sønn av Mieszko I. Boleslav I var den første polske hertugen som ble kronet til konge i 1025.

18 Kłoczowski, 2000:13-14

19 Stefan I er også kjent under navnet István I.

20 Berend, Laszlovszky, Szakács, 2007:331

21 Berend, Laszlovszky, Szakács, 2007:331

22 Berend, Laszlovszky, Szakács, 2007:331

perioden hvor utformingen av de politiske enhetene begynte å ta form, var skriftbruken i høy grad forbeholdt de geistlige. For eksempel, er lovgiving et sentralt element i konsolideringen av en hierarkisk styringform og i denne sammenhengen spilte skriften en viktig rolle.

Utover 900-tallet begynner den geistlige strukturen å tre frem i Bøhmen ved grunnleggelsen av bispesete i Praha. Den tsjekkiske diakonen Cosmas som skriver *Chronica Boemorum* på begynnelsen av 1100-tallet, legger grunnleggelsen av Praha som bispesete til perioden rundt 967²³. Idag er det derimot en enighet om at en mer korrekt datering vil være rundt 973.²⁴ Etableringen av Praha derimot underlagt erkebispesetet i Mainz.²⁵ I samme periode opplevde Bøhmen en fremvekst som en politisk enhet. Det er trolig i denne sammenhengen at den tsjekkiske lederen Břetislav I forsøkte å løsrive bispedømmet fra Mainz og opprette et eget tsjekkisk erkebispesete i Praha. På den måten kunne Břetislav I ytterligere stabilisere og konsolidere Bøhmen til en politisk enhet, uavhengig av det tysk-romerske riket. Denne løsrivingen ble imidlertid stoppet av den tysk-romerske keiseren Henrik III.²⁶ Det kan være mange grunner til at Henrik III stoppet dette forsøket. En av grunnene kan ligge i at den tysk-romerske keiseren også tidligere brukte Bøhmen som en motvekt til det ekspanderende polske Piast-riket.²⁷

Også i Polen ble Kirken som institusjon brukt ikke bare som en konsoliderende faktor for den politiske enheten, men også som en konsoliderende faktor for dynastiernes autoritet. På samme måte som i Bøhmen, ble den geistlige institusjonen anvendt i forsøket på å løsrive seg fra den tysk-romerske innflytelsen. I Polen skjer dette blant annet i perioden rundt 1070, ved at Boleslav II(Śmiały- den dristige), i samarbeid med pave Gregor VII, som rehabiliterer den kirkelige organisasjonen og samtidig innfører den gregorianske reformen i Polen.²⁸ Dermed ble Polen også en viktig del av den politiske konflikten mellom pave Gregor VII og keiser

23 Cosmas, Bretholz(red.), 1955:42-43

24 Wolverton, 2001:115

25 Wolverton, 2001:115, Mainz var en del av det tysk-romerske riket

26 Měřínský, Mezník, 1998:44

27 Měřínský, Mezník, 1998:43

28 Cowdrey, 2004:244

Henrik IV. En konflikt mer kjent som investiturstriden.

I Ungarn ble det første erkebispedømmet etablert rundt år 1000 i byen Esztergom, nord i Ungarn, av Stefan I.²⁹ Dette skjedde rett etter at Stefan ble kronet til Ungarns første konge med både den romerske paven og den tysk-romerske keiserens godkjennelse. Stefan I søkte å sikre seg autoritet gjennom å etablere et uavhengig ungarsk kongedømme.³⁰ Hverken den tysk-romerske keiseren eller paven hadde noen problemer med dette, og det er trolig to hovedgrunner til dette. For det første var Stefan gift med Otto Is datter Giesla, og for det andre påpeker den norsk-ungarske historikeren Vince Sulyok at "...Ungarns geopolitiske beliggenhet"³¹ var avgjørende. Dette begrunner han videre med at den greske kirken i øst var svært interessert i å få utbredt sin trosretning i Ungarn. Det er dermed et viktig aspekt ved denne saken at dersom den vestlige latinske makten ikke hadde gitt Stefan kronen, ville han trolig gått til Bysants og dermed gitt Bysants større innflytelse i Ungarn.³²

Dette delkapittelet har hatt som formål å fremstille noen få nøkkelfaktorer som danner et grunnlag for en forståelse av fremveksten av Bøhmen, Polen og Ungarn som politiske enheter. Det er vist at kristendommen har spilt en vesentlig rolle, blant annet gjennom innføringen av nye samfunnsformer og styringsidealer. Kirken, som institusjon spilte en viktig rolle som en konsoliderende faktor gjennom de geistlige i en styringsform som i høy grad var basert på skrift. Slaget ved Lechfeld hadde viktige politiske ringvirkninger i perioden etter 955. Fremveksten av det tysk-romerske riket fremmet også fremveksten til de nærliggende politiske enhetene. Disse politiske enhetene ble skapt og formet ut fra en utvikling som en motvekt til et mangfold av motivasjoner og ambisjoner, både internt og eksternt.

29 Berend, 2004:307

30 Sulyok, 1994:109

31 Sulyok, 1994:110

32 Sulyok, 1994:110

Kildematerialet

Her skal det forsøkes å gi en kort innføring av historieskrivingen i middelalderen og plassere kildematerialet i dette arbeidet i lys av den historiografiske utviklingen i Europa på samme tid som de ble nedskrevet.

Historieskriving i middelalderen

Innføringen av kristendommen spilte på mange måter en nøkkelrolle i utviklingen av samfunnet i middelalderen, politisk såvel som kulturelt. Kristendommen førte med seg et nytt ordningsprinsipp som politisk sett førte til en ny samfunnsstruktur og et nytt syn på verden. Et sentralt element i dette prinsippet er at det med kristendommen ble innført en ny kronologi. Den kristne ideen om at Kristus skulle komme tilbake skapte et behov for å endre den eldre, antikke tankemåten om en syklisk tidsoppfatning eller om en evig utvikling fra fortid til nåtid.³³ Den nye, kristne, kronologien var en oppfatning om at det skjedde en utvikling fra et fast punkt(Guds skapelse av verden) til et annet fast punkt(Kristus tilbakekomst). Med andre ord en fast lineær kronologi.

Det kristne preget i historieskrivingen blir ytterligere presisert gjennom at det skjer en endring fra antikken til middelalderen, av hvem som skriver historie. I antikken var det i høy grad et verdslig anliggende å skrive historie, mens det i middelalderen var stort sett geistlige som hadde denne oppgaven. Det er flere årsaker til denne endringen. En av de viktigste er trolig at denne endringen er en konsekvens av den intellektuelle kollapsen ved Romerrikets fall i senantikken. Romerrikets oppløsning førte også til nedgang blant den lærde elite i riket, og det førte til at det tilslutt ble de kristne klosterordenene som overtok og førte den latinske skriftkulturen videre.³⁴

33 Melve, 2010:43

34 Melve, 2010:44

Til tross for et nytt kristent ordningsprinsipp som preger historieskrivingen var middelalderens tekster likevel tett knyttet til klassiske forfattere, modeller og retorikk. Dette reflekteres gjennom sjangerbruken i middelalderen. En variant av den klassiske biografien, altså en fremstilling av en bestemt person, var sentral, særlig i tidlig middelalder. Biografien ble gjerne bygget opp etter et bestemt klassisk skjema, det svetoniske. Det svetoniske skjemaet er en kategorisk modell, etter den romerske forfatteren Sveton(Suetonius), som er delt inn i fire deler. Først beskrives familiebakgrunnen, deretter det offentlige liv, som for eksempel kriger, bygningsarbeider, styresett også videre. Den tredje kategorien er en beskrivelse av det private liv, for eksempel, forhold til kvinner, barn, utseende også videre. Den fjerde og siste kategorien omhandler hovedpersonens død. *De vita Karoli magni* – Om livet til Karl den store, skrevet av den frankiske munken Einhard(død 840), et godt eksempel på bruken av det svetoniske skjema i middelalderen. Einhard er en sentral skikkelse i karolingerperioden. Karolingerperioden regnes for å stå for et oppsving i skriftkulturen i (vest)Europa etter Romerrikets oppløsning. Denne oppsvingen omtales også gjerne som karolingerrenessansen. Utgangspunktet for denne oppsvingen er tett knyttet til den politiske konsolideringen og relativt stabile perioden under karolingerne, særlig under Karl den store.³⁵ Gjennom reformer av klostervesen, lovverk og utdanning fikk skriftkulturen en ny rolle, og dette førte videre til positive ringvirkninger for historieskrivingen.³⁶

Denne positive utviklingen i historieskrivingen reflekteres i utviklingen av sjangerne. En friere variant av biografien, gestaen, tok form. Gestaen som sjanger var i utgangspunktet opptatt av det geistlige embete og den kirkelige institusjonen, men senere også de verdslige institusjonene.³⁷ Det kommer også andre nye sjangere til, særlig knyttet til kristendommen, som liturgi og hagiografi. Krønikesjangeren er også en sentral sjanger i historieskrivingen i middelalderen. Krønikesjangeren karakteriseres gjerne med sine røtter i den annalistiske stilen, og er dermed opptatt av å beskrive et relativt bredt spekter av hendelser i en kronologisk rekkefølge. Krønikesjangeren ble særlig utbredt i Europa på 1100-tallet.

35 Melve, 2010:48

36 Melve, 2010:48-49

37 Melve, 2010:49

Historieskrivingen på 1100-tallet i et øst/vest-perspektiv

Gjennom kristningsprosessen av Europa ble den latinske skriftkulturen spredt utover, også til periferien. Med unntak av oppsvingen under karolingertiden var det først fra midten av 1000-tallet og fremover at den litterære kulturen blomstret. Fra 1100-tallet skjer det en økning av historiske verker, men det skjer også en endring i holdningen til kildene blant forfatterne. Denne holdningsendringen må derimot ikke overdrives, det er likevel påfallende at det til en viss grad ble fokusert på en mer kritisk holdning til kildene. Den engelske munken William av Malmesbury(død 1143) fremheves gjerne som en av de mer sofistikerte historieskriverne på 1100-tallet i denne sammenhengen.

I denne perioden er den politiske utviklingen i dette området preget av at Bøhmen, Polen og Ungarn konsolideres til egne politiske enheter. Denne prosessen var i dette området var preget av impulser fra både øst og vest. Det er imidlertid interessant å påpeke at det er særlig vestlige impulser som blir anvendt som instrumenter i konsolideringsfasen.³⁸ Innflytelsen fra det tysk-romerske riket var tydelig i denne sammenhengen, men Alexander Gieysztor påpeker at ved inngangen av 1100-tallet og utover, er det også en økning i impulser fra andre intellektuelle sentre i den vestlige delen av Europa, som for eksempel Frankrike og Italia.³⁹ Denne utvekslingen av impulser fra vest til øst er først og fremst et resultat av spredningen av kristendommen gjennom misjonsarbeid og etableringen av klosterordenene. De to viktigste konsekvensene av etableringen av klosterordenen i øst var for det første etableringen av Kirken som en institusjon og som en brikke i den politiske konsolideringen. For det andre etablerte klosterordenene viktige læresteder, hvor det tidligere ikke hadde eksistert noe lignende. Dette dannet en viktig grobunn for en intellektuell elite, først og fremst geistlige, i det som ble ansett som perifere deler av Europa. Den tsjekkiske krønike *Chronica Boemorum* skrevet av Cosmas, en diakon fra Praha, den polske gestaen *Gesta principum Polonorum* av den ukjente Gallus, og den ungarske gestaen *Gesta Hungarorum* skrevet av en anonym forfatter, idag omtalt som Anonymus, er alle tre refleksjoner over den litterære kontakten

38 Gieysztor, 1970:184

39 Gieysztor, 1970:189

mellom vest og øst.⁴⁰ Forfatteren av *Gesta principum Polonorum* (De polske prinsers dyder), Gallus, er etter mest sannsynlig ikke polsk av opprinnelse, men en munk som opprinnelig kommer fra Provence i Frankrike.⁴¹ Gallus var med andre ord en av mange munkar fra det vestlige Europa som drog på misjonsarbeid til de østlige områdene, og var en viktig del av etableringen av klosterordenen. I mange tilfeller er det mulig å se at klostrene i første omgang ble drevet av utenforstående munkar. Dermed ble klostrene et viktig senter for videreføring av litterære, politiske og kulturelle impulser.

Cosmas som skrev *Chronica Boemorum* (Tsjekkernes krønike) var av tsjekkisk opprinnelse. Mest sannsynlig fikk Cosmas sin utdanning ved katedralskolen i Liège, som ligger i dagens Belgia.⁴² Dette tilsier at han kom fra en velstående familie. Liège regnes som et viktig intellektuelt, kulturelt og kirkelig senter i middelalderen. Det er dermed ikke urimelig å anta at Cosmas mottok viktige impulser derfra som han brakte med seg tilbake til Bøhmen.

Den siste forfatteren, Anonymus, var etter all sannsynlighet en del av kanselliet til kong Béla III av Ungarn som regjerte i perioden mellom 1172 og 1196. Anonymus er den eneste av de tre forfatterne, som dette arbeidet skal konsentrere seg om, som ikke er geistlig. Både Gallus og Cosmas tilhører det geistlige embetet, hvor Gallus trolig var en munk og Cosmas var diakon. Anonymus' forfatterskap reflekterer dermed en endring som skjer mot slutten av 1100-tallet og særlig utover 1200-tallet, nemlig et brudd på det tidligere geistlige monopolet ved historieskrivingen. Bruddet skjer samtidig og i takt med utviklingen av universitetene i Europa og ved at stillingen til klosterscholene ble svekket i forhold til tidligere.

Kildene

Kildematerialet som foreligger for analysen i dette arbeidet er tre tekster som er skrevet i en

40 Gieysztor, 1970:190

41 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:xxvii

42 Cosmas, Wolverson(oversetter), 2009:11-12

periode fra begynnelsen av 1100-tallet og til begynnelsen av 1200-tallet. Et viktig fellestrekk ved disse tre tekstene er at de originale manuskriptene har gått tapt, men er gjort kjent gjennom avskrivninger.

Gesta principum Polonorum – De polske prinsers dyder, antas å være nedskrevet i perioden mellom 1112 og 1118. Som tidligere nevnt er forfatteren ukjent, men fikk av uklare årsaker tillagt navnet Gallus av en biskop ved navn Martin Kromer.⁴³ Det er ingen kjent original av manuskriptet og det finnes heller ikke noen nær samtidig avskrift av verket. Moderne utgivelser av verket, som for eksempel utgaven som er redigert og oversatt av Paul W. Knoll og Frank Schaer fra 2003, er basert på tre avskrifter som kan dateres tilbake til senmiddelalderen.⁴⁴

Verket er delt inn i tre bøker. Hver bok innledes med et brev hvor forfatteren tilegner verket en eller flere viktige og innflytelsesrike personer. Verket blir tilegnet til sentrale skikkelser innenfor det geistlige embetet, som erkebiskopen og andre biskoper. Det som imidlertid er verdt å merke seg i tilfellet med *Gesta principum Polonorum* er at hver av de tre bøkene som verket består av er bygget opp med først et brev, deretter en epilog og til sist selve fortellingen eller boken. Epilogens funksjon i denne typen verk, altså i gesta – eller krønikesjangeren, er å oppsummere fortellingen og er derfor vanligvis en del av avslutningen av et verk eller en bok i et verk.⁴⁵ Epilogen i første bok er en oppsummerende fortelling om hvordan moren til Boleslav III, ved guddommelig hjelp ble unnfanget med sønnen Boleslav. Det blir med andre ord tidlig i verket presisert at det er Boleslav III som er hovedpersonen i dette verket. Deretter begynner første bok med en fortelling om hvordan Piast- dynastiet ble grunnlagt i en mytisk fortid og en presentasjon av mytiske Piast-ledere frem til Boleslav IIIs fødsel. Den første boken fungerer dermed som et bindeledd mellom Boleslav III og Piast- dynastiet. Både den

43 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:xx

44 Den første avskriften tilhører samlingen Codex Zamoyscianus under kodeidentifikasjonen MZ BOZ cim28, fols. 20V – 54V. Den andre avskriften tilhører samlingen Codex Czartoryscianus under kodeidentifikasjonen MS 1030, fols. 242 – 307. Den tredje avskriften tilhører samlingen Heilsberg Codex, og kodeidentifikasjonen er MS 8006, fols. 119-247. Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:xx

45 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:7, fotnote 3

andre og tredje boken omhandler i høy grad om Boleslav IIIs liv og person. Det vil ikke dermed si at det er en detaljert beskrivelse av Boleslav IIIs utseende eller livsstil, som ofte var vanlig i tidligere biografier. Gallus legger derimot vekt på Boleslav IIIs politiske vesen i de to siste bøkene av *Gesta principum Polonorum*. Med andre ord det er fokus på hans politiske triumfer og utfordringer, som for eksempel konflikten med broren Zbiginew som preget den polske politiske sfæren i perioden rett før nedskrivningen av verket.

Chronica Boemorum – Tsjekkernes krønike, er trolig nedskrevet i perioden mellom 1119 og 1125. Forfatteren, Cosmas, var en diakon i Praha. Det finnes ingen original versjon av verket, de moderne utgivelsene av krøniken er basert på en avskrift som er datert til 1200-tallet.⁴⁶

Verket er delt inn i tre bøker, og hver bok begynner med et brev som tilegner verket til en sentral skikkelse i det geistlige embetet. Det som er interessant å legge merke til med dette verket er at fremstillingen i bøkene er todelt. For det første fremstiller Cosmas sentrale hendelser i tsjekkernes historie i en annalistisk stil, med andre ord kronologi er en sentral og gjennomgående nøkkelfaktor i verket. For det andre fremstiller Cosmas disse hendelsene i lys av utviklingen av Přemysl-dynastiet. Det er med andre ord en sidestilt fortelling ved kronologien. I første bok, som i stor grad omhandler den mytiske fortiden er ikke kronologien like klar som i de to andre bøkene. Det er likevel verdt å påpeke at den første boken har to sidestilte fortellinger. For det første omhandler boken den mytiske fortiden og fokuserer på opphavet til det tsjekkiske folk og deres tilknytning til det geografiske området som senere ble Bøhmen. For det andre er det en fortelling om hvordan Přemysl-dynastiet ble grunnlagt. Cosmas er trolig en av de første som skriftlig viderefører den tsjekkiske tradisjonen om grunnleggelsen til Přemysl-dynastiet.⁴⁷ I andre og tredje bok blir kronologien tydeligere i form av en utstrakt bruk av årstall i fremstillingen. Både andre og tredje bok preget av

46 Den mest kjente avskriften av *Chronica Boemorum* finnes i samlingen *Codex Gigas*, eller *Djevelbiblen*. Manuskriptet har kodeidentifikasjonen MS A 148 og er datert til perioden mellom 1204 og 1230. Det finnes også en annen avskrift, MS VIII.F.69, som befinner seg på nasjonalbiblioteket i Praha. Disse avviker lite fra hverandre.

http://manuscripts.cmrs.ucla.edu/Manuscripts_list.php?a=search&value=1&SearchFor=Cosmas+of+Prague&SearchOption=Contains&SearchField=author hentet 6.november 2012

47 Agnew, 2004:12

beskrivelser av politiske hendelser, konflikter, alliansespill og konsekvensene av disse. Cosmas skifter mellom å beskrive det politiske spillet på et overordnet nivå og på et lavere nivå, innad i selve Přemysl- dynastiet. Det er likevel interessant å se at beskrivelsene eller fortellingen i verket utvikler seg for leseren å være tsjekkernes historie sett i lys av utviklingen av Přemysl- dynastiet. Hva dette innebærer skal belyses i analysedelen av dette arbeidet.

Gesta Hungarorum – Det ungarske folks dyder, er den tredje og siste teksten i dette kildematerialet.⁴⁸ Forfatteren av Gesta Hungarorum er ukjent, men er i moderne forskning kjent som Anonymus.⁴⁹ Dateringen av verket er problematisk. Det er foreslått at en datering for nedskrivningen en gang i en periode mellom slutten av 1100-tallet og 1241.⁵⁰ Årsaken til denne periodiseringen ligger for det første i at Anonymus regnes for å være en del av kanselliet til Béla III av Ungarn som regjerte i perioden mellom 1172 og 1196. For det andre er det ingen bemerkninger om den mongolske invasjonen.⁵¹ På en annen side kan dette problematiseres ytterligere. Den moderne utgaven av verket på basert på kun et dokument, hvilket den tidligere historien er ukjent for forskerne. Det betyr at originalen trolig er tapt. I lys av andre lignede tekster, særlig de to andre tekstene i dette arbeidet, er det påfallende at Gesta Hungarorum ikke tar opp en større del av den ungarske historien. Det er verdt å merke seg at forfatteren av verket ikke tar opp Stefan Is bedrifter, som regnes for å være Ungarns første konge. Det kan derfor påpekes at det er tegn på at den moderne utgaven av Gesta Hungarorum ikke er en komplett versjon.

Gesta Hungarorum er i motsetning til de to andre tekstene ikke delt inn i bøker, men i 57

48 Gesta Hungarorum er kjent fra kun en avskrift, og historien bak avskriften er ukjent. Det vi vet idag er avskriften dukket opp for første gang på 1600-tallet i et register på Hofbiblioteket i Wien, og ble nevnt i *Specimen Hungariae Literate* av David Czvittinger i 1711. På slutten av 1700-tallet ble avskriften brukt til å binde sammen et annet dokument fra Schloss Ambras- samlingen, men manuskriptene ble delt fra hverandre igjen iløpet av 1800-tallet. Avskriften ble overlevert til Ungarn som en del av Venezia-forliket i 1932.

Anonymus, Rady(oversetter) og Veszprèmy(oversetter), 2010:xviii

49 Forfatteren ble tillagt dette navnet i en ungarsk utgave av verket fra 1790 av János Letenyey. Anonymus, Rady(oversetter) og Veszprèmy(oversetter), 2010:xix

50 Anonymus, Rady(oversetter) og Veszprèmy(oversetter), 2010:xxi-xxii

51 Anonymus, Rady(oversetter) og Veszprèmy(oversetter), 2010:xxii

større og mindre kapitler. *Gesta Hungarorum* er også det korteste verket i denne kildesamlingen. Verket er en fortelling om det mytiske opphavet og grunnleggelsen av Árpád – dynastiet. Fortellingen begynner med en beretningen om en utvandring fra et område kalt Skytia, under ledelse av Álmos(død ca 845), til landområdet som skulle forme seg til å bli den politiske enheten Ungarn. Parallelt med beskrivelsen av fremveksten av Árpád- dynastiet er det også verdt å legge merke til at Anonymus fokuserer på å samtidig fortelle om stormennenes rolle i den politiske utviklingen. *Gesta Hungarorum* avsluttes med beskrivelser av Zoltán(død 947/948), sønnesønnen til Álmos, grunnleggeren av Árpád-dynastiet.

2. Opphavsmysten

Formålet med dette kapittelet er å først gjøre leseren kjent med noen av teoriene, funksjonene og det politiske aspektet bak opphavsmysten. I dette kapittelet skal det gis en generell beskrivelse av opphavsmysten i tre tekster, *Chronica Boemorum*, *Gesta Principum Polonorum* og *Gesta Hungarorum*.

Generelle trekk ved opphavsmysten

Origines gentium eller opphavsmysten er fortellinger om et opphav. Ledermyten springer ut fra opphavsmysten. Det som imidlertid skiller ledermyten fra opphavsmysten er at hvor ledermyten har fokus på å beskrive fremveksten til en hersker mens opphavsmysten har størst fokus på opphavet til et folk. I dette kapittelet skal hovedvekten være på den generelle opphavsmysten slik den blir presentert i tekstene.

I artikkelen *Medieval origins of gentium and the community of the Realm* legger Susan Reynolds til grunn at middelalderens opphavsmyster har et generelt grunnlag i tre tradisjoner.⁵² Den første tradisjonen springer ut fra den romerske historieskriveren Tacitus' beskrivelser i *De Origine et situ Germanorum*, også kalt *Germania*. "I [de] gamle sangene, som eneste[måte] å minnes og gjengi deres opphav, samlet de seg om Tuisco, en jordlig oppbrakt gud og hans sønn Mannus som deres opphav og grunnlegger."⁵³ Dette er grunnlaget for det som idag er kjent som "Frankish table of Peoples"⁵⁴. Fortellingen om Mannus og hans tre sønner ble tatt opp i senere tradisjoner, men ble modifisert etter egne behov. For eksempel er det mulig å se at navnet Mannus ble endret til Alanus eller Alaneus.⁵⁵ Den andre, mest brukte og den trolig best kjente, tradisjonen knytter opphavsmysten opp mot bibelfortellingen som

52 Reynolds, 1983:375

53 "Celebrant carminibus antiquis, quod unum apud illos memoriae et annalium genus est, Tuistonem deum terrum editum, et filium Mannum, originem gentes conditresque [...]" Tacitus, Gudeman(red.), 1916:56

54 Reynolds, 1983:375

55 Reynolds, 1983:375

omhandler Noa og hvordan hans tre sønner befolket verden etter syndefloden. Blant andre tar Isidore av Sevilla i bruk denne tradisjonen i sin *Etymologiae*. Den tredje tradisjonen tar utgangspunkt i den klassiske arven. Fokuset på å plassere seg i forhold til et antikk 'sentrum' og føre linjene tilbake til blant annet Troja kan spores i krønikere over store deler av Europa. Mest vanlig er derimot en blanding av de to siste tradisjonene, bibelfortellinger med innslag fra den klassiske kulturen.⁵⁶ Det er imidlertid også mulig å finne mer lokale tradisjoner som har sine røtter i episke dikt og muntlige fortellinger. Disse, som vi skal se senere i arbeidet, ble ofte ekskludert eller tilpasset i den senere nedskrivningen. Hovedgrunnen til denne tilpassingen eller utelukkelsen, ligger trolig i forfatterens forsøk på å skape et kristent fundament i sine verker.

Det politiske aspektet ved en forståelse av et skille mellom 'oss' og 'dem'

Opphavsmysten spiller en viktig rolle i den historiske fortellingen om et folk. Opphavsmysten har som funksjon å knytte bånd innenfor og mellom en folkegruppe. Det resulterer i at det skapes et skille mellom 'oss' og 'dem'. Det kan drøftes hvorvidt dette skillet er resultatet av indre eller ytre utfordringer. Både de indre og de ytre faktorene har sentrale roller. I hvilken grad, avhenger av tid og sted.

Hva er de viktigste kjennetegnene for 'oss', i en middelaldersammenheng? Det er tre ulike begreper som vanligvis blir brukt i litteraturen fra middelalderen, *gentes*, *nationes* og *populi*. Kort fortalt er dette tre begreper som omtaler det samme, en folkegruppe som er sammensatt av tradisjoner, sedvaner, lover, opphav og som skilte seg fra andre grupper. Ifølge middelalderhistoriker David Luscombe, blir identiteten eller selvoppfattelsen av et samfunn i mange tilfeller definert ut fra en felles fortid og historie og ikke ut fra geografiske betegnelser.⁵⁷ På en annen side er det mulig å se at i de krøniker det forekommer en geografisk beskrivelse av et område gir dette uttrykk for et behov for å plassere seg selv på

56 Reynolds, 1983:377

57 Luscombe, 2010:163

kartet. De geografiske betegnelsene blir dermed brukt til å skape et overordnet rammeverk for en identitet eller selvfølelse. Et eksempel er å gi en detaljert beskrivelse av det geografiske området. Med det menes det ikke å plassere området på kartet, som tidligere nevnt, men heller om fysiske tilstander området er i. Noen eksempler på slike fysiske tilstander er beskrivelsen av naturlige ressurser. Tilgangen til gull/sølv, vann, dyrkbar jord, dyreliv også videre er noen viktige trekk som særlig blir trukket frem. Ved å trekke inn slike beskrivelser om de naturlige ressursene blir dette spesifikke området på mange måter skilt ut og tilsynelatende opphøyet fra andre områder. Dette bygger under argumentasjonen for at identiteten eller en selvfølelse også kan uttrykkes gjennom geografiske betegnelse.

De skrivekyndige i middelalderen var under innflytelse av den klassiske arven. Gjennom denne arven fikk de lærde kunnskap om de klassiske geografene og etnografer og anvendte deres ideer da de selv ble konfrontert med ulike stammer og folkegrupper.⁵⁸ Samtidig har tradisjonen med muntlig overlevering av fortellinger også en vesentlig rolle i utviklingen av forståelsen av et skille mellom 'oss' og 'dem'. For eksempel ble det påpekt i innledningen av dette kapittelet at tradisjoner ofte ble modifisert og tilpasset etter lokale behov. Disse modifikasjonene danner dermed et aspekt for en tilhørighetsfølelse for en bestemt gruppe mennesker.

Språket er et annet viktig aspekt for å skille mellom ulike stammer og folkegrupper. Ved bruk av begrepet 'slavere' påpeker Frantisek Graus at det gjennomgående er at utenforstående som bruker denne betegnelsen, "German and French chroniclers and scholars spoke of 'Slavs'; Bohemian, Polish and Russian scholars spoke not of 'Slavs'... but of Bohemians, Poles or Russians(that is, of the particular tribe in question)."⁵⁹ Det må imidlertid understrekes at selv om de lærde anvendte begrepet slavere på folkegrupper, særlig fra øst – og sentral-Europa, var de også klar over at det innenfor dette begrepet var ulikheter mellom de slaviske stammene.⁶⁰ Det er med andre ord også andre faktorer som spiller inn i hva som som karakteriserte de

58 Graus, 1970:21

59 Graus, 1970:21

60 Graus, 1970:31

ulike grupperingene. Tradisjon, lovverk og ikke minst avstamming var viktige faktorer. På en annen side er det religiøse aspektet viktig. En viktig faktor i hva som skilte slaverne var religion, ikke bare kristendom og hedenskap, men også mellom katolisisme og gresk ortodoksi.⁶¹ Det er videre interessant å peke på at i *Gesta Boemorum* og *Gesta principum Polonorum*, som begge ble skrevet tidlig på 1100-tallet, beskrives tsjekkerne og de polske som fiender.⁶² Selv om språket og kulturen nødvendigvis ikke skiller seg fra hverandre er det et klart skille mellom den polske og den tsjekkiske selvoppfattelsen. De har med andre ord en oppfatning av 'oss' og 'dem'. Dette understrekes av de ulike opphavsmytene i tekstene.

Det politiske aspektet ved opphavsmytene er hvordan den knytter en 'oss'-gruppe til et bestemt landområde. Dermed kan disse mytene knyttes til en oppfattelse av en konsolidering av en politisk *nasjonal* makt. Det er knyttet mange problemer ved å anvende begrepene nasjonal og nasjon i en middelaldersammenheng. I moderne forskning har arbeidene til sosiologene Ernst Gellner, Benedict Anderson og ikke minst Anthony Smith lagt mye av grunnlaget for forståelsen av nasjonsbegrepet. Andersons *Imagined Communities and the spread of nationalism* handler i all hovedsak om (tidlig) moderne tid, men hans forståelse av tilhørighet gjennom en felles konstruert fortid er likevel aktuell for å danne et grunnlag for en forståelse av opphavsmytene funksjon. Smith tilbyr følgende definisjon på en nasjon; en navngitt befolkning, tilhørighet til et historisk geografisk område, en samlet myte og felles minne om en fortid(felles historie), en offentlig kultur, en økonomi, like rettigheter og ansvar for hele befolkninger.⁶³ Det fremgår av denne definisjonen at det dermed er vanskelig å anvende nasjonsbegrepet i en middelaldersammenheng, fordi de ikke vil oppfylle alle disse kriteriene. På en annen side hevder Susan Reynolds at selv om det ikke er mulig å tale om middelalderens kongedømmer som kooperative samfunn i en moderne forståelse, var de likevel samfunn som stod i gjensidige forhold til hverandre⁶⁴. Samtidig påpeker Reynolds at middelalderens ideer rundt kongedømmet, på noen punkter, ikke skiller seg markant ut fra de

61 Graus, 1970:36

62 Graus, 1970:35

63 Davis, 2004:569

64 Reynolds, 1983:381

moderne ideene av en nasjon.⁶⁵ Rees Davis påpeker et annet interessant problem med Smiths definisjon. Selv i det moderne samfunn er det ikke alle nasjoner som oppfyller alle av Smiths kriterier, men blir likevel omtalt som en nasjon.⁶⁶

Det er likevel lurt å bruke nasjonsbegrepet i en middelaldersammenheng med omhu, og klargjøre hva en selv legger i begrepet i lys av den konteksten det skal bli anvendt i. I denne sammenhengen vil nasjonsbegrepet bli forstått i lys av en forståelse av en folkegruppe som har et felles minne om en felles fortid og føler en tilknytning til et geografisk område. Denne forståelsen av begrepet tar med andre ord utgangspunkt i at begrepet refererer til en folkegruppe og ikke nødvendigvis et bestemt landområde slik en ofte gjør i en moderne forståelse.

Opphavsmytens funksjon ved å knytte bånd mellom individene i en 'oss'-gruppe og videre knytter 'oss'-gruppen til et geografisk område, gjør at opphavsmytene dermed kan sees som en refleksjon på det nasjonale selvbildet.⁶⁷ Det kan derfor tales om en nasjonal historieskriving i middelalderen. Lars Boje Mortensen definerer nasjonal historieskriving i middelalderen på følgende måte: "Historical surveys of a secular political entity which begin with a tale of origins and often bring the story up to the present dynasty, thus covering the entire known past of the nation (or other entity) in question."⁶⁸ Mange av middelalderens krønikere som kan bli regnet som en del av nasjonalhistoriografien begynner gjerne med en detaljert beskrivelse av geografien til et gitt område. Det geografiske området som blir skildret i opphavsmytene er vanligvis en oppmåling av det landet som en folkegruppe gir politisk krav på. Samtidig, hvis det landet som ble gjort krav på allerede var befolket, ble disse også regnet som en del av opphavet.⁶⁹ Middelalderens opphavsmyster kan dermed sies å ha handlet om å nærmest utelukkende skape en politisk enhet – ikke om sosiale samfunnsinndelinger.⁷⁰

65 Reynolds, 1994: 27, Davis, 2004: 570

66 Davis, 2004:569

67 Freedman, 1988:3

68 Mortensen, 1995:80

69 Reynolds, 1986:259

70 Reynolds, 1986:259

Et annet interessant aspekt ved opphavmytene er fortellingen om opphavet og grunnlaget for et gitt dynasti. Denne spesifikke delen av opphavsmysten blir i dette arbeidet omtalt som ledermyten. Vi har allerede vært inne på at opphavsmysten knytter bånd innad i en folkegruppe, en 'oss'-gruppe, og denne gruppen videre til et geografisk område. Ledermyten knytter derimot bånd mellom 'oss'-gruppen og en leder eller et dynasti. Dette vil bli videre utdypet i neste kapittel.

Opphavsmysten har dermed tre hovedfunksjoner. For det første knytter bånd mellom individer i en folkegruppe gjennom å opprette en forståelse av en felles tilhørighet ved å ha en felles ide om fortiden og deres opphav. I dette arbeidet blir denne 'oss'-gruppen/folkegruppen forstått som en nasjon. For det andre knytter opphavsmysten bånd mellom denne 'oss'-gruppen og et geografisk område. Opphavsmysten har med andre ord også en geopolitisk funksjon, der 'oss'-gruppen uttrykker et politisk krav på et område, på grunn av de føler tilhørighet til det. For det tredje uttrykker opphavsmysten, gjennom ledermyten, et bånd mellom 'oss'-gruppen og en ledende elite, et dynasti eller en spesifikk leder. Samlet utgjør disse funksjonene grunnlaget for hvorfor det er mulig å kunne tale om en nasjonal historieskriving i middelalderen.

Opphavsmysten i kildene

En tilnærming til den informasjon forfatterne gir leseren gjennom tekstene, er å se fortellingene om fortiden i lys av forfatterens egen samtid. For at dette skal være mulig er det også nødvendig å analysere funksjonene til selve fortellingen. I dette arbeidet blir det tatt utgangspunkt i at opphavsmysten kan defineres som en del av verket som omhandler den mytiske fortiden og inneholder visse trekk ved en bestemt tradisjon. Det kan være problematisk å avgrense nøyaktig hvor opphavsmysten slutter og den 'historiske' tiden begynner. Dette vil bli vurdert i hvert tilfelle for seg.

Chronica Boemorum – Tsjekkernes krønike

Her er det meningen å gi en kort beskrivelse om hva opphavsmynen i *Chronica Boemorum*. *Chronica Boemorum* ble skrevet av en tsjekkisk dekan ved navn Cosmas. Verket består av tre bøker og ble fullført antageligvis engang mellom 1119 og 1125. *Chronica Boemorum* ble nedskrevet etter at statsmakten i Bøhmen ble etablert. Bøhmen hadde, særlig etter slaget ved Lechfeld i 955⁷¹, tette bånd til det tysk-romerske riket. Etter 955 ble Bøhmens relative selvstendige stilling akseptert av keiser Otto 1.⁷² *Chronica Boemorum* handler i store trekk om opphavet til Přemysldynastiet og rettfærdiggjøring av deres herredømme. Opphavsmynen i *Chronica Boemorum* regnes å begynne med innledningen av bok 1 og avsluttes ved beskrivelsen av at Přemysl dør.

Chronica Boemorum innledes med en geografisk beskrivelse av området til tsjekkerne. Gjennom beskrivelsene, "I delingen av verdens sirkel [ifølge] de andre geometrikerne holder Asia halve og under seg Europa halve og Afrika halve."⁷³ foreligger det klart leseren at Cosmas var kjent med Isidore av Sevillas TO-kart.⁷⁴ Den geografiske beskrivelsen av området som Cosmas betegner som "... situm terre huius Boemice"⁷⁵ (dette stedet [som er] tsjekkisk land), blir beskrevet hvor det ligger i forhold til Germania. Det som for øvrig også er interessant å legge merke til i denne beskrivelsen er at Cosmas legger til grunn naturlige 'landegrenser', "I Europa er Germania plassert, i hvilken del mot nord, er det et enormt og vidt sted, hvilket er omringet av fjell på alle kanter. De er på en vakker måte strukket rundt landet så langt øye kan se. Som et ubrutt fjell omringer det hele landet og beskytter [det]."⁷⁶ Denne

71 Bøhmen stod ved den tysk-romerske keiser Otto 1 sin side i slaget ved Lechfeld i 955, hvor madjarene/ungarene ble slått tilbake. Melve, 2009:89

72 Melve, 2009:89

73 "In divisione orbis secundum geometricos Asia nomine sub suo dimidium mundi obtinuit et dimidium Europa et Affrica." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:5

74 TO-kart er en betegnelse på et vanlig verdensbilde gjennom store deler av middelalderen. Betegnelsen innebærer at verden ble delt i tre gjennom en T hvor Asia lå øverst(mot øst), Europa til venstre(mot nord) og Afrika til høyre(mot sør).

75 Cosmas, Bretholz(red.), 1955:5

76 "In Europa sita est Germania, cuius in partibus versus aquilonalen plagam est locus late nimis diffusus, cinctus undique montibus per girum, qui mirum in modum extenduntur tocus terre per circuitum, ut in aspectu oculorum quasi unus et continuus mons totam illam terram circueat et muniat." Cosmas, Bretholz, B. 1955:5

avgrensningen fra blant annet Germania hjelper Cosmas med å danne en forestilling om 'oss'. Folkegruppen, tsjekkerne, som var på vandring, kobler Cosmas sammen med etterkommerne etter den bibelske fortellingen om at menneskeheten ble delt inn i flere språk ved Guds straff etter byggingen av tårnet i Babylon. Uttrykket "alle ble en vandrer og flyktning"⁷⁷ er hentet fra samme bibelfortelling og kan tenkes å være grunnlaget for oppfattelsen av de store folkevandringene. Å navngi et sted etter personer er inspirert av den klassiske litteraturen.⁷⁸ Den viktige koblingen mellom folkegruppe og land blir understreket av at Cosmas ikke har noe navn for gruppen eller landområdet før etter de har slått seg ned i dette spesifikke området.⁷⁹ Denne koblingen blir også viktig i lys av tanken om tilhørighet og skille mellom 'oss' og 'dem'. Gjennom å spesifisere området hvor tsjekkerne slo seg ned, setter Cosmas Bøhmen på kartet og setter klare skiller mellom Bøhmen og Germania. Dette er interessant med tanke på den politiske situasjonen i konteksten av nedskrivningen. I lys av å forsøke å markere seg fra det tysk -romerske riket og ikke minst Polen som opplevde en vekst i denne perioden, er *Chronica Boemorum* en indikator på at behovet for å markere seg selv på kartet, politisk såvel som kulturelt, ble trigget.

Det er interessant at *Chronica Boemorum* blir nedskrevet i en periode hvor samfunnsformen i stor grad har gått fra et løst sammensatt samfunn av stammer til et relativt stabilt kongedømme.⁸⁰ I tilfellet med *Chronica Boemorum* er det mulig å lene seg på Jacek Banaszewicz's tanker om at en nedtegnelse av opphavsmysten til en viss grad har en underholdningsverdi, til å tilfredsstille nysgjerrigheten til den samtidige generasjonen. Samtidig som en opprettholder stolthet til det området en tilhører, gjennom en fortelling som forteller om en felles fortid, blir fortellingen en rettferdiggjørelse av styringsformen, i dette tilfellet, kongedømmet.⁸¹ Reynolds, på sin side, påpeker også at det trolig ikke er et sammentreff at mytene om en felles fortid vokste samtidig med at styringsformene ble mer etablerte og ikke minst effektive over de områdene som ble skildret i mytene.⁸² Dette

77 "...unusquique eorum vagus et profungus..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.), 1955:4

78 Cosmas, Wolverson(oversetter), 2009:36, fotnote 34

79 Wolverson, 2001:270

80 Banaszewicz, 1989:98

81 Banaszewicz, 1989:98

82 Reynolds, 1983:381

underbygger at det er mulig å tale om en nasjonal historieskriving. Samtidig indikerer Reynolds bemerkning at opphavsmytens funksjoner også har en annen side, nemlig å legitimere en endring av samfunnsstrukturen etter en kristen modell. I *Chronica Boemorum* kommer dette til uttrykk ved en misnøye over at det ikke var en klar lederelite eller fast styringsstruktur. Først beskriver Cosmas den mytiske folkegruppen som et velfungerende samfunn hvor det ikke var noen ulikheter, "De hadde ikke kommet til kunnskap å si [at] noe [var] 'mitt', men til likhet med klosterlivet hadde de gjenklang av 'vårt' i munnen, hjertet og gjerningene."⁸³ Deretter påpeker Cosmas en misnøye fordi de hadde "... ingen dommer eller leder..."⁸⁴. Dette er trolig et uttrykk for at Bøhmen først bestod av løse stammer med kulturelle og språklige likheter, men trengte å samles i en type føderasjon under en skikket ledelse.

Som en reaksjon på denne misnøyen lar Cosmas det fremtre en mann, med navnet Krok. Han blir beskrevet som en mann som var "... fullstendig perfekt i sin generasjon..."⁸⁵ fordi han var "... talentfull i sekulære saker [og] diskre i juridiske vurderinger..."⁸⁶ Krok var med andre ord, sett i Cosmas' øyne, en skikket leder. Det eneste var bare at han ikke fikk mannlige arvinger, kun tre døtre. Den eldste het Kazi, den midterste Tetka og den yngste Libuše. Alle tre døtrene hadde, som faren, spesielle personlige egenskaper som hjalp folket i samfunnet. For opphavsmytten og den videre fortellingen i *Chronica Boemorum*, er Libuše særlig viktig. Libuše blir beskrevet som den "...yngste av fødsel, men med størst klokskap..."⁸⁷ og etter Kroks død ble hun ansett for å være etterfølgeren hans. Cosmas forteller videre at ikke alle var like begeistret for å ha en kvinnelig dommer og leder, "en skandale for nasjonen og folket, naturen har forlatt oss alene, hvem som mangler en leder og mannlig kritikk, hvilket holdes tilbake av kvinnelige lover."⁸⁸ Libuše blir dermed sterkt oppfordret til å finne seg en mann som er mer 'skikket' til å lede. Libuše, som hadde evnene til en profetinne, gav følgende

83 "Nec quisquam 'meum' dicere norat[noverat] sed ad instar monastrice vite, quicquid habebant 'nostrum', ore, corde et opere sonabant." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:8

84 "...iudicem nec principem habebat..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:9

85 "...in suis generationibus ad unguem perfectus..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:9

86 "...rerum secularium opulentia preditus, iudicorum in deliberatione discretus..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:9

87 "...natu minor, sed prudentia maior..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.), 1955:11

88 " Nos solos obprobrium nationibus et gentibus destituit natura, quibus deest rector et virilis censura, et quous premunt feminea iura." Cosmas av Praha, Bretholz(red.), 1955:12

beskjed:

...'Å se', sa hun, 'bak disse fjellene' – og hun pekte med fingeren – 'er det en elv ikke enda stor ved navn Belina, med hvis elvebredd det er mulig å finne en landsby, under navn Stadice. Ved dette området er det et nypløyd [jord]stykke som er i lengden og i bredden tolv skritt, som ved et mirakel, da det ligger midt blant andre [jordstykker], likevel [har det] kommet ingen til eie. Der pløyer herren deres med tofargede okser: den ene oxen med et hvitt feste og et hvitt hode, den andre er hvit fra fremsiden og bak og har hvite framføtter. Nå, hvis det behager dere, ta imot min kappe som er verdig en herre og gå! Og som mandat for folket og meg fortell mannen og ta [han] med dere og til meg [han vil] giftes. Mannen er ved navn Přemysl, som vil legge ut mange lover over deres nakker og hoder, fordi dette navnet lyder på latin å tenke foran eller tenke ut. Hvems etterkommende vil i hele dette landet regjere i all evighet og i det hinsidige.⁸⁹

Etter at sendebudene til Libuše finner bonden Přemysl og 'forvandler' han til lederen Přemysl, drar de tilbake til Libuše, hvor de to straks gifter seg. I opphavsmytten til *Chronica Boemorum* er bondemyten sentral. En mer generell oversikt og dypere analyse av bondemyten og dens funksjon vil bli tatt opp i neste kapittel.

Cosmas forteller videre at Libuše får enda et syn, hvor hun beskriver beliggenheten og byggingen av Praha. Samtidig viser hun også fremveksten av to gylne oliventrær i denne byen. "I byen[Praha]vil det i fremtiden vokse frem to gylne oliventrær, hvor toppen vil strekke seg mot den syvende himmel og skinne gjennom hele verden med tegn og mirakler. ...

89 "... 'En', inquit, 'en ultra illos montes' – et monstravit digito montes - 'est fluvius non adeo magnus nomine Belina, cuius super ripam dinoscitur esse villa, nomine Ztadici. Huius in territorio est novale unum in longitudine et in latitudine XII passuum, quod mirum in modum, cum sit inter tot agros in medio positum, ad nullum tamen pertinet agrum. Ibi dux vester duobos variis bubus arat; unus bos precinctus est albeidine et albo capite, alter a fronte post tergum albus et pedes posteriores habens albos. Nunc, si vobis placet, meum accipite thalitarium et clamidem ac mutatoria duce digna et pergite ac mandata populi atque mea referte viro et adducite vobis ducem et mihi maritum. Viro nomen est Primizl, qui super colla et capita vestra iura excogitabit plura; nam hoc nomen latine sonat premditans vel superexcogitans. Huius proles postera hac in omni terra in eternum regnabit et ultra.' " Cosmas, Bretholz,(red.)1955:15

Det ene vil kalles 'den største ære', den andre 'hæren av omsorg'.⁹⁰ Disse to trærne representerer helgenene St. Václav(d. 935)⁹¹ og St. Adalbert(d. 997).⁹² Disse har en sentral posisjon i den tsjekkiske og den øvrige sentraleuropeiske hagiografien. St. Václav blir regnet som den andre landshelgenen i Bøhmen, og den første i Polen. Denne beskrivelsen av disse to helgenene i opphavsmysten gir uttrykk for en kontinuitet i overgangen mellom den hedenske fortiden og den kristne perioden der helgenene blir bindeleddet mellom disse to periodene.

I slutfasen av det som i dette arbeidet blir tolket som opphavsmysten blir altså Praha satt på kartet både geografisk, gjennom Libušes syn, og som et viktig religiøst knutepunkt gjennom å knytte to sentrale helgener til byen. Opphavsmysten avsluttes med at Přemysl dør. Det er ellers interessant å se at de seks umiddelbare etterfølgerne knapt blir nevnt; "Det blir tiet om de styrendes liv og død, fordi de var lignende fe, overgitt til magen og søvn, ulærte og mangelfulle. Unaturlig var kroppen [viet] til glede og sjelen[tankene] en byrde. Også fordi ingen i deres tid, med penn, skrev ned deres handlinger til minne."⁹³

Generelle trekk ved den tsjekkiske opphavsmysten

Etter å ha gjennomgått en beskrivelse om hva opphavsmysten i *Chronica Boemorum* omhandler om, er det her plass til å si noe om de generelle trekkene. Som tidligere nevnt er middelalderens forfattere i større eller mindre grad påvirket av de klassiske verkene, og det ser man gjerne ikke bare gjennom hyppige sitater knyttet til klassiske forfattere som Sallust og Vergil, men også gjennom den litterære formen på verket. Den klassiske annalistiske formen er tydelig hos Cosmas, men det er også klart at den retoriske fortellermåten er

90 "Hac in urbe olim in futurum bine auree ascendent olive, que cacumine suo usque ad septimum penetrabunt celum et per totum mundum signis et miraculis coruscabunt. ... Una ex his vocabitur Maior Gloria, altera Exercitus Consolatio." Cosmas, Bretholz(red.),1955:19

91 Wenceslas (den første), St. Wojcieich

92 Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:49-50 fotnote 96

93 "Horum igitur principum de vita eque et morte siletur, tum quia ventri et somno dediti, indocti et indocti assimilati sunt peccori, quibus profecto contra naturam corpus voluptati, anima fuit oneri; tum quia non erat illo in tempore, qui stilo acta eorum commendaret memorie." Cosmas, Bretholz(red.),1955:21 -22

gjennomgående i verket. Dette resulterer i at fortellingen også får en poetisk karakter.⁹⁴ Denne poetiske karakteren fører ofte til anakronismer og feil i den historiske fortellingen, men som blant andre Norbert Kersken⁹⁵ og Liza Wolverson⁹⁶ poengterer, har disse retoriske grepene en nasjonaliserende funksjon og medvirker til at krønikeren faller innenfor det som kan omtales som nasjonal historieskriving i middelalderen. Konkrete eksempler på dette er talene som Cosmas legger i munnen på lederne som manner opp til krig, særlig i andre og tredje bok.

'Å, tsjekkere', sa han, 'før [var dere] viden kjent over land og sjø, særegne i dyder, uten sidestykke i triumfer, nå fornærmer deres underlegne, hvem som stadig var i frykt [for dere] med å ennå puste og ødelegge deres land. Er deres sverd av lindetre og henger ved deres låre? [...] Vil det uansett ikke bli mindre smertefullt, hvis smerten ble påført av mindreverdige menn?' [...] Og straks stod hele hæren, alle som en, bak lederen på elvebredden. Ikke søkte de etter et grunt vadested, men uten ordre sprang de frem og svømte over vannet. De valgte å dø for landet sitt.⁹⁷

Et interessant moment med opphavsmytten i *Chronica Boemorum* er at den er tett relatert til opprinnelsen av det tsjekkiske folket og ikke minst et dynasti som vokser opp av dette folket. Det er ingen skapelsesmyte i den forstand at den forteller om hvordan verden ble skapt eller om en mytisk gudeverden, slik mange mytologier gjør. Det er kjent at på 900 -tallet var det en myte i Bohemia som har mye til felles med den tradisjonen som, innledningsvis nevnt, ble kalt "The Frankish table of Peoples". I denne slaviske varianten av historien om menneskets opphav, er navnet Mannus, opphavet og grunnleggeren til det jordlige liv, endret til Muž (som betyr menneske) eller Mužik (sønn av mennesket).⁹⁸ Denne tradisjonen har forsvunnet helt i senere opphavsmyster i tsjekkisk tradisjon og historieskriving. Det kan være flere årsaker til at

94 Třeštík, 1968:235- 236

95 Kersken, 1995:573 – 582, Kersken, 2003, s. 188- 189

96 Wolverson, 2009:9

97 " 'O Boemii, inquit, olim fama terra marique incliti, virtutibus egregii, triumphis eximii nunc vestri tributarii, quibus semper fuistis timori, vobis adhuc spirantibus insultant et terram vestram devastant. An vobis tilienses pendent in femore enses? Atqui minus dolendum esset, si non a minus dignis illatus dolor iste fuisset. '...Moxque ipse dux et totus simul exercitus sicut unusque stabat in ripa iam non querunt vada, sed sine ordine prosiliunt et transnatant aquam optant mori pro patria." Cosmas, Bretholz(red.),1955:207 - 208

98 Sommer, Třeštík, Žemlička, 2007:217

denne tradisjonen etterhvert mistet stilling i den tsjekkiske tradisjonen. I lys av Cosmas sitt verk er det mulig å anta at motivene etterhvert endret seg i takt med endringene av formålet med å skrive historie. Innføringen av kristendommen kan være et grunnlag for at en gikk bort fra denne tradisjonen. Dette resulterte trolig i at den hedenske skapelsesmyten ble erstattet med bibelske fortellinger. Det er på en annen side interessant at andre elementer fra den tidlige hedenske opphavsmysten har kommet med i Cosmas sin beretning. Et konkret eksempel på dette er myten om hvordan kvinner ble underlagt styret til menn.⁹⁹ Opphavsmysten i *Chronica Boemorum* avsluttes med en fortelling om hvordan kvinnene tilslutt ble overvunnet av mennene.¹⁰⁰ Denne fortellingen kan underbygge eller rettferdiggjøre den misnøyen som hersket over (det kvinnelige) styret til Libuše, datteren til Krok. Kvinnen var ikke skikket til lede nettopp fordi hun var underlagt mannen.

Gesta principum Polonorum – De polske prinsers dyder

Gesta principum Polonorum, ble trolig nedskrevet engang mellom 1112 og 1118 av en munk som har fått tilnavnet Gallus. Det er mye som tyder på at Gallus tilhørte et datterkloster av St. Giles klosteret i Provence, Frankrike. Verket er nedskrevet i en periode som var preget av en politisk maktkamp innad i Piast- dynastiet mellom verkets hovedperson, Boleslav III(død 1138), og broren Zbiginew.

Gallus begynner verket med å plassere Polen på kartet. I motsetning til Cosmas i *Chronica Boemorum*, er Gallus opptatt av å beskrive landet med utgangspunkt av folkegrupper og hvordan den polske herskeren konstant lå i strid med de omkringende hedenske gruppene.

Fra nord er Polen den nordligste delen av Slavonia, og befinner seg mellom Russland i øst, Ungarn i sør, Moravia og Bøhmen i sørøst og Danmark og Sachsen i vest. Ved Nordsjøen eller Amphitryons hav, er [Polen] grensende til tre land, Selencia, Pomerania og Preussen, med de

99 Sommer, Třeštík, Žemlička, 2007:218

100 Cosmas, Bretholz(red.),1955:19- 21

mest ville babariske folkegruppene, hvem den polske herskeren ofte kriget mot, for å konvertere dem til [den kristne] troen. Landet Slavonia er mot nord delt eller konstruert i disse regionene; fra sarmatiere, også kalt getere, til Danmark og Sachsen og fra Trakia gjennom Ungarn, som en gang hunerne hadde besittet, også kalt ungarere, nedgående gjennom Carintia slutter det i Bavaria. Mot sør ledet bort fra Epirus ved Middelhavet, omfatter det også Dalmatia, Kroatia og Istria og ender ved Adriaterhavet, hvor Venezia og Aquileria befinner seg og deler det fra Italia. Denne regionen har veldig mye skog og er rik på gull og sølv, brød og kjøtt, fisk og honning og denne [regionen] vil mange andre trolig foretrekke Selv om å være helt omringet av mange folkegrupper, kristne såvel som overtroiske og angrepet av alle og enhver er [regionen] ikkeunderlagt av noen. Landet hvor luften [er] frisk, jorden fruktbar, skogen full av honning, vannet [av] fisk, soldatene krigerlystne, bøndene arbeidsomme, hestene utholdende oksene pløyende, kuene [gir] melk, sauene ull.¹⁰¹

Det som er interessant i dette utdraget er at Gallus benytter seg av begrepet *patria*, som her er oversatt til *landet*, med en påfølgende oppløftende beskrivelse om tilstanden i området. Dette knyttes gjerne til *laus terrae*, en hyllest til hjemlandet.¹⁰²

Det finnes en svært omfattende forskningslitteratur rundt debatten hvorvidt det er mulig å tale om en statsdannelse og om nasjonal historieskriving i middelalderen. I følge Banaszewicz er *Chronica Boemorum* og *Gesta principum Polonorum* begge skrevet i en periode hvor samfunnsstyringen var relativt godt etablert.¹⁰³ Som tidligere nevnt er dette trolig et uttrykk

101 "Igitur ab aquilone Polonia septemtrionalis pars est Sclauonie, que habet ab oriente Rusiam, ab austro Vngariam, a subsolano Morauiam et Bohemiam, ab occidente Daciam et Saxoniam collaterales. Ad mare autem septemtrionale vel amphitrionale tres habet affines barbarorum gentilium fercissimas naciones, Seleciam, Pomoraniam et Pruziam, contra quas regiones Polonorum dux assidue pugnat, ut eas ad fidem convertat. Igitur terra sclauonica ad aquilonem hiis regnibus suis partialiter divisivis sive constitutivis existens, a Sarmaticis, qui et Gete vocantur, in Daciam et Saxoniam terminatur, a Tracia autem per Ungariam ab Hunis, qui et Ungari dicuntur, quondam occupantam, descendendo per Carinthiam in Bauariam diffinitur; ad austrum vero iuxta mare mediterraneum ab Epyro derivando per Dalmatiam, Crouaciam et Hystriam finibus maris Adriatici terminata, ubi Venetia et Aquileria consistit, ab Hytalia sequestratur. Que regio quamvis multum sit nemorosa, auro tamen et argento, pane et carne pisce et melle satis est copiosa, et in hoc plurimum aliis perferenda, quod cum a tot supradictis gentibus et christianis et gentilibus sit vallata et acunctis insimul et a singulis multociens inpugnata, nunquam tamen ab ullo fuit penitus subiugata. Patria ubi aer salubris, ager fertilis, silva melliflua, aqua piscosa, milites bellicosi, rustici laboriosi, equi durabiles, boved arabiles, vacce lactose, oves lanose." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:12, 14

102 Gallus, Knoll(oversetter), Schaer(oversetter), 2003:xxxiii

103 Banaszewicz, 1989:98

for å rettferdiggjøre en styringsform samtidig som båndene innad i samfunnet ble styrket. I Polens tilfelle, som i mange andre tilfeller i Europa, er innføringen av kristendommen en sentral del av det som som kan betegnes som begynnelsen av en statsdannelse.¹⁰⁴ Dette baseres på at kristendommen førte med seg et administrativt apparat som ikke før hadde eksistert. Polen ble av uklare årsaker delt i to deler på 900-tallet, Store- Polen og Lille-Polen.¹⁰⁵ Utgangspunktet for statsdannelsen lå i Stor-Polen og utover 1000-tallet opplevde denne regionen en befolknings – og økonomisk vekst. Gniezno, hvor også Gallus, interessant nok, begynner sin opphavsmyte i *Gesta principum Polonorum*, regnes som et sentralt maktsentrum i denne perioden på grunn av sin strategiske plassering og økonomiske funksjon som et knutepunkt for handelsvirksomhet.¹⁰⁶ En tanke om at folket er samlet under en leder som var en en dem selv og ikke en fremmed kan ha vært utslagsgivende. Det vekslende forholdet til det tysk-romerske riket er i så tilfelle en viktig faktor i Polens tilfelle.

Generelle trekk ved opphavsmysten i *Gesta principum Polonorum*

*Gesta principum Polonorum*s opphavsmyte skiller seg fra de to andre tekstene som er presentert i dette arbeidet. Hvor Cosmas beskriver den mytiske fortiden og trekker linjene tilbake til bibelsk tid, begynner Gallus rett på det som kan omtales som ledermyten i *Gesta principum Polonorum*. Denne manglende beskrivelsen av den mytiske fortiden, om hvordan Polen ble befolket, hvilke folk som slo seg ned i dette gitte området og hvordan mytiske helter løste utfordringer som er knyttet til denne tiden, blir i høy grad kompensert med en hyllest av det polske folk i seg selv og deres militære suksesser i forsvar av sitt *patria*.¹⁰⁷

Det er derfor interessant at Vincent av Krakow(også kjent ved navnet Kadlubek) et lite århundre senere skriver en ny historie av Polen, *Chronica seu originale regum et principum Poloniae*(1198- 1208) hvor han nettopp fyller inn denne manglende delen av

104 Se Bagge, 2010, særlig introduksjonen s.11 - 19

105 Melve, 2009:84

106 Melve, 2009:84

107 Banaszkiwicz, 1989:101

opphavsmyten.¹⁰⁸ Dette kan tyde på at det fantes et behov for å stadfeste også den mytiske fortiden.

Gesta Hungarorum – Ungarernes bedrifter

Gesta Hungarorum er skrevet av en forfatter som i moderne forskning blir omtalt som Anonymus. Dateringen av verket er problematisk, men det rimelig å anta at teksten ble skrevet ned engang i perioden mellom slutten av 1100-tallet og 1241. Sammenlignet med de to foregående verkene i kildematerialet er Gesta Hungarorum mye kortere. Gesta Hungarorum begynner, som de to andre, å plassere det aktuelle geografiske området på kartet. Interessant er det at det er ikke Ungarn som i første omgang blir beskrevet, men landet som blir beskrevet er Skytia, hvor ungarere tilsynelatende utvandret fra på grunn av overbefolkning.¹⁰⁹

Landområdet som kalles Skytia er den greske betegnelsen på steppelandet nord for Svartehavet og blir blant annet beskrevet av den romerske historikeren Justin, som ofte blir referert til i middelalderen. Anonymus er, i likhet med Gallus, mer opptatt av å knytte bånd opp til en folkegruppe enn til landområde. En geografisk detaljbeskrivelse er dermed ikke i fokus på samme måte som i Chronica Boemorum. Anonymus gir leseren en opphøyd beskrivelse av skytere. Det som imidlertid er interessant er at Anonymus beskriver den første kongen som Magog, sønn av Jafet og poengterer at de kongelige/ herskerne som etterfølger stammer fra Magog og at det er derfor folket blir kalt for magyar. Lederen trer på denne måten frem som en del av den større befolkningen. Samtidig knytter han de ungarske lederne til bibelfortellingen.

Senere forfattere som skriver om Ungarn, særlig Simon av Kèza, legger stor vekt på at

108 Gallus, Knoll(oversetter), Schaer(oversetter), 2003:lix

109 "Et quamvis admodum sit spatiosa, tamen multitudinem populorum inibi generatorum nec alere sufficiebat, nec capere." "Og selv om det[landet] var veldig romslig, var det likevel ikke nok næringsgrunnlag å ha flere mennesker" Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:10

ungarere er etterkommere av hunere og gir Attila stor plass i fortellingen. Anonymus gjør derimot ikke dette. Attila blir nevnt, men kun som erobreren av Pannonia, det romerske navnet på provinsen som senere blir omtalt som Ungarn. Etter en relativt grundig beskrivelse av skytere som folkegruppe går Anonymus videre til å beskrive den gruppen som vandret ut fra Skytia og 'ble' ungarere. Anonymus forsøker å forklare navnet 'ungarere' ved utgangspunkt i den klassiske tradisjonen ved å navngi et sted etter personer; "Alle omkringliggende land kalte Àlmo, sønn av Ügek, leder av Hunguar og de kalte hans soldater for hungurarere."¹¹⁰

Fokuset i opphavsmytten flyttes deretter til ledermyten. Som grev Bolesławs fødsel i *Gesta principum Polonorum* blir Àlmos, den mytiske opphavslederen, unnfanget med guddommelig hjelp:

Men navnet Àlmos er fra en guddommelig hendelse, fordi [mens hun var] gravid, kom en falk gjennom drømmen til moren hans og befruktet henne og gjorde henne kjent for henne at fra hennes liv ville det komme en strøm og hennes hofter ville frembringe en ærefull konge. [Han] ville ikke i sitt land[Skytia] multiplisere seg. På grunn av at drøm på ungarernes språk kalles àlmo og hans fødsel var gjort kjent gjennom en drøm, ble han kalt Àlmos.¹¹¹

Denne drømmen er ikke bare en forklaring på navnet Àlmos, men også et hint om utvandringen fra Skytia. Som nevnt tidligere oppgir Anonymus overbefolkning som grunn til at de første ungarerne vandrer ut fra Skytia. Anonymus forteller om at syv sentrale personer eller ledere, også kalt *hetumoger*¹¹², valgte å søke etter Pannonia, landet Attila hadde erobret

110 "Unde omnes nationes circumiacentes vocabant Almu filium Ugek ducem de Hunguar et sous milites vocabant Hunguaros." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(overesetter), 2010:12

111 "Sed ab eventu divino est nominatus Almus, quia matri euis pregnantanti per sompnum apparuit divina viso in forma asturis, que quasi veniens eam gravidavit et innotuit ei, quod de utero eius egrederetur torrens et de lumbis eius reges gloriosi propagarentur, sed non in sua multiplicarentur terra. Quia ergo sompnum in lingua Hungarica dicitur almu et illis ortus per sompnum fuit pronosticatus, ideo ipse vocatus est Almus." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(overesetter), 2010:12, 14

112 Her blir begrepet *hetumoger* brukt til å betegne syv ledere, men begrepet kan også vise til et felles navn for de syv ungarske stammene, som keiser Konstantin VII beretter om i *De administrando imperio*, datert til å ha blitt skrevet engang på 900-tallet. Engel, Pálosfalvi(oversetter), Ayton(red.), 2001:21

fra romerne. "Da kom de syv ledende personer samlet og i sannferdig råd frem til at de ikke kunne fullføre den begynte reise med mindre de hadde en leder og veileder over seg."¹¹³ Anonymus understreker at Àlmos hovedsakelig ble valgt på grunnlag av hvem han slektet på, Ügek, hans far, som igjen tilsynelatende var en etterkommer av kong Magog, Noas sønnesønn. Personlige egenskaper blir også vektlagt, men det er først og fremst opphavet til Àlmos som står sentralt når han blir valgt til å lede gruppen ut av Skytia. Selve opphavsmitten, som definert i dette arbeidet, avsluttes ved at Àlmos og de syv lederne leder gruppen mot vest og ankommer først Kiev-riket, hvor rus-folket holdt til. Fortellingen dveler deretter rundt konfrontasjonene som skjer når herskeren av Kiev i råd med sine ledere avgjør at de heller ønsker å "...kjemp mot Àlmos og i større grad ønsket de å dø i krig, istedet for å forlate deres område og bli underlagt mot sin vilje av Àlmos."¹¹⁴ I følge fortellingen vinner Àlmos slaget og erobrer Kiev-riket. Etter å igjen etablert fred med rus-folket fortsetter Àlmos vestover mot Pannonia. Da Àlmos og gruppen nærmet seg Pannonia, forteller Anonymus videre at:

Da slaverne, de sanne innbyggerne i landet, hørte om deres ankomst ble de veldig skremt og ved egen vilje underkastet de seg til Àlmos fordi de hadde hørt at Àlmos var av kong Attilas slekt. Og selv om de var menn av prins Salan, tjente de likevel Àlmos med stor ære og frykt, ved å tilby deres herre[Àlmos], slik som det sømmer seg, nødvendig levebrød.¹¹⁵

Opphavsmitten i *Gesta Hungarorum* avsluttes gradvis med at slottet i Ung blir erobret av Àlmos og hans menn. Erobringen blir feiret med en fire dagers fest og på

113 "Tunc ipsi VII principales perosne communi et vero consilio interllexerunt, quod inceptum iter perficere non possunt, nisi ducem ac preceptorem super se habeant" Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:16

114 "...ut pugnam promoverent contra Almo ducem et magis vellent mori in bello, quam amitterent regna propria et subiugati essent sine sua sponte duci Almo" Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:22

115 "Sclavi vero habitatores terre audientes adventum eorum, timuerunt valde et sua sponte se Almo duci subiugaverunt eo, quod adiverant Almo ducem de genere Athile regis descendisse. Et licet homines fuissent Salani ducis, tamen cum magno honore et timore serviebant Almo duci, omnia, que sunt necessaria ad victum, sicut decet, domino suo offerentes." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:34, 36

Den fjerde dagen etter å ha inngått ed med alle sine[menn], utpekte Àlmos, enda i live, sin sønn, Arpad, til herre og leder. Og han kaltes Arpad, leder av Hunguria og fra Ung alle hans soldater ble kalt hungarere på andre fremmede språk og det navnet eksisterer gjennom hele verden selv opp til nåtid.¹¹⁶

Generelle trekk ved den ungarske opphavsmytten

Opphavsmytten som en finner i de ungarske tekstene, også *Gesta Hungarorum*, er omskrevne eller omtolkede versjoner av flere tradisjoner. De ungarske krønikerne fra middelalderen gjengir på et generelt grunnlag omlyden fra formene som finnes i eldre muntlige tradisjoner, som for eksempel i episke dikt.¹¹⁷ I *Gesta Hungarorum* er bibelfortellingen den tradisjonen som er dominerende, om Magog, sønnen til Noa, som opphavsmann til ungarerne. På en annen side er det relevant å se på den tidlige ungarske tradisjonen med de mytiske brødrene Magor og Hunor som opphavsmennene til det ungarske folket. Denne tradisjonen skiller seg fra de tre tradisjonene som innledningsvis ble presentert. Myten omhandler i korte trekk om en dag da brødrene Magor og Hunor var på jakt oppdaget de en kronhjort som de tok opp jakten på. Hjorten ledet dem til et område ved Azovhavet, en liten bukt på nordsiden av Svartehavet, hvor de ble så betatt av landskapet at de slo seg ned der. Magor og Hunor blir også regnet som forfedrene til Attila.¹¹⁸ Denne myten blir ikke nevnt i Anonymus *Gesta Hungarorum*, men Simon av Kèza tar senere opp denne tradisjonen. Den britiske historikeren C.A. Macartney påpeker at en mulig grunn til at tradisjonen vedrørende Magor og Hunor i *Gesta Hungarorum* ikke blir nevnt er at Magor- myten kan ha blitt erstattet med Magog-mytten for å tilpasse fortellingen i en kristen kontekst, gjennom bibelfortellinger.¹¹⁹ Som i for eksempel Polens tilfelle kan det ha skjedd en ekskludering, eller en tilpassing, av hedenske myter, for å få fortellingen til å passe inn i en kristen kontekst. Det er også mulig å finne

116 "Quarto autem die inito consilio et accepto iuramento omnium suorum dux Almus ipso vivente filium suum Arpadium ducem ac preceptorem constituit et vocatus est Arpad dux Hungarie et ab Hungu omnes sui milites vocati sunt Hungurai secundum linguam alienigenarum et illa vocatio usque ad presens durat per totum mundum." Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(overesetter), 2010:36, 38

117 Berend, Laslovszky, Szakács, 2007:320

118 Malnár, 2001:10- 11

119 Macartney, 1953:2

eksempler på denne endringen i andre middelalderverk. I *Revelation of the Pseudo Methodius* datert til 600-tallet finner man for eksempel et tidlig eksempel på en oppfatning av at Magog var forfaderen til tartarene og tyrkerne.¹²⁰ Isidore av Sevilla beskrev i sin *Etymologiae*, også fra 600-tallet at Magog var forfaderen og gav navnet til goterne. Johannes Magnus(død ca. 1544) skrev at Magog var forfaderen til sveene og gotere i sin *Historia de omnibus Gothorum Sveonomque regibus*.

Det kan spekuleres mye i hvorfor Simon av Kèza derfor senere på 1200-tallet igjen tar opp de hedenske tradisjonene rundt opphavsmitten. Er det for å ytterligere understreke det nasjonale? Er Simon av Kèzas verk et forsøk på å fylle inn hull i *Gesta Hungarorum*, på samme måte som man ser på Vincent av Krakows verk og *Gesta principum Polonorum*? En av hovedforskjellene mellom Anonymus' *Gesta Hungarorum* og Simon av Kèzas verk ligger i deres oppfattelse av forholdet mellom hunere(Attila) og ungarere. Anonymus introduserer Attila og hunerne som en del av Àrpaddynastiet, men legger ikke mer vekt på det, mens Simon av Kèza mener at hunere og ungarere var to begreper av samme folkegruppe.¹²¹ Både Anonymus' *Gesta Hungarorum* og Simon av Kèzas tekst kan sees på som et forsøk på å skape en kontinuitet mellom den hedenske fortiden og den kristne historien. Det er for øvrig også interessant at Anonymus ikke bare fokuserer på forhistorien til et dynasti, men også vektlegger på *gesta nobilium* – forhistorien til adelen, og ikke minst forholdet mellom adelen og hertugen. Simon av Kèza tar opp denne tråden fra Anonymus. Han utleder da også samtidig en fortelling eller en slags opphavsmite for samfunnsordenen, hvor han understreket den ungarske adelsstandens krav på hedensk land over hunernes tradisjoner.¹²² Tidligere har vi sett at middelalderens opphavsmitter hovedsaklig omhandlet om å skape en ide av en politisk enhet, og hvilke midler som er med på skape denne oppfatningen, og ikke om sosiale samfunnsstrukturer(se side 25). En endring i motivene for historieskrivingen kan spores. I følge den ungarske historikeren Jenő Szűcs(død 1988) henger dette sammen med den voksende interessen for *esprit laïque* eller den verdslige ånden.¹²³

120 Jones, 1971:400

121 Veszprémy, 2001:76 og Szűcs, 1999:lx

122 Veszprémy, 2001:76

123 Szűcs, 1999:lx

Oppsummering

Føregående er det forsøkt å gi en oversikt over middelalderens opphavsmyster. Grunnlaget for opphavsmytene er vidt og varierer med tid og sted. Susan Reynolds tar utgangspunkt i tre tradisjoner, historien om Mannus (Frankish Table of Peoples), historien om Noa (bibelfortellinger) og klassiske antikke historier (Troja). På en annen side er det vist at det foruten disse tre, kan forekomme andre tradisjoner som har inspirert til middelalderens opphavsmyster. Likheten mellom disse tradisjonene er at opphavsmysten enten ble erstattet av eller assimilert til lokale behov. I denne prosessen har kristendommen spilt en viktig rolle.

Den vanligste tendensen innen opphavsmyster i historieskrivingen på 1100-tallet ble etterhvert en kombinasjon mellom en assimilering av hedenske myter, kristne fortellinger fra Bibelen og inspirasjon fra de klassiske episke fortellingene.

Opphavsmysten har tre hovedfunksjoner. For det første skaper opphavsmytene en forståelse av det er et skille mellom en 'oss'- gruppe og en 'dem'-gruppe. Opphavsmysten anvendes med andre ord som et middel til å skape en tilhørighetsfølelse mellom individene i en folkegruppe gjennom en ide om en felles fortid. Den andre funksjonen er at opphavsmytene knytter 'oss'-gruppen til et geografisk område. For det tredje knytter opphavsmysten bånd mellom 'oss'-gruppen og et styrende dynasti gjennom den parallelle fortellingen i opphavsmysten om fremveksten til et gitt dynasti. Samlet gjør disse funksjonene at opphavsmysten spiller en viktig rolle i det som kan omtales som den nasjonale historieskrivingen i middelalderen. Nasjonsbegrepet er et betent begrep i middelalderforskningen og i en middelaldersammenheng bør det brukes med omhu. I dette arbeidet er nasjonsbegrepet forstått som en betegnelse på en folkegruppe eller en 'oss'- gruppe. Med andre ord, forståelsen av opphavsmytene som et middel for å skape en politisk enhet i middelalderen, gjennom å skape et skille mellom 'oss' og 'dem' og som en refleksjon av hvordan en folkegruppe definerte seg selv, er et sentralt aspekt ved en forståelse av hva som kan tillegges den

nasjonale historieskrivingen i middelalderen.

I kildematerialet er det mulig å se at forfatterne definerer de representative 'oss'-gruppene gjennom faktorer som tilhørighet gjennom en ide om en felles mytisk fortid og understreker den gitte gruppens særstilling gjennom en tilknytning til bibelfortellinger i den mytiske fortiden. Tilknytning til et geografisk område er også en viktig faktor i denne sammenhengen. Alle tre tekstene begynner med en geografisk beskrivelse over det området de representative 'oss'- gruppene gjør politiske krav på, men det er imidlertid en forskjell på hva forfatterne fokuserer på i disse beskrivelsene. For eksempel er den geografiske beskrivelsen i den tsjekkiske krøniken *Chronica Boemorum* er langt mer geografisk detaljert enn den polske *Gesta principum Polonorum*. I *Gesta principum Polonorum* legger forfatteren, Gallus, mer vekt på den polske lederens stilling i forhold til andre folkegrupper. Det er ikke noen mer detaljert beskrivelse av det geografiske området til den polske herskeren enn at det er fruktbart og rikelig på naturlige ressurser. Dette står i kontrast til *Chronica Boemorum*, hvor Cosmas, har lagt stor vekt på å beskrive det geografiske området i detalj. En mulig tolkning av dette er at det er et uttrykk for et behov for å markere seg politisk på kartet, at dette området tilhørte tsjekkerne. Først og fremst var dette trolig et behov i forhold til det tysk-romerske riket, men også til det polske riket. Den geografiske beskrivelsen i *Gesta Hungarorum* er i likhet til *Gesta principum Polonorum* ikke særlig detaljert. Det er verdt å merke seg at Anonymus legger mer vekt på å beskrive Skytia hvor ungarene, ifølge myten, utvandret fra. Det vektlegges sterkere på opphavet til den ungarske 'oss'- gruppen, enn Ungarns geografiske beliggenhet.

Den mytiske fortiden blir poengtert i ulik grad i tekstene. Mest sannsynlig er disse fortellingene en del av eldre, muntlige tradisjoner som over tid endret seg etter lokale premisser og dermed har særegne preg for de forskjellige gruppene. Det som er spennende er at disse tradisjonene utover middelalderen blir assimilert med eller helt ekskludert til fordel for kristne fortellinger. Et eksempel på dette finnes blant annet i den ungarske historietradisjonen. En tidligere ungarsk myte som Magor og Hunor som opphavsmennene til

ungarerne er for eksempel i *Gesta Hungarorum* fra 1200-tallet erstattet med en fortelling om at Magog, sønnesønn av den bibelske skikkelsen Noa, er opphavet til det ungarske folk. I den tsjekkiske *Chronica Boemorum* trekker Cosmas linjene tilbake til bibelfortellingen om Babylon for å forklare hvorfor en gruppe mennesker, opphavet til tsjekkerne, vandret inn i det som skulle bli Bøhmen.

En tydelig likhet mellom de tre opphavsmytene i denne sammenhengen er at de alle har en parallell fortelling i opphavsmytene. I denne parallele fortellingen forteller de om fremveksten til et gitt dynasti. På denne måten blir også 'oss'- gruppen i opphavsmytene knyttet til det gjeldene dynastiet. Det blir igjen en legitimerende faktor for dynastiet. Dette skal vi nå se nærmere på.

3. Ledermyten

I forrige kapittel var fokuset på den generelle opphavsmysten og hvordan den kan forstås som en politisk funksjon. Opphavsmysten spiller en viktig rolle i den historiske fortellingen om et folk og hvordan den er med på å skape et skille mellom 'oss' og 'dem'. I dette kapittelet skal vi se på ledermyten.

Ledermyten blir i dette arbeidet definert som forfatterens middel til å legitimere autoritet gjennom å knytte en gitt hersker eller et gitt dynasti opp mot kjente forestillinger og styringsidealer. Dette er en bred definisjon av ledermyten som anvendes i denne sammenhengen, og det er både positive og negative sider ved dette. En slik forståelse av ledermyten gjør at det blir vanskelig å sette en grense for hvor ledermyten begynner og hvor den avsluttes. I denne undersøkelsen vil det derfor tas utgangspunkt i at ledermyten strekker seg over store deler av tekstmaterialet. Dermed åpnes det for et vidt spekter av elementer som kan analyseres. Formålet med dette kapittelet er å undersøke hvordan ledermyten uttrykkes i tekstene, og ut fra denne arbeidstittelen skal det videre ses på utvalgte elementer eller egenskaper ved tekstene. Det finnes flere innfallsvinkler til ledermyten. Dette kapittelet skal først ta for seg fremstillingen av bondemyten, for deretter å undersøke hva tekstene sier om politisk ideologi og autoritet. De to siste emnene er i seg selv vide. En konsekvens er at det i denne sammenhengen kun skal fokuseres på noen få spesifikke egenskaper innenfor disse emnene.

Bondemyten

Bondemyten blir i denne sammenhengen forstått som en måte å fremstille en leder eller det mytiske grunnlaget for et dynasti. Det er viktig å understreke at det er vanskelig å si noe eksakt om hvor mange versjoner om bondemyten som finnes i litteraturen. Årsaken til dette er først og fremst at bondemyten i mange tilfeller er basert på folkløse og muntlige fortellinger,

som varierer selv innenfor et avgrenset geografisk område. Til tross for de mange ulike versjonene av bondemyten er det likevel visse trekk som går igjen og som gjør det mulig å karakterisere disse mytene som bondemyter. Det viktigste trekket er motivet om bonden eller en (mannlig) person av lavere herkomst, som er skjebnebestemt til å fremtre som leder av resten av folkegruppen.¹²⁴ Bondemyten reflekterer også *primus inter pares*- idealet. Begrepet *primus inter pares* oversettes til den første blant likemenn, og er et ideal som kan spores tilbake til antikken. Keiser Augustus(død ca 14 e.Kr) er trolig den mest kjente herskeren som er tillagt denne egenskapen og begrepet reflekterer ydmykhet som en del av styringsegenskapene. Dette kommer til syne gjennom bondemyten. Som begrepet antyder er den sentrale personen i myten, bonden som blir opphøyet til leder av folket.

Folkloristen Alexander H. Krappe(død 1947) sammenlignet flere myter som omhandler bondemotivet. Hovedsakelig er fokuset på de ulike versjonene som finnes av den gotiske myten om kong Wamba. Krappe trekker også inn andre myter fra blant andre den tsjekkiske krøniken *Chronica Boemorum*. Krappe deler bondemyten inn i to hovedkategorier, valglegendene og kroningslegendene.¹²⁵ Hva som karakteriserer disse hovedkategoriene går ikke Krappe noe nærmere inn på i sin artikkel. Det er ikke urimelig at forklaringen nærmest ligger i begrepet, kroningslegendene omhandler myter omkring ritualet rundt en kroningseremoni av en konge, mens valglegendene fokuserer på selve valget og ikke minst legitimeringen av bonden som er pekt ut til å fremtre som leder, med andre ord det legitimerende grunnlaget for valget. I denne sammenhengen skal det kun fokuseres på det som Krappe karakteriserer som en valglegende.

Vedrørende bondemyten kan det være fruktbart å trekke inn Georges Dumézils(d.1986) trifunksjonelle teori om opphavsmytens funksjon. Dumézils teori er i utgangspunktet mest sentral i et religionsvitenskaplig rammeverk, men enkelte perspektiv fra den trifunksjonelle teorien kan også anvendes i denne sammenhengen. I korte trekk er teorien en oppfatning om

124 Se Krappe, 1919:519- 520 for Krappes sammendrag av likheter og ulikheter for de ulike versjonene av myten om kong Wamba, for et sammendrag av de ulike versjonene av myten om Přemysl – den tsjekkiske bondemyten, se s. 528 - 533

125 Krappe, 1919:517

et ideal basert på tre elementære prinsipper, som igjen danner et grunnlag for det Dumézil omtaler som funksjoner.¹²⁶ Disse tre funksjonene er den kultiske, den militære og den (re)produserende funksjonen.¹²⁷ Disse funksjonene har mye til felles med den mer kjente sosiale inndelingen av middelaldersamfunnet mellom *oratores*, *bellatores* og *aratores* (de som ber, de som kriger og de som pløyer). Denne inndelingen er fremstilt av blant andre Georges Duby i *The three orders: Feudal Society imagined*.¹²⁸ I dette arbeidet presenterer Duby en forestilling om at samfunnet er hierarkisk oppbygd av ulike sosiale funksjoner som eksisterte allerede på 1000-tallet.¹²⁹ Den viktigste forskjellen mellom Duby og Dumézil er at Dumézil har en religionsvitenskapelig vinkling på den trifunksjonelle teorien. Dumézil bruker teorien som et verdensbilde hvor det er tre konstellasjoner av dyder i hvilket, guder og helter er gitt. Duby på sin side, legger til grunn en historisk fremstilling av et rammeverk for en ideell klassifisering av mennesket, den sosiale innordningen av samfunnet.¹³⁰

I lys av Dumézils trifunksjonelle teori har hver av disse tre funksjonene sin egen symbolikk, de kan hente ut en viss type helt som igjen er utstyrt med spesielle egenskaper.¹³¹ I denne sammenhengen er den tredje funksjonen, den (re)produktive funksjonen, mest sentral fordi denne funksjonen kan knyttes opp til bondemyten. Motivet med bonden som blir forvandlet til hersker kan dermed tolkes som en måte å knytte herskeren til vekst og fertilitet.¹³²

Bondemotivet i Chronica Boemorum

I Chronica Boemorum er det mulig å se motivet bonden som blir (og er skjebnebestemt til å bli) hersker klart, når Přemysl, etter å ha fått beskjeden om å fratse sin rolle som bonde, stikker en kvist i jorden da "Det vokste tre grener ut av hasselkvisten, som han hadde satt i

126 Littelton, 1973:4

127 Klaniczay, 2002:166

128 Fransk originaltittel, *Les trois orders ou l'imaginaire du féodalisme*, 1978

129 Duby, Goldhammer(oversetter), 1980:5

130 Duby, Goldhammer(oversetter), 1980:6

131 Banaszkiwicz, 1982:266

132 Klaniczay, 2002:144

jorden og som ved et mirakel bar de også blader og nøtter."¹³³ Dette kan tolkes som et tegn på at Přemysl er en legitim hersker.¹³⁴ Motivet av kongen eller lederen som en garantist for fertilitet har sine røtter i antikken og som gjerne også blir koblet til myten om Kyros, grunnleggeren av det store perserriket, og myten om Romulus og Remus, grunnleggerne av Roma.¹³⁵ I bondemytene er kvistbeviset et sentralt element. Kvisten som slår rot og bærer blad og frukt er et kristent-hebraisk motiv, men er oftest nevnt som en hendelse i hedensk tid.¹³⁶ Det er imidlertid ikke urimelig å anta at dette motivet, som Krappe hevder å være et kristent – hebraisk motiv, har sine røtter i ikke-kristen mytologi og at motivet har blitt adoptert som senere kristent tankegods. Kvistmotivet finner vi blant annet i myten om visigoternes konge, Wamba (død ca 680).¹³⁷ Det er også mulig å finne en lignende myte i Snorre Sturlasons Halvdan Svartes saga:

... engang drømte hun at hun syntes hun stod ute i hagen sin og tok en torn ut av serken. Og mens hun stod og holdt på den tornen, vokste den slik at den ble en lang tein, og den ene enden nådde jorda og ble straks roffast, og like etter var den andre enden av treet høyt opp i luften... og greinene var så store at hun syntes de bredde seg over hele Norge og enda lenger.¹³⁸

Det er imidlertid interessant å se at Cosmas legger til enda en egenskap ved kvistmotivet i *Chronica Boemorum*. Etter at kvisten har slått rot inviterer Přemysl sendebudene fra Libuše til et måltid og under dette måltidet skjer det enda et mirakel,

[...] mens de drakk vann av en mugge, visnet to av grenene (to av buskene) og falt av, men den tredje vokste mye høyere og større. Hvilket skapte stor forundring blandet med frykt hos gjestene. Og han [Přemysl] spurte, 'Hva er dere overrasket av? Dere burde vite at fra vårt

133 "Corilus autem, quam humi fixit, tres altas propagines et, quod est mirabilius, cum foliis et nucibus produxit." Cosmas, Bretholz (red.), 1955:16

134 Klaniczay, 2002:144

135 Klaniczay, 2002:166

136 Krappe, 1919:535

137 Krappe, 1919:528

138 Snorre, Schjøtt(oversetter), Magerøy(oversetter), 1997:44-45

avkom kommer det til å bli født mange herrer, men bare en vil alltid dominere. Hvis ikke deres frue umiddelbart haster i denne saken, men avventer skjebnen og ikke sender bud på meg, så mange (leders)sønner naturen kan bringe frem, så mange herrer vil deres land ha.¹³⁹

Dette utdraget kan tolkes på den måten at det viser frem til et syn på en hierarkisk samfunnsstruktur med en sterk leder på toppen. Det er mulig å ane en advarende tone¹⁴⁰ i den siste setningen i utdraget, hvor Cosmas legger utfallet i historien i Libušes hender, at hvis hun ikke reagerer vil Bøhmen preges av en flat styringsform med flere ledere, noe som kan resultere i et fragmentert Bøhmen.

Det er til nå kun fokusert på bonden Přemysl og hvordan han blir legitimert som leder gjennom blant annet kvistmotivet. Det er også interessant å undersøke et bredere perspektiv på opphavs-og bondemyten. Det er påpekt at Cosmas er en av få forfattere i sin samtid som vurderer både positive og negative sider ved lederens autoritet, nærmere bestemt overgangen fra et stammesamfunn til en hierarkisk samfunnsorden.¹⁴¹ Det er denne endringen Cosmas tilsynelatende uttrykker seg ambivalent over i bondemyten. Med andre ord, til nå er det forsøkt vist hvordan det er mulig å tolke bondemyten som et uttrykk for en hierarkisk samfunnsform. Det er derimot også mulig å finne steder hvor Cosmas også uttrykker skepsis mot en slik samfunnsorden.

Banaszkiewicz påpeker at etableringen av et velordnet samfunn er likestilt med innføringen av en overlegen leder. Dette uttrykkes ved hjelp av innføringen av et lovverk som innbefatter hele samfunnet og ikke minst etableringen av en by, hvor identiteten til dette samfunnet

139 " ... dum aquam de anphora bibunt, due propagines sive virgulta duo aruerunt et ceciderunt, sed tercia multo alcius et lacijs accrescebat. Unde hospitibus maior excrevit ammiratio cum timore. Et ille: 'Quid ammiramini?' inquit 'Sciatis ex nostra progenie multos dominos nasci, sed unum semper dominari. Atqui si domna vestra non adeo de hac re festinaret, sed per modicum tempus currentia fata expectaret, ut pro me tam cito non mitteret, quot natos heriles natura proferret, tot dominis terra vestra haberet' ". Cosmas, Bretholz(red.), 1955:17

140Denne advarende tonen bekrefte ved bruken av (potensial)konjunktiv i verbet *festino*, i teksten *festinaret*(3.p.sg). Se Eitrem, §133, 2006:103

141 Plassmann, 2006:326

skapes.¹⁴² I *Chronica Boemorum* er dette mulig å se uttrykkes i både opphavs – og bondemyten. Som tidligere påpekt er det derimot mulig å ane viss ambivalens hos skrivemåten til Cosmas. Dette kommer trolig klarest frem i lys av at han tidligere i opphavsmyten først presiserer at det var en folkegruppe som hadde et velfungerende samfunn hvor, "De hadde ikke kommet til kunnskap å si [at] noe [var] 'mitt', men til likhet med klosterlivet hadde de gjenklang av 'vårt' i munnen, hjertet og gjerningene."¹⁴³ For å deretter kommentere at det vokste frem en ondskap ved at flere og flere fikk private eiendeler.¹⁴⁴ Ifølge Cosmas førte dette til konflikter innad i gruppen og dette var problematisk fordi de "...ingen dommer eller leder..."¹⁴⁵ Cosmas uttrykker derimot skepsis mot en etablering av en ny styreform gjennom Libuše's profetier. Denne skepsisen bunner trolig ut i en motstand mot tyranniske ledere, noe som den nye samfunnsformen åpner for. Libuše fungerte som øverste dommer og leder¹⁴⁶, etter at det hadde oppstått problemer som følge av at det ikke fantes noen dommere eller ledere. Dette falt imidlertid ikke i god jord hos alle de mannlige medlemmene, "En skandale for nasjonen og folket, naturen har forlatt oss alene, hvem som mangler en leder og mannlig kritikk, hvilket holdes tilbake av kvinnelige lover."¹⁴⁷ Cosmas lar Libuše svare tilbake på fornærmelsen ved å blant annet referere til en av Phaedrus' fabler,¹⁴⁸

For hvor det er frykt er det ære. Da er det veldig nødvendig at dere har en mer uredd leder enn en kvinne. Slik som duene engang fragikk en hvit due og valgte en hauk til å lede over seg, fragår dere meg nå. De valgte ut en mer uredd leder, men som gjorde stor skade ved å drepe både uskyldige og de ondsinnene; og fra da og frem til nå spiser hauken duer.¹⁴⁹

142 Banaszkiwicz 1989:122

143 "Nec quisquam 'meum' dicere norat[noverat] sed ad instar monastrice vite, quicquid habebant 'nostrum', ore, corde et opere sonabant." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:8

144 Se Cosmas, Bretholz(red.) 1955:8-9, engelsk versjon se Cosmas, Wolverson(oversetter), 2009:38

145 "...iudicem nec principem habebat..." Cosmas av Praha, Bretholz(red.),1955:9

146 Cosmas forteller om at en mann ved navn Krok skilte seg ut fra resten av samfunnet på grunn av sine talenter som leder. Han fikk ingen mannlige arvinger, kun tre døtre, hvorav Libuše var en av dem. Se Cosmas, Bretholz(red.) 1955:9ff

147 "Nos solos obprobrium nationibus et gentibus destituit natura, quibus deest rector et virilis censura, et quous premunt feminea iura." Cosmas av Praha, Bretholz(red.), 1955:12

148 Cosmas, Wolverson, 2009:42, fotnote 69

149 "Nam ubi est timor, ibi honor. Nunc autem necesse est valde ut habeatis rectorem femina ferociorem. Sic et columbe olim albiculum milvum quem sibi elegerant in regem, spreverunt ut vos me spernitis, et accipitrem multo ferociorem sibi ducem prefecerunt, qui fingens culpas tam nocentes quam innocentes cepit necare; et ex tunc usque hodie vescitur columbis accipiter" Cosmas, Bretholz(red.) 1955:12

Senere etter at Libuše har pekt ut Přemysl som den fremtidige lederen og hvor de kunne finne han, forteller Cosmas at hun igjen presiserer at, "Det er først lett å peke ut en leder, men vanskelig å [deretter] avsette. For han som nå er under deres makt, om dere setter han inn som leder eller ikke, etter han er satt inn [som leder] vil dere og alt deres være i hans makt."¹⁵⁰ Dette kan tolkes som et direkte uttrykk for frykten for et tyrannisk styre. Det som er i denne sammenhengen er interessant er hvordan Cosmas deretter videre snur skepsisen mot en ny styringsform og begynner å legitimere den hierarkiske formen gjennom bondemyten. Et sentral punkt i denne omvendingen er Přemysls (indirekte) løfte om å ikke vende seg mot tyranni. Cosmas forteller at på veien tilbake mot Libuše, etter forvandlingen fra bonde til herre, blir Přemysl spurt om hvorfor han hadde tatt vare på de slitte filtskoene sine. Ifølge Cosmas svarer Přemysl på følgende måte,

[...]dem bevarer jeg og vil for alltid bevare for at våre etterkommere senere skal vite hvor de er fra[en ydmyk opprinnelse], slik at de alltid vil leve i frykt og mistenksomhet om å urettferdig undertrykke menn, forpliktet til Gud, ut av arroganse. Fordi vi er alle av naturen skapt like.¹⁵¹

Hvorfor oppleves Cosmas´skrivemåte skiftende kun i denne delen av verket? Alheydis Plassmann foreslår at ambivalensen knyttet til endringene rundt styreformene i mytisk fortid er basert på de muntlige kildene/tradisjonene Cosmas trolig har benyttet seg av. Det er mulig, mener Plassmann, at den muntlige tradisjonen nødvendigvis ikke er bare positiv til overgangen til et hierarkisk samfunn. Samtidig er det ikke urimelig å gå utifra at Cosmas, som en diakon, skriver om en mytisk fortid i en kristen kontekst og ambivalensen trolig er en

150 "Inprimis facile est ducem ponere, sed difficile est positum deponere: nam qui modo est sub vestra potestate, utrum eum constituatis ducem an non, postquam vero constitutus fuerit, vos et omnia vestra erunt eius in potestate." Cosmas, Bretholz(red.) 1955:14

151 "...eos feci et faciam in evum servari, ut nostri posterii sciant, unde sint orti, et ut semper vivant pavidi et suspecti neu homines a Deo sibi commissos iniuste opprimant per superbiam, quia facti sumus omnes equales per naturam. ..." Cosmas, Bretholz(red.) 1955:17-18

konsekvens av at kristne verdier og kristent verdensbilde skinner gjennom.¹⁵²

Bondemotivet i Gesta principum Polonorum

I Gesta principum Polonorum finnes det en annerledes versjon av bondemyten. Gallus forteller at to fremmende menn kom til byen Gniezno, hvor greven hadde stelt i stand en storslått bankett for sine to sønner. De to fremmende ble ikke invitert, men drevet bort fra byen. Fornærmet fant de to fremmende utenfor byen en liten hytte hvor bonden, Pazt også skulle holde stas for sine to sønner¹⁵³; "Han [var] sannelig god [selv om han var] fattig [og] inviterte dem til sitt hjem og tilbydde sine beskjedne kår."¹⁵⁴ Ifølge Gallus svarer de to fremmende følgende på invitasjonen: "... vi [er] takknemlige for å ha kommet og vår ankomst vil gjøre deg mye godt, og måtte heder og ære bære ved dine knopper[barn]."¹⁵⁵ Dette sitatet kan i vid forstand forstås som et indirekte kvistmotiv. Bruken av terminologien *sobole(suboles)* som kan oversettes til både knopp, avkom og barn, kan i dette avsnittet kan være en henvisning til kvistmotivet. Billedlig sett kan dermed knoppen forstås som sønnen til Pazt, Simeowit og med han og hans avkom vokser Piast-dynastiet frem. Denne sekvensen i bondemyten blir dermed selve grunnlaget for legitimeringen av Piast-dynastiet. Dynastiets grunnleggelse bygger på at bonden Pazt(en form for Piast¹⁵⁶), inviterer disse to fremmende inn til seg.

Bondemyten i Gesta principum Polonorum, har i likhet med bondemyten i Chronica Boemorum fokus på den ydmyke herkomsten til grunnleggeren av dynastiet. Gjennom denne beskrivelsen om bonden som inviterer inn de to fremmende som ble avvist av greven, legger Gallus viktige egenskaper i Piastdynastiet til grunn for legitimeringen av rollen som det

152 Plassmann 2006:328

153 Det er påfallende at Gallus først taler om to sønner, men senere er det bare en sønn, Siemowit, som får plass i fortellingen.

154 "Illo vero bone compassionis pauperculus hospites illos ad suam domunculam invitavit, suamque paupertatem eis benignissime presentavit." Gallus, Knoll(oversetter), Schaer(oversetter), 2003:18

155 "... nos advenisse gaudeatis et in nostro adventu bonorum copiam et de sobole honorem et gloriam habeatis" Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:18

156 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:19, fotnote 3

ledende dynastiet. Przemysław Wieszewski presenterer en interessant vinkling på bondemyten i *Gesta principum Polonorum*. Wieszewski legger blant annet vekt på kontrastene mellom greven, Popiel, og bonden Pazt. Popiel, som en rik greve, jaget de to fremmede på dør, den fattige bonden, inviterte dem inn.¹⁵⁷ Bonden var "... god og omtenkksom..."¹⁵⁸, mens greven ikke var god mot sine undersåtter.¹⁵⁹ Det retoriske grepet ved en slik sammenligning er tydelig, og er trolig en refleksjon av bibelsitatet fra Matteus evangeliet, "... så de siste skal være første og de første de siste".¹⁶⁰ Målet med en slik fremstilling synes med andre ord å være en sammenligning av to stykker fra hver sin kant av den sosiale rangstigen, den frie mannen og den underordnede, i hva Wieszewski kaller for "... reverse symmetry...".¹⁶¹ Med andre ord en sammenligning av de store motsetningene mellom Popiel og Pazt. I denne sammenhengen er det også interessant å påpeke den moraliserende tonen i fremstillingen. Det skjer gode ting med den som er ydmyk og god og vonde ting med dem som misbruker posisjonen sin på den ene eller andre måten. De moraliserende trekkene ved fremstillingen stammer fra den klassiske litteraturen og en oppfatning av å se fortidens handlinger som eksempler på de prinsipper mennesket burde eller ikke burde leve etter.¹⁶²

Et annet interessant perspektiv på bondemyten er aspektet ved at Pazt inviterer de to fremmede inn, mens greven forviste dem. Popiel(greven) blir senere straffet for å ikke invitert inn disse to fremmede som var en del av "...Guds hemmelige vilje ..." ¹⁶³, samtidig som han behandlet dem dårlig, "... ikke bare ble de ikke invitert til banketten, sannelig ble de også behandlet med urett og drevet tilbake fra byporten." ¹⁶⁴ Gallus forteller senere at "De gamle av fordums tider forteller om hvordan Popiel ble utvist fra riket, han ble forfulgt av mus ..." ¹⁶⁵ Banaszkiwicz påpeker visse likhetstrekk mellom hvordan grunnleggelsen av

157 Wieszewski 2010:159

158 "... bone compassionis..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:18

159 Wieszewski 2010:159

160 "...sic erunt novissimi primi et primi novissimi...", Mat 20:16, (Vulgata)

<http://www.intratext.com/IXT/LAT0001/PTN.HTM> hentet 6.oktober 2012

161 Wieszewski 2010:159

162 Spiegel 1997:87

163 "... ex occulto Dei consilio..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:16

164 "...non solum ad convivium non invitati, verum eciam a civitatis introitu cum inuria sunt redacti." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:16

165 "Narrant etiam seniores antiqui quod iste Pumpil a regno expulsus, tantam a muribus persecutionem

Piast-dynastiet fant sted, slik den er presentert i *Gesta principum Polonorum*, og germanske fortellertradisjoner. Banaszkiwicz viser også til at opphøyelsen av Pazts sønn, Simeowit, til leder og fremveksten av Piast-dynastiet, ikke bare bygger på legitimerende egenskaper. Grunnlaget for Piast-dynastiet var også avhengig av et maktvakuum, som følge av en avsettelse eller utdrivelse av en dårlig leder.¹⁶⁶ Den germanske fortellertradisjonen er mulig å knytte opp mot Dumézils funksjoner i hans trifunksjonelle teori.¹⁶⁷ Hvis lederen synder mot sine plikter, som er knyttet til disse funksjonene (den kultiske, militære og den (re)produserende) er det en vanlig oppfattelse i fortellertradisjonene at lederen kan straffes.¹⁶⁸ Avstraffelsen i form av forfølgelse og bli fortært av mus og andre smånagere er trolig et etablert motiv i den germanske fortellertradisjonen.¹⁶⁹ Wiezewski på sin side bemerker at årsaken til at Popiel blir avvist trolig heller ligger i at han går i mot den bibelsk modellen om at alle uventede gjester skulle behandles som om de var Kristus.¹⁷⁰ Årsaken til at Popiel blir drevet bort blir ikke nevnt i *Gesta principum Polonorum*¹⁷¹, men knyttes tilbake til eksemplene ved de fremmende som blir jaget bort.

Den ungarske valglegenden

I den siste teksten som er presentert i dette arbeidet, *Gesta Hungarorum*, er det derimot vanskelig å finne tegn til bondemyten, Det er likevel mulig at det er tale om en myte som Krappe omtaler som en valglegende. I *Gesta Hungarorum* forteller forfatteren, Anonymus, om hvordan Àlmos ble valgt av stormennene (hetumogene) til å være den fremste lederne av lederne først og fremst på grunn av opphavet sitt, men også på grunn av den guddommelige

paciebatur ..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:22

166 Banaszkiwicz, 1984:12

167 Banaszkiwicz, 1984:13. Om Dumézils trifunksjonelle teori se blant annet Dumézils verk *Flamen-Brahman* fra 1935

168 Banaszkiwicz, 1984:10

169 Banaszkiwicz, 1984:10

170 "omnes supervenientas hospites tamquam Christus suscipantur", denne regelen er spesifikt hentet fra St. Benedikts regler men reflekterer en bibelsk modell. Wiezewski, 2010:158, fotnote 136

171 I *Magistri Vincentii Chronica Polonorum* skrevet av biskop Vincent av Krakow knappe hundre år senere er fortellingen om Popiel noe anderledes. I Vincents krønike finnes det en mer detaljert beskrivelse av Popiel som leder, eller Popiels manglende egenskaper som leder og hvordan det førte til avsettelsen. Se Banaszkiwicz, 1984:13

inn gripen som førte til unnfangelsen av Àlmos. En antikk parallell til dette motivet kan vi finne for eksempel i fortellinger om de makedonske kongene Filip II og Alexander den store. Den makedonske tradisjonen vedrørende valg av konger tar utgangspunkt i at kongen kom fra noe guddommelig og at hans legitimitet var sentrert i en guddommelig godvilje. På en annen side skulle kongen også velges av en samling av fremtredende makedonere, som for eksempel hærførere.¹⁷²

Oppsummering

Bondemyten har lange tradisjoner, det er for eksempel mulig å spore den tilbake til den romerske tradisjonen. Den romerske filosofen Plinius den eldre (d.ca 79) skriver i *Naturalis Historia* om Cincinnatus (d.ca 430 f.Kr.), en romersk aristokrat som levde sparsommelig som bonde etter sin sønns henrettelse, men som ble valgt til diktator i 458 f. Kr. på grunn av sine personlige egenskaper.¹⁷³ Bondemyten er med andre ord et aspekt i legitimeringen av en hierarkisk ordning av samfunnet med en hersker eller et dynasti som henviser til visse, i enkelte tilfeller personlige, egenskaper som igjen er et viktig element i den politisk-teoretiske rammen for krønikeforfatterne. Disse egenskapene kan for eksempel være formaliteter som arverett gjennom slekt og guddommelig aksept for styre.

Ved å trekke linjene tilbake til en av de tre funksjonene til opphavsmitten, som er presentert i forrige kapittel, er det interessant å se bondemyten i lys av aspektet ved den nasjonale historieskrivingen. Bondemyten er med på å knytte et bånd mellom 'oss'-gruppen og dynastiene. Det sentrale motivet i bondemyten er den ydmyke bonden som, ved guddommelig inn gripen, blir opphøyet til å være leder. Bondemyten kan dermed også sees på som en refleksjon av idealet på lederen som er den første blant likemenn.

¹⁷²Gabriel, 2010:45

¹⁷³"Lucius Quinctius Cincinnatus" www.britannica.com,

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/117993/Lucius-Quinctius-Cincinnatus> hentet 13.november 2012

I lys av aspektet ved nasjonal historieskriving er tilknytningen mellom lederen og massene er et viktig element i fortellingen fordi hensikten er å understreke at lederen er en del av 'oss'-gruppen. Dette henger mest sannsynlig sammen med en ide om at folket, altså 'oss'-gruppen, skulle være samlet under en leder som var en av deres egne og ikke en fremmed, en av 'dem'-gruppen. Dette er trolig igjen en refleksjon over den politiske situasjonen i øst -og sentral-Europa i perioden før og under nedskrivningen av disse verkene. For det første var disse enhetene geografisk, så vel som politisk, plassert mellom to mektige riker, det bysantinske og det tysk-romerske. Dette har trolig trigget behovet for å markere seg som en egen 'oss'-gruppe uavhengig av disse to rikene. Gjennom opphavsmysten ble dermed grunnlaget for 'oss'-gruppen skapt og gjennom bondemyten kunne de vise at det vokste frem et dynasti innad fra denne gruppen, som både var i stand til og var guddommelig velsignet til å styre. Bondemyten er sentral i både *Chronica Boemorum* og i *Gesta principum Polonorum*.

Gesta Hungarorum har derimot ikke noen referanser til bondemyten. Likevel er det mulig å se det samme motivet i retorikken. Den ungarske valglegenden legger vekt på at Álmos blir valgt til leder av *sine egne*. Med andre ord det var et valg som ble gjort innad i den ungarske 'oss'-gruppen og det var et medlem av denne gruppen som ble valgt. De avgjørende faktorene for at det ble Álmos var de personlige egenskapene som opphav og guddommelig tilknytning, altså de samme faktorene som går igjen i bondemyten.

Ved siden av å etablere et bånd mellom lederen og 'oss'-gruppen, er bondemyten også en fortelling om hvordan samfunnsordenen gikk fra en styringsform til en annen. *Chronica Boemorum* er den teksten hvor denne siden av bondemyten kommer klarest frem gjennom kvistmotivet. Det er likevel påfallende at Gallus bruker flere retoriske virkemidler for å fremme Piast- dyanstiets legitimerende egenskaper. Med andre ord, kan det tolkes som et uttrykk for en hierarkisk styringsform gjennom Piast – dynastiet. I *Gesta Hungarorum* den hierarkiske styringsformen uttrykt gjennom at styringsstrukturen går fra å bestå av en samling likeverdige ungarske stormenn(hetumoger) til at de velger en leder som i prinsippet skal fungere som en første blant likemenn, men likevel er opphøyet over de andre.

Politisk autoritet

Ledermyten er forfatterens middel til å bekrefte og legitimere en gitt leder eller et gitt dynasti. Sentralt i denne definisjonen er aspektet ved politisk autoritet. Det kan være vanskelig å få et grep om selve begrepet 'politisk autoritet'. Politisk autoritet forstås i denne sammenhengen som at en har en anerkjent rett til å styre. I dette delkapittelet skal vi undersøke noen sentrale argumenter for legitimeringen av politisk autoritet. Det er i denne sammenhengen fruktbart å gjennomføre en analyse av forfatterens argumentasjon kategorisk. For å identifisere sentrale argument skal vi derfor foreta en analyse av to dimensjoner, den dynastiske og den religiøse.

Den dynastiske dimensjonen

Den første dimensjonen er den dynastiske. Et dynasti kjennetegnes ved at det er en arverekkefølge av ledere som tilhører den samme familien. Det er i denne sammenhengen interessant å se på hvilken grad forfatterne fokuserer på slektskap i sine tekster og hvorvidt et slektskap til viktige nøkkelindivider i opphavs – og bondemyten er sentralt for den videre argumentasjonen i tekstene. Slektskap til nøkkelindivider i den mytiske fortiden spiller en viktig rolle i aspektet ved en forestilling om at det er et skille mellom 'oss' og 'dem'. Samtidig som et mytisk slektskap kan være med å danne et grunnlag for legitimering av en konsolidering av politisk autoritet innenfor et dynasti.

Det er påfallende at det er vesentlige forskjeller mellom tekstene ved fokuset på dette aspektet. I *Chronica Boemorum* er Přemysl og Libuše sentrale individer i opphavsmyten som opphavet til Přemysl-dynastiet, men Cosmas ikke legger vekt på å stadfeste slektskap mellom dem og Bořivoj, den første hertugen som nevnes utenom opphavsmyten. Bořivoj blir omtalt som den første kristne hertugen av Bøhmen¹⁷⁴, men det fremkommer ikke i *Chronica Boemorum* at Bořivoj er et medlem av Přemysl-dynastiet. På bakgrunn av andre tidligere skriftlige kilder er det likevel rimelig å anta at Bořivoj likevel var et medlem av Přemysl-

174 Cosmas, Bretholz(red.) 1955:32

dynastiet.¹⁷⁵ Samtidig ville det ikke gitt noen mening at Cosmas skulle ta utgangspunkt i en hertug som ikke var en del av Přemyslene. Det er heller ingen tilbakevendende argumentasjon i teksten at lederen er legitim på grunn av sitt slektskap med Přemysl. Et mytisk slektskap er dermed ikke et viktig aspekt for ledermyten i *Chronica Boemorum*, men det betyr ikke at slektskap som sådan ikke var viktig for konsolideringen av dynastiets makt og autoritet. Autoritet kan for eksempel legitimeres gjennom arverettsprinsipper som primogenitur eller ansiennitet-prinsippet. Primogenitur kjennetegnes ved at den eldste sønnen er den rettmessige arvingen, mens ansiennitet-prinsippet kjennetegnes ved at det er den eldste mannlige slektningen som har arverett. Det er i mange tilfeller uklart om hvorfor den ene formen foretrekkes over den andre, det er imidlertid klart at flere dynasti beveger seg bort fra den tidligere germanske arveretten ved å dele riket mellom flere sønner, trolig for å opprettholde autoriteten innenfor et dynasti og ikke minst innenfor et samlet område. I *Chronica Boemorum* gir Cosmas leseren en mulig forklaring på hvorfor primogenitur eller ansiennitet-prinsippet var å foretrekke for mange dynasti i middelalderen,

'Dere vet, at vår ledende slekt, delvis på grunn av sterilitet og delvis på grunn av død i ung alder, er redusert til bare meg. Nå som dere ser, har Gud gitt meg fem sønner, å dele riket Bøhmen mellom dem, kan jeg ikke se er fordelaktig, fordi alle riker i seg selv som er delt vil bli ødelagt. Fra begynnelsen av verden, fra inngangen til det romerske imperiet og frem til denne dag er vennskap [mellom brødre] sjeldent. Vi vitner klare eksempler, Kain og Abel, Romulus og Remus og mine forfedre, Boleslav og hellige Wenceslas. Hvis en ser hva to brødre gjorde, hva vil fem gjøre? ... Blant mine barn eller barnebarn, la alltid den eldste fødte ha den høyeste rett og det styrende sete og alle brødrene sine eller andre som er født inn i den herskende familie, skal være under hans styre. Tro meg, hvis ikke en monark styrer dette riket, vil det komme til stor skade for dere stormenn og til folket.'¹⁷⁶

175 Agnew, 2004:11

176 "Vos scitis, quia nostra principalis genealogia partim sterilitate partim pereuntibus in inmaturo etate me usque ad unum fuit redacta. Nunc autem ut ipsi cernitis, sunt mihi a Deo dati quinque nati inter quos dividere regnum Boemie non videtur mihi esse utile, quia omne regnum in se ipsum divisum desolabitur. Quia vero ab origine mundi et ab initio Romani imperii et usque ad hec tempora fuerit [fratrum] gratia rara, testantur nobis exempla rata. Nam Cain et Abel, Romulus et Remus, et me attavi Bolezlaus et sanctus Wencezlaus si spectes quid fecerint fratres bini, quid facturi sunt quini? ... quatinus inter meos natos sive nepotes semper maior natus summum ius et solium obtineat in principatu omnesque fratres sui sive, qui sunt orti herili de tribu, sint sub eius dominatu. Credite mihi, nisi monarcos hunc regat ducatum, vobis principibus ad iugulum,

Dette er en sterk retorisk tale, som Cosmas legger i munnen på den tsjekkiske lederen Břetislav I. som ligger for døden. Ansiennitet-prinsippet åpner på sin side for et større antall kandidater som kan legge krav på etterfølgeretten.¹⁷⁷ For en kandidat til å hevde seg over de andre var det dermed nødvendig å alliere seg med de rette og ha et godt forhold til stormennene. Det er imidlertid viktig å understreke at den politiske makten blir konsolidert innen Přemysl-dynastiet gjennom kravet ved at en påtroppende leder måtte være en del av dynastiet.

I lys av at det kan være mulig å argumentere for at det Cosmas hadde en forståelse av en skilnad mellom 'oss' og 'dem', er det verdt å bemerke seg den siste delen av dette sitatet, det kan fortelle leseren to ting. For det første er det interessant å legge merke til at Cosmas konsekvent har anvendt begrepet *monarcos*, som på norsk betyr monark. Dette kan være et uttrykk for en hierarkisk ideologi, altså en samfunnsstruktur som sammenfaller med et kristent ideal hvor det er en sterk leder på toppen. For det andre er det bruken av begrepet *populo*, som her i dette arbeidet er oversatt til folket. Det er rimelig å anta at dette er en referanse til den tsjekkiske 'oss' -gruppen. Det er dermed mulig å tolke dette sitatet dithen at det ikke bare omhandler å beholde autoriteten innenfor Přemysl-dynastiet, men også føre en politikk som en anså å være til det beste for denne 'oss' -gruppen.

I *Gesta principum Polonorum* er det derimot mulig å se at det mytiske slektskapet spiller en større rolle for ledermyten. I *Gesta principum Polonorum* legger Gallus vekt på presisere den mytiske legitimiteten til Piast-dynastiets ledere gjennom en nærmest systematisk gjennomgang av blodslinjen mellom Pazt og Siemowit, den mytiske bonden og bondesønnen, og frem til Boleslav III, som regnes å være hovedpersonen i verket. I *Gesta principum Polonorum* er aspektet rundt det mytiske slektskapet med andre ord et viktig aspekt for å legitimere lederen og Piast-dynastiet. Første bok i *Gesta principum Polonorum* er, som

populo ad magnum deveniet damnum." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:102
177 Wolverton, 2001:186

tidligere nevnt, en systematisk gjennomgang av forgjengerne til Boleslav III, samtidig som den likevel bygger opp mot Boleslavs fødsel. Den politiske autoriteten blir også i *Gesta principum Polonorum* legitimert gjennom arveprinsipper. I den polske gestaen er forholdet mellom brødrene Zbigniew og Boleslav(III) Vrangmunn sentral. Zbigniew var den førstefødte sønnen til Władysław Herman¹⁷⁸, men Boleslav regnes likevel av forfatteren, Gallus, å være den ektefødte sønnen til Władysław Herman. Den uunngåelige konflikten som denne kontroversen resulterte i får stor oppmerksomhet, særlig i andre og tredje bok av *Gesta principum Polonorum*. Som et retorisk grep legger Gallus, som Cosmas i *Chronica Boemorum*, en tale i munnen på den døende Władysław Herman til sine stormenn: "...men å sette den ene foran den andre eller å gi dem rettskaffenhet og kunnskap er ikke i min makt, men i guddommelig makt ... etter min død vil jeg at dere samlet skal lyde den som er klokere og bedre til å forsvare landet og angripe fiender."¹⁷⁹ Det er mulig å tolke denne talen som at det ikke er tale om å dele riket permanent mellom sønnene, men et forsøk på å se hvem som er mest skikket til å lede. Dette ligner veldig på arveprinsippet *idoneitas*, som direkte oversatt betyr brukbar eller skikket. Grunnleggende for dette prinsippet er at det er den mest skikket som blir etterfølgeren.¹⁸⁰ Dette var en skikk som var allerede vanlig i blant annet Ungarn¹⁸¹, og det er ikke urimelig å anta at prinsippet, som trolig har røtter fra det hedenske stammesamfunnet, også fantes andre steder. Det er imidlertid viktig å understreke at den mest skikket personen likevel måtte være medlem av den rette familien eller dynastiet.

Et annet viktig aspekt ved denne talen er at det kan tolkes som at Władysław Herman gir stormennene(*principibus*) anledning til å bestemme hvilken av sønnene de finner mest skikket til å styre, med andre ord, etterfølgeren blir valgt av stormennene. I lys av disse aspektene er derfor interessant å se hvordan Gallus retorisk stadig understreker Boleslav Vrangmunn rettmessige arv. For eksempel, for det første skriver Gallus direkte i fortellingen at Boleslav er

178 Hertug i Polen fra ca 1079 – 1102

179 "...sed alterum alteri prerogare vel probitatem et sapientiam eis dare, non est mee facultatis, sed divine potestatis... quod discreiori ac probiori in terre defensione et hostium inpugnatione volo vos omnes post mortem meam unanimiter obedire." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:132

180 Berend, 2004:308

181 Berend, 2004:308

*legitimus filius*¹⁸², den rettmessige arvingen. For det andre er det påfallende fokus på Boleslav gjennom fortellingen og ikke Zbigniew. I den grad Zbigniew får plass i historien er det i sammenheng med planlegging av plottet for å styrte Boleslav. Den tredje måten Gallus understreker Boleslavs legitimitet er gjennom skildringene av Boleslav som person. Flere ganger omtaler Gallus Boleslav som *puer Martis*(Mars-gutten) og *Martis prole* (*progenitus*)(Mars'etterkommer), som henviser til den romerske krigsguden Mars. Dette kan videre knyttes til en forestilling om ideal-lederen, som igjen er en sentral del av ledermyten. Den fjerde retoriske måten er å henvise til Bibelen. Gallus sammenligner forholdet mellom Boleslav og Zbigniew med bibelfortellingen om Abrahams sønner Isak og Ismael,¹⁸³ "Begge var av det patriarkalske frø, men de var ikke likeverdige i farsarven."¹⁸⁴ Den samlede effekten av slike retoriske grep gjør at Boleslav fremstår med større autoritet enn Zbigniew, som igjen rettferdiggjør hans lederskap. Samtidig viser Gallus hvor sterkt Piast-dynastiet kan fremstå, dynastiet er nå så sterkt at det overlever en intern feide mellom brødre uten at det mister noe makt eller autoritet, som igjen virker positivt på den ellers indre konsolideringen i Polen for Piast-dynastiet.

I *Gesta Hungarorum* er historien bak Árpád-dynastiet i fokus. Dynastiet har fått sitt navn etter Árpád, som var sønn av den mytiske lederen Álmos. Anonymus er på samme måte som Gallus opptatt av å systematisk vise tilbake til en blodslinje fra Álmos, gjennom Árpád og frem til verket, slik vi kjenner det idag, slutter med at Géza, oldebarnet til Árpád blir født. Den mytiske tilknytningen er med andre ord også viktig for Anonymus argumentasjon for legitimiteten av dynastiet. Det er interessant å merke seg at heller ikke hos Anonymus, i likhet med den tsjekkiske krøniken *Chronica Boemorum*, er tilknytning til den mytiske slekten en direkte tilbakevendende argumentasjon, men ligger hele tiden latent i teksten. *Gesta Hungarorum* skiller seg imidlertid ut fra de to øvrige tekstene. Ved siden av å fokusere på Árpád – dynastiet er det også et fokus på fremveksten til stormennene og deres slekt i teksten. Dette kommer til syne ved flere anledninger i teksten, men trolig er dette tydeligst i den delen

182 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:132

183 Plassmann, 2006:306

184 "Ambo quidem de patriarcho semine procreati, sed non ambo iure patrimonii coequati." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:122

som omhandler ritualet hvor Álmos blir tatt i ed. Dette er en sentral del av ledermyten fordi det er et klart eksempel på hvordan Anonymus, forfatteren, ønsker å fremstille den politiske autoriteten til lederen.

Denne eden, slik Anonymus fremstiller den, består av fem deler og alle delene er viktige elementer i legitimeringen av autoriteten til både lederen og til stormennene. Den første delen av eden sikret at hertugen/lederen(ducem) alltid måtte være et medlem av Álmos'ætt, med andre ord dynastiets autoritet blir sikret gjennom spesifikke vilkår for arveretten. Den andre delen, sikret at materielle goder ble delt likt mellom lederen og hetumogene. Den tredje delen av eden sikret at Álmos og hans etterkommeres råd bestod av de daværende hetumogenes etterkommere. På denne måten sikret stormennene seg autoritet i den ungarske samfunnsstrukturen. Den fjerde og femte delen av eden omhandler straffen som ville følge ved et eventuelt svik mot lederen, rådet eller eden i seg selv.¹⁸⁵ Det er kun i Gesta Hungarorum at en slik et rituale med ed-inngåelse blir nevnt i den forstand at det er så detaljert beskrevet at forholdet mellom lederen og stormennene blir klargjort. Lederens autoritet blir bekreftet av at han blir valgt som en *primus inter pares* av stormennene, men det betyr også at lederens autoritet er avhengig av støtten til stormennene.

Den politiske rollen til stormennene som blant annet et råd blir nevnt flere ganger i teksten, for eksempel ved viktige politiske avgjørelser er rådet til stedet i teksten, "Hertug Álmos og hans fremste menn, gjorde råd mellom seg og aksepterte hertugene av Rus-folkets anmodning og skapte fred."¹⁸⁶ Det er trolig flere årsaker til at det ikke er noen bemerkninger eller detaljbeskrivelser om forholdet mellom lederen og stormennene i de to øvrige krønikene på lik linje som i Gesta Hungarorum. En av årsakene ligger trolig i konteksten for nedskrivningen av verkene. Når Anonymus skriver Gesta Hungarorum er for eksempel samfunnet preget av føydale prinsipper. Dette kan vises igjen i fokuset om å ikke bare fortelle om Árpád-dynastiets fremvekst, men også fokuset på å fortelle om historien til adelstanden i Ungarn. Dette betyr

185 Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:18 og 19

186 "Dux vero Almus, et sui primates inito inter se consilio petitioni ducum Ruthenorum satisfaciendes pacem cum eis fecerunt." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:28

imidlertid ikke at forholdet mellom leder og stormenn er utelatt i *Chronica Boemorum* og *Gesta principum Polonorum*. Dette forholdet, og ikke minst forholdet mellom leder og undersåtter, kommer til uttrykk gjennom beskrivelser av politiske forsamlinger. En gjennomgang av dette forholdet skal gjennomgås i neste kapittel (se fra s. 77).

På grunnlag av det vi til nå har gått gjennom om fokuseringen på det mytiske slektskapet i tekstene kan vi stille oss spørsmålet om hvilken betydning de ulike forfatterens fokus på mytisk slektskap i tekstene får for tolkningen i dette arbeidet. Ulikhetene i tekstene kan ha sammenheng med hvilke kilder forfatterne hadde tilgang til, altså om hvilke kunnskaper om fortiden forfatteren hadde. Samtidig kan det ulike fokuset være resultatet av en mindre nøyaktig assimilering eller appropriasjon av en annen opphavsmyte. Er dette tilfellet, er det relativt uvesentlig at forfatterne har ulikt fokus.

På en annen side er det mulig å argumentere for at forfatterens motiv for å skrive disse tekstene var å blant annet underbygge autoriteten til et dynasti. For at tekstene skal historisk underbygge et dynasti forutsetter det at forfatterens beskrivelser i tekstene peker i en legitimerende retning. Forskjellene mellom tekstene blir i lys av dette mer interessante å drøfte. For det første er det fruktbart å undersøke hvilke motiver forfatterne kan ha hatt ved nedskrivningen av tekstene og se resultatet i lys av den dynastiske dimensjonen. Den tsjekkiske historikeren Dušan Třeštík (død 2007) har understreket at det overordnede målet til Cosmas' verk *Chronica Boemorum*, var å presentere en kontinuitet mellom den tsjekkiske territorialområdet og historien til det tsjekkiske folk.¹⁸⁷ Han presiserer dette ved å påpeke betydningen av opphavsmysten i *Chronica Boemorum* (en oversikt over opphavsmysten i krøniken se side 27-31 i dette arbeidet). Třeštík skriver at, "The origins, as described by Cosmas, play a key role in Czech history."¹⁸⁸ Historikeren Lisa Wolverton understreker at Cosmas tilsynelatende ikke skriver *Chronica Boemorum* som en hyllest til Přemysl-dynastiet

187 Bak, 2011:172

188 Bak, 2011:172

eller til den samtidige lederen, Vladislav I(død ca 1125).¹⁸⁹

Třeštíks og Wolvertons syn på motivet for nedskrivningen av *Chronica Boemorum* kan understrekes med "[the] main thread of narrative: the sequence of Přemyslid dukes, good and bad ones, and the lament ... over the conflicts within the dynasty."¹⁹⁰ Bondemyten er derimot en veldig sentral del av opphavsmytten i *Chronica Boemorum*. Dens funksjon i teksten er å legitimere Přemysl-dyanstiets høytstående rolle i Bøhmen. Den dynastiske dimensjonen i *Chronica Boemorum* er imidlertid ikke dominerende. Tekstens sjanger, krønike, kan også være med på å underbygge denne oppfatningen om at motivet for nedskrivningen er for å fremme historien til en tsjekkisk 'oss'-gruppe. Teoretisk sett er sjangeren krønike preget av en annalistisk fremstilling og dekker dermed i mange tilfeller en bredere del av historien. Det er rimelig å anta at legitimeringen av Přemysl-dyanstiet i *Chronica Boemorum* er et ledd i den politiske historien til den tsjekkiske 'oss'-gruppen.

Nedskrivningen av *Gesta principum Polonorum* skjedde i kontekst av en dynastisk og politisk krise som følge av stridighetene mellom brødrene Boleslav og Zbigniew.¹⁹¹ Motivet for nedskrivningen av *Gesta principum Polonorum* kan ligge i strukturen av verket. Wiszewski understreker at den første boken(av tre bøker) kan defineres som "... the history of the Poles ..."¹⁹², mens verket som en helhet kan sees på som en "... history of the dukes and kings ...".¹⁹³ Denne forståelsen av at verket i sin helhet er dynastisk kan også underbygges med konteksten for nedskrivningen. *Gesta principum Polonorum* ble, som allerede nevnt, skrevet ned i en periode som var preget av en indre politisk uro, som følge av konflikten med broren. Motivet for nedskrivningen kan dermed knyttes til et behov for å gjenoppbygge den politiske stabiliteten i området. Nedskrivningen av den polske historien, plasseringen av Polen og den polske 'oss'-gruppen som en politisk enhet i en større kontekst, ga en legitimerende effekt.¹⁹⁴

189 Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:10

190 Bak, 2011:173

191 Dalewski, 2011:145

192 Wiszewski, 2010:139

193 Wiszewski, 2010:139

194 Kersken, 2003:188

Det er i denne sammenhengen det imidlertid er verdt å påpeke at Gallus begynner sin historie med Piast- dynastiets opphav og ikke med en opphavsmyte som beskriver opphavet til den polske 'oss'-gruppen.¹⁹⁵

I teorien er gesta som sjanger en friere variant av biografien, og har dermed ikke den samme bredden i historiefremstillingen som en krønike. Det er likevel visse likheter mellom Gesta principum Polonorum og Chronica Boemorum i hvordan tekstene knyttes til en bestemt 'oss'-gruppe. Wiszewski argumenterer for at den dynastiske dimensjonen i Gesta principum Polonorum er uløselig knyttet til den polske 'oss'-gruppen og dens identitet gjennom tilhørighet til et bestemt landområde.¹⁹⁶ Dette understrekes ved hjelp av den geografiske beretningen i første bok.¹⁹⁷ Hvis det utelukkende motivet for nedskrivningen for Gallus var å skrive en glorifisering av Boleslav III, vil denne detaljerte beskrivelsen av geografien være helt unødvendig.¹⁹⁸

Thomas N. Bisson har også bemerket at Gesta principum Polonorum er "...more national and less dynastic than some contemporary *gesta*".¹⁹⁹ Bisson legger til grunn fokuset på bondemyten som en årsak til dette, "The myth of Piast's summons to power shows that Poles thought of their rulership as originating with the people, as an attribute of popular virtue."²⁰⁰ Dette er et interessant perspektiv på bondemyten i lys av analysen av funksjonen til bondemyten i dette arbeidet. I denne analysen er det fokuset på at bondemyten er et viktig ledd i legitimeringen av Piast-dynastiet. Den viktigste forskjellen mellom Bissons bemerkning og resultatene av denne undersøkelsen, er at Bisson ikke i samme grad tar hensyn til betydningen av aspektet ved mytisk slektskap som et legitimerende middel for Piast-dynastiet.

195 Kersken, 2003:188

196 Wiszewski, 2010:334

197 Se Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:12 – 15, se også i kapittel 2 om Opphavsmysten i dette arbeidet, s. 21-26

198 Wiszewski, 2010:133

199 Bisson, 1998:288

200 Bisson, 1998:288

Árpádenes dynastiske identitet er i *Gesta Hungarorum* basert på kristne verdier,²⁰¹ til tross for at hele verket, slik den foreligger idag, kun omhandler den hedenske fortiden. En mulig årsak til dette ligger trolig i kildegrunnlaget forfatteren selv hadde tilgang til.²⁰² I lys av den dynastiske dimensjonen kan motivet for å skrive *Gesta Hungarorum* knyttes til å legitimere Árpád-dynastiet på samme måte som Piastene i *Gesta principum Polonorum*. Samtidig vitner fokuset på stormenn og deres dyder om at Anonymus, ikke nødvendigvis likestille, men i det minste fremheve stormennenes rolle i forhold til dynastiet. Den første delen av verket omhandler om det ungarske folks opprinnelse i sin helhet. Fokuset skifter relativt raskt over til den dynastiske dimensjonen ved fremveksten til Árpád-dynastiet for å deretter igjen skifte mellom fokus på dynastiet og stormennene. En konsekvens av en slik struktur gjør at den dynastiske dimensjonen blir tonet noe ned, men det betyr imidlertid ikke at den mister kraft som et legitimerende middel.

Oppsummering

Det er tatt utgangspunkt i fokuset på det mytiske slektskapet i denne sammenhengen for å si noe om den dynastiske dimensjonen i verkene. Det er tidlig påpekt at det er vesentlige forskjeller mellom verkene og dette får betydning for hvordan vi skal forstå tekstene.

I *Chronica Boemorum* er den dynastiske dimensjonen ikke dominerende i den forstand at Cosmas ikke er overveiende opptatt av å etablere og understreke et mytisk slektskap mellom opphavet til Přemysl – dynastiet (Libuše og Přemysl) og de historiske tsjekkiske hertugene. For eksempel er det nærmest tatt for gitt at leseren skal forstå at Bořivoj, den første historiske hertugen som blir nevnt utenom opphavsmytten, er en del av Přemysl – dynastiet. Det er med andre ord ingen direkte tilknytning mellom det mytiske opphavet og de tidligere Přemysl-lederne annet enn at de tilhørte samme dynasti. Det som imidlertid er interessant i *Chronica Boemorum* er at den dynastiske dimensjonen er preget av arverettigheter og legitimering av

201 Veszprémy, 2011:194

202 Veszprémy, 2011:200 – 201

autoritet gjennom arv. Det er også verdt å peke på at slik Cosmas fremstiller argumentasjonen for en gitt arvefølgemodell, er det også et argument for en hierarkisk styringsform. Cosmas viser til forhistoriske eksempler på hva som skjer ved en oppdeling av et rike og når det er mer enn en leder. Samtidig er dette også en fremstilling av at en hierarkisk styreform er det beste for den tsjekkiske 'oss'-gruppen. Med andre ord, den dynastiske dimensjonen har to sider ved seg i *Chronica Boemorum*. For det første er det viktig for Cosmas å understreke autoriteten til Přemysl – dynastiet. For det andre er det påfallende i fremstillingen til Cosmas at han ønsker å fremstille Přemysl – dynastiets autoritet og den hierarkiske styringsformen (som igjen underbygger dynastiets rolle) som det beste for den tsjekkiske 'oss'-gruppen.

I motsetning til *Chronica Boemorum* har den dynastiske dimensjonen i den polske *Gesta principum Polonorum* en dominerende rolle. I lys av opphavsmytten er det verdt å merke seg at *Gesta principum Polonorum* begynner ved en fortelling om opphavet til Piast – dynastiet og ikke en fortelling om opphavet til den polske 'oss'-gruppen. Dette er et viktig skille mellom *Gesta principum Polonorum* og de to andre tekstene i denne analysen. Den dynastiske rollen i verket kan trolig forklares med konteksten til nedskrivningen av verket. *Gesta principum Polonorum* er skrevet ned i en periode som var preget av den konflikten mellom Boleslav III og broren, Zbigniew. Motivet for nedskrivningen kan dermed knyttes til et behov for å stabilisere den politiske sfæren og ikke minst opprettholde autoriteten til Piast – dynastiet i området. Dette reflekteres i blant annet bondemytten hvor det er et sentral fokus på å etablere en rett og ubrutt slektslinje mellom den mytiske bonden Pazt og Boleslav III.

Wiszewski og Bisson argumenterer på forskjellige måter at at den den polske 'oss'-gruppen blir karakterisert gjennom Piast- dynastiet og dermed kan den dynastiske dimensjonen også i *Gesta principum Polonorum* knyttes til aspektet ved nasjonal historieskriving. Det er imidlertid påfallende at ved en vektlegging av at den dynastiske dimensjonen uttrykkes gjennom det mytiske slektskapet, faller det nasjonale aspektet ved denne dimensjonen i dette verket i skyggen.

I *Gesta Hungarorum* er den dynastiske dimensjonen preget av et tredelt fokus i verket. For det første er det en fortelling om den ungarske 'oss'-gruppen, for det andre er det en fortelling om Árpád- dynastiets fremvekst og for det tredje er det en fortelling om stormennenes rolle i det ungarske samfunnet. Det dynastiske preget i *Gesta Hungarorum* er tilstede, i likhet til i *Gesta principum Polonorum*, gjennom fokus på etableringen av en rett og ubrutt slektslinje innad i Árpád- dynastiet. Med andre ord er det et fokus på at lederarven gikk fra far til sønn. Det er likevel interessant å se at fokuset deretter skifter til å omhandle Árpád- lederens forhold til de ungarske stormennene (hetumogene). Dette resulterer i at den dynastiske dimensjonen blir tonet ned, som en også kan se i *Chronica Boemorum*, samtidig som at slektskap ikke mister sin legitimerende rolle i teksten.

Den religiøse dimensjonen

Den andre dimensjonen er den religiøse dimensjonen. Dette er den bredeste dimensjonen i denne sammenhengen og trolig den vanskeligste å avgrense. I denne undersøkelsen skal hovedfokuset være på aspektet ved *rex Dei gratia* og den guddommelige tilstedeværelsen og hvordan dette påvirker aspektet ved nasjonal historieskriving.

Rex dei gratia kan oversettes til norsk til konge ved eller under Guds vilje. Modellen for prinsippet *rex Dei gratia* er hentet fra det gamle testamentet²⁰³ og bidrog til å styrke kongens maktstilling.²⁰⁴ Dette prinsippet er et sentral element i kildematerialet og forfatterne bruker flere måter å uttrykke prinsippet på. En uttrykksmåte er gjennom den guddommelige tilstedeværelsen i tekstene. Ved guddommelig tilstedeværelse betyr det i denne analysen at forfatterne skriver Gud og helgener direkte inn i fortellingen og anvender dem som retoriske grep for å underbygge legitimitet og ikke minst politisk autoritet.

203 Canning, 2005:49

204 "konge – statsoverhode" I Store norske leksikon. Hentet fra: <http://snl.no/konge/statsoverhode> hentet 27. september 2012

I den polske *Gesta principum Polonorum* blir prinsippet ved *rex Dei gratia* først og fremst fremhevet i epilogen og i første bok. I epilogen forteller Gallus hvordan Boleslav (den tredje) ble unnfanget under Guds vilje og ved St. Giles hjelp, "Hertug Boleslav- den strålende, ble ved Guds vilje unnfanget slik: ved bønner til St. Giles, han tok et steg frem[i livet]."²⁰⁵ I første bok av gestaen gjentar Gallus hvordan Boleslav ble født som en gave fra Gud og ved hjelp av bønner til St. Giles. I dette tilfellet er prinsippet om en konge eller en leder direkte knyttet opp til en bestemt person, Boleslav III. Det finnes også eksempler i *Gesta principum Polonorum* på at det også er mulig å knytte dette prinsippet opp mot et dynasti. Et eksempel på dette finnes i første bok, og understreker den uthevede rollen til Piast-dynastiet. Gallus forteller om et festmåltid som Pazt og hans kone, Rzepka, skulle stille i stand for sin sønn. Under dette måltidet forteller Gallus at "De befalte å slakte grisungen, som ved et minneverdig mirakel fyltes det ti tønner, fra den[kjøtt fra grisungen]. Da Pazt og Rzepka, så disse mirakuløse hendelsene som skjedde, fornemmet de det som et forvarsel om noe stort for gutten[Siemowit]."²⁰⁶ Denne fortellingen deler flere likhetstrekk med fortellinger i Bibelen.²⁰⁷ Dette utdraget fra *Gesta principum Polonorum* vitner om at Gallus ønsker å legitimere selve 'grunnleggelsen' av Piast-dynastiet gjennom å hevde at det skjedde et mirakel, med andre ord at det var en guddommelig tilstedeværelse under et festmåltid til ære for en av de mytiske lederne i dynastiet. Det er for øvrig også verdt å legge merke til at Gallus ikke skiller mellom hedensk- og kristen tid. Gud er tilstede for Piast- familien og det polske folk, til tross for at de er hedenske.

I *Gesta Hungarorum* finner vi visse likheter med *Gesta principum Polonorum*. Som i den polske gestaen er forfatteren av *Gesta Hungarorum*, Anonymus, opptatt av å vise leseren at Álmos, en av de mytiske lederne i Árpád-dynastiet, ble unnfanget ved hjelp av guddommelig hjelp. Den guddommelige tilstedeværelsen i teksten er klar, selv om Anonymus også gir uttrykk for at han har en forståelse for at det ungarske samfunnet på denne tiden ikke var

205 "Bolezlaus dux inclitus Dei dono progentius Hic per preces Egidij Sumpsit causam exordii." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:6

206 "Precipiunt et porcellum supradictum occidi, unde X situle sclauonice cebri, mirabile dictu memorantur adimpleri. Visis igitur Pazt et Repca mircaulis que fiebant, aliquid magni presagii de puero sentiebant." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:22

207 Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:23, fotnote 5

kristent. Anonymus fokuserer med andre ord på å understreke at selv om ungarerne var hedninger, var de likevel under en viss guddommelig beskyttelse. Dette blir flere ganger poengtert av Anonymus gjennom blant annet beskrivelsen av Álmos, "Da denne Álmos ble voksen, var det som om at den hellige ånd var med han, selv om han var hedning."²⁰⁸

Det er imidlertid interessant å se at Anonymus ikke synes å skille særlig mellom den hedenske og den kristne fortiden. I *Gesta principum Polonorum* er dette skillet tydeligere. Gallus forteller at Mieszko (den første), var blind de første leveårene sine, men ble gjort frisk på sin syvende fødselsdag. Gallus legger forklaringen i munnen på noen eldre som hadde forutsett at slik som Mieszko var blind, hadde også Polen vært blind, "... men forøvrig ville [Polen] bli opplyst gjennom Mieszko og opphøyet over naboene[her forstått som nabolandene] ..." ²⁰⁹. Når Gallus beskriver kristningen av Mieszko og den videre innføringen av kristendommen til Polen, som å blir frisk fra blindhet, kan det tolkes som at den kontinuiteten mellom hedensk- og kristen fortid som vi finner i *Gesta Hungarorum* ikke er tilstede i *Gesta principum Polonorum*. Samtidig er det som leser lett å få inntrykk av motsetningen mellom hedensk – og kristen tid, slik Gallus presenterer den i *Gesta principum Polonorum*, underbygges av et klart skille mellom en tid før Piast-dynastiet og en tid med Piast -styre.²¹⁰

I denne sammenhengen kan det også være interessant å drøfte betydningen av bruken av hagiografiske mønster for å fremstille lederne, kristne – såvel som hedenske. I *Chronica Boemorum* forteller Cosmas om hvordan Oldřich(død ca 1037)sønn av Boleslav II, overrumplet Mieszko(I av Polen) som okkuperte Praha, legger Cosmas først og fremst vekt på Oldřichs egenskaper som en listig hærfører, men ikke minst på hvordan de klarte å overraske de polske soldatene ved god hjelp fra Gud og St. Václav, "... Kristus holdt øye med tsjekkerne og med St. Václavs hjelp vendt hertug Oldřich tilbake [...] På grunn av fantastiske Guds

208 "Cum autem ipse Almus pervenisset ad maturam etatem, velut, donum Spiritus Sancti erat in eo, licet paganus." Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(oversetter), 2010:14

209 "... sed de cetero per Meschonem illuminandam et exaltandam super naciones contiguas..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:26

210 Dalewski, 2011:166

tillatelse og under St. Václavs beskyttelse ..."²¹¹ Denne vektleggingen på at Gud er på tsjekkernes side og ikke den polske i denne spesifikke situasjonen kan tolkes som at Cosmas ønsker å presisere at det er Guds vilje at Praha skal være under tsjekkisk styre.

Bemerkninger som, "... På grunn av fantastiske Guds tillatelse og under St. Václavs beskyttelse ..."²¹², er interessante. Dette kan tolkes som at Gud gir tillatelse til tsjekkerne å vinne over de polske soldatene og Mieszko, med andre ord en aksept over at det er de(tsjekkerne) som skal styre Praha, samtidig som de blir beskyttet av deres skytsengel St. Václav. Samlet utgjør dette en slags dobbel guddommelig bekreftelse og gir leseren inntrykk av at de polske troppene overhodet ikke hadde en sjanse. Det er tidligere nevnt at St. Václav regnes for å være tsjekkernes skytsengel og har spilt en viktig rolle i utviklingen av en tsjekkisk "... staatsideologie ..."²¹³, altså en ideologi eller forestilling om Bøhmen som en politisk enhet. János M. Bak påpeker at dette også trolig henger sammen med en voksende myte om at St. Václav som den evige hersker av Bøhmen og tsjekkerne som en del av hans hushold(*familia*).²¹⁴ Dette aspektet underbygger blant annet argumentasjonen for at *Chronica Boemorum* først og fremst ble skrevet i lys av forestillingen om en tsjekkisk 'oss'-gruppe.

Gallus forteller i *Gesta principum Polonorum* om miraklet av St. Adalbert som beskyttet befolkningen under et angrep av pommerne. Her forteller Gallus, i en heller dramatisk fortellerstil, om hvordan Gud grep inn ved å sende St. Adalbert for å beskytte det polske folket. "Men Han, alltid årvåken og aldri sover, satte sin soldat, St. Adalbert, som den sovende byens årvåkne beskytter. De våkne hedningene i fellen ble satt i frykt av en guddommelig hær."²¹⁵ Dette er enda et eksempel på at Gallus viser Guds nærvær gjennom handlinger av en helgen.

211 "... iam Christo Boemos respiciente et sancto Wencezlao suis auxiliante ... dux Ůdalricus rediens [...] quod erat mira Dei permissio et sancti Wencezlai intercessio ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:64

212 "...quod erat mira Dei permissio et sancti Wencezlai intercessio ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:64

213 Třeštík, 1968:237

214 Bak, 2011:175

215 "Sed ille, qui semper vigilat nunquam dormitabit, oppidanos dormientes sui militis Adalberti vigilantia custodivit et paganos in insidiis christianorum vigilantes armorum terror spiritualium agitavit." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:130

Det er også viktig å få med seg at St. Adalbert også er kjent som St. Wojciech eller St. Vojtěch, som også er regnet for å være ikke bare en skytsengel for tsjekkerne, men også for Polen og Ungarn. Det betyr at denne historien som Gallus forteller om angrepet på et uspesifisert slott, kan tolkes som et bilde på Polen som en helhet. Dette kan igjen bety at St. Adalbert, på lik linje med St. Václav i Bøhmen, spiller en vesentlig rolle i ideen om Polen som en politisk enhet. Den religiøse dimensjonen kommer også tydelig frem i fremstillingen av den hedenske lederen Siemowit, sønnen til bonden Pazt i bondemyten. Eksemplet med Siemowit er interessant i denne sammenhengen fordi dette er et klart eksempel på hvordan Gallus fremstiller en hedensk leder som er av betydning for Gesta principum Polonorum. Det er allerede forsøkt å vise at gjennom bondemyten skaper Gallus et grunnlag for legitimeringen av Piast-dynastiet.

I bondemyten er det også tegn til at Gallus legger til grunn for at ved ankomsten av de to fremmede til byen Gniezno, blir også Gud en del av det polske samfunnet.²¹⁶ Dette kan understrekes ved ordbruken som, "...som en del av Guds hemmelige plan..."²¹⁷ Siemowit blir dermed, ifølge Wiszewski, fremstilt som den viktige linken mellom Gud og dynastiet.²¹⁸ Gallus' retorikk i fremstillingen gir intet rom for tvil om at etterkommerne etter Pazt og Siemowit ble gitt autoritet av Gud.²¹⁹ Det er trolig også derfor viktig for Gallus å etablere en solid blodslinje mellom de ulike lederne i Piast-dynastiet. Et spennende spørsmål vedrørende Gesta principum Polonorum er om det er mulig å spore en ideologisk undertone i teksten som uttrykker et teokratisk monarki. I dette arbeidet blir teokratisk monarki forstått som at lederen får sin autoritet direkte fra Gud.²²⁰ Et teokratisk monarki som styreform tar med andre ord utgangspunkt i en forståelse av at lederen mottar sin autoritet fra oven og ikke fra massene. Det er imidlertid ikke et sterkt nok argument for å bevise at det er tale om et uttrykk om et teokratisk monarki ved å peke på at Gud viser velvilje mot en leder i tekstene. Guds velvilje

216 Dalewski, 2011:157

217 "... ex occulto Dei consilio..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:16

218 Wiszewski, 2010:166, se også Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:22, fotnote 2

219 Wiszewski, 2010:169

220 Se Canning, 2005:18-22

som et legitimerende argument for en leders autoritet kan finnes uten at det nødvendigvis betyr at de også uttrykker en teokratisk ideologi.

I *Gesta principum Polonorum* er det flere sentrale aspekter som peker mot en teokratisk ideologisk undertone. For det første spiller bondemyten en viktig rolle fordi den åpner for en mytisk etablering av forholdet mellom Piast-dynastiet og Gud, til tross for at Pazt og Siemowit var hedninger. Aspektet ved den dynastiske dimensjonen spiller videre en vesentlig rolle fordi den bygger videre på bondemyten og gjennom en presisering av slektskapet mellom Pazt, Siemowit og Bolesław III får Bolesław den samme status som Siemowit, en leder utpekt av Gud. Den religiøse dimensjonen i *Gesta principum Polonorum* er preget av at Gallus lar Gud på ulike måter følge Piast-dynastiet, enten i form av St. Adalbert eller direkte som en del av Guds plan. Samlet gir dette uttrykk for et teokratisk monarki fordi Gallus fremstiller Piast-lederne som om de er en del av Guds plan. Det er for øvrig også interessant å bemerke, slik Joseph Canning påpeker, at teokratiske prinsipper ble "... delibertaly fostered ... as a part of .. legitimising and consolidating the power of the dynasty."²²¹ Med andre ord er det igjen et påfallende trekk ved *Gesta principum Polonorum* som viser den dominerende rollen til den dynastiske dimensjonen, som på sett og vis undergraver aspektet ved den nasjonale historieskrivingen i verket.

Et annet perspektiv på den ideologiske undertonen i *Gesta principum Polonorum* er foreslått av Zbigniew Dalewski. Dalewski legger vekt på at det i *Gesta principum Polonorum* er mulig å spore aspektet ved et Polen som er styrt av en leder utpekt av Gud, blir til "...a chosen land, beloved by God and supported by Him, the land with which He associated His plans in an exceptional way."²²² En slik bibelsk undertone er med på å forme en tolkning om at det var en forestilling om at Polen, som en politisk enhet, var i en særstilling. Dette styrker Bissons bemerkning om de nasjonalhistoriske tendensene i gestaen og underminerer til en viss grad de funnene som er påpekt i analysen i dette arbeidet. I den tidligere analysen er det pekt på at *Gesta principum Polonorum* er preget av den dynastiske dimensjonen hvor fokuset på å

221 Canning, 2005:47

222 Dalewski, 2011:153

fortelle historien om fremveksten til et ledene dynasti, gjennom et særskilt fokus på å legitimere den mytiske og historiske legitimiteten til Piast- lederne. Dette understrekes blant annet av at Gallus fremstiller en ubrutt blodslinje mellom Pajt og Boleslav III. Ikke minst understrekes den dynastiske dimensjonen i verket ved at det er ikke en fremstilling av opphavet til den polske 'oss'-gruppen i opphavsmytten, slik en ser i både *Chronica Boemorum* og *Gesta Hungarorum*. I *Gesta principum Polonorum* begynner den polske historien ved Piast -dynastiets begynnelse.

Det er mulig å finne eksempler i *Gesta principum Polonorum* der Gallus retorisk forsøker å fremheve Polen, som en politisk enhet og den polske 'oss'-gruppen, i en særstilling. For eksempel er det pekt på St. Adalberts rolle som en skytshelgen for den polske 'oss'-gruppen, og det er pekt på hvordan den geografiske beskrivelsen i opphavsmytten er med på å knytte den polske 'oss'-gruppen til et bestemt geografisk område. Samtidig uttrykker bondemyten, som Bisson også påpeker, at Piast -dynastiet har et grunnlag i den polske 'oss'-gruppen. Det er med andre ord mulig å fremheve de nasjonalhistoriske tendensene i verket. Selv om det er mulig å påpeke nasjonalhistoriske trekk i *Gesta principum Polonorum*, så er det påfallende den oppmerksomheten Gallus gir Boleslav III, som person og ikke minst som en Piast -leder. Ved en analytisk gjennomgang av verket, i lys av den dynastiske og religiøse dimensjonen, er det vanskelig å komme bort fra vektleggingen av den retoriske legitimeringen av Piast -dynastiets rolle og ikke minst Boleslav III's status som leder.

Gesta Hungarorum skiller seg fra både *Chronica Boemorum* og *Gesta principum Polonorum* ved at det er ingen helgener som fremtrer i fortellingen. St. Stefan(Stefan I) blir såvidt nevnt på slutten av teksten, men det er ingen inngående detaljer om hans liv eller betydning. Dette er trolig et resultat av at *Gesta Hungarorum* av Anonymus slik det foreligger idag ikke er en komplett versjon av originalen. På en annen side er det mulig ut ifra teksten å vise at Anonymus var opptatt av å vise hvordan lederne, på tross av at de var hedninger, utfører handlinger som om de var under påvirkning av den hellige ånd. Dette er trolig et resultat av Anonymus' kildegrunnlag, men kan også være et resultat av forfatterens strategi for å tilpasse

fortiden inn i et kristent verdensbilde.²²³ Det er også et viktig poeng at perioden som blir beskrevet i *Gesta Hungarorum* er hedensk, før Árpád-dynastiet konverterer til kristendommen.

Det er også mulig å finne indirekte bemerkninger om en guddommelig aksept. For det første kan bruken av bibelsitater i teksten tolkes som et retorisk grep for å legitimere handlinger. Når Cosmas skal berette om at Břetislav invaderer Polen, bruker han direkte siteringer fra Bibelen, "De samlet seg straks til en – på et øyeblikk og til ett – og han[Břetislav] gikk inn i Polen, berøvet henne fra sin herre og invaderte det som en fiende ..." ²²⁴ I den moderne norske bibeloversettelsen er uttrykkene, *in ictu oculi* og *et usque ad unum* forsvunnet i oversettelsen, men uttrykkene er mulig å finne i Vulgata²²⁵, henholdsvis i Paulus første brev til korinterne (Epistula beati Pauli apostoli ad Corinthios I)²²⁶ kapittel 15, vers 52 og Paulus' brev til romerne (Epistula beati Pauli apostoli ad Romanos)²²⁷, kapittel 3, vers 12. Det finnes flere lignede eksempler på direkte siteringen gjennom hele *Chronica Boemorum*, og vitner om en indirekte guddommelig tilstedeværelse. Det er ikke tale om en forståelse om at Gud er tilstede gjennom siteringen, men en forståelse av at Bibelen, og dermed også sitater hentet fra denne, er udiskuterbare argumenter. Gjennom å anvende bibelsitater legitimerer Cosmas ikke bare Břetislavs invasjon av Polen, men også Břetislavs ødeleggelser i Polen. Dette henger igjen sammen med lederidealet om å være "... mild mot sine egne, vond mot sine fiender."²²⁸

Oppsummering

Den religiøse dimensjonen i tekstene er i denne analysen undersøkt i lys av aspektet ved rex

223 Veszprémy, 2011:201

224 "Quibus in momento, *in ictu oculi* congregatis in unum et *usque ad unum* intrat terram Polonie suo viduatam principe et eam hostiliter invasit ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:83, fotnote 4 -5, Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:112, fotnote 15-16. Sitatene er fremhevet med kursiv.

225 I dette arbeidet er en internetversjon av Vulgata nyttet, <http://www.intratext.com/x/lat0001.htm> hentet 11. oktober 2012

226 http://www.intratext.com/IXT/LAT0001/_PX7.HTM hentet 11. oktober 2012

227 http://www.intratext.com/IXT/LAT0001/_PWF.HTM hentet 11. oktober 2012

228 "... suis mitis, hostibus terribilis fuit." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:57

dei gratia, konge av Guds nåde og den guddommelige tilstedeværelsen i tekstene. Den guddommelige tilstedeværelsen i tekstene betyr i denne sammenhengen at forfatterne skriver for eksempel Gud inn direkte eller indirekte inn i fortellingen. Dimensjonen er viktig i denne analysen fordi den er et sentralt, retorisk ledd i legitimeringen av lederne og dynastiene i tekstene.

Det er et gjennomgående fokus i den religiøse dimensjonen i verkene på å legitimere dynastiene eller lederne ved hjelp av den religiøse retorikken. Er det mulig at det også skjer en legitimering av 'oss' – gruppen gjennom legitimeringen av dynastiene? For eksempel er det interessant å vise til måten forfatterne uttrykker seg på. I *Gesta principum Polonorum* skriver Gallus at Polen ville bli "...opplyst gjennom Mieszko(I)..."²²⁹ gjennom hans dåp og konvertering til kristendommen. Dette er et eksempel på at bruken av den religiøse dimensjonen som et middel til å legitimere et dynasti. Fordi dynastiet er knyttet til den en representativ 'oss'- gruppe blir det også en legitimering av denne 'oss'- gruppen.

I denne sammenhengen er det også interessant å trekke inn bruken av helgener som et ledd i legitimeringen. For eksempel er det vesentlig å vise til hvordan St. Václav anvendes i *Chronica Boemorum*. St. Václav spiller en sentral rolle i en tsjekkisk forestilling som den evige lederen av Bøhmen, og den tsjekkiske befolkningen ble ansett for å være en del av hans *familia* eller hushold. Dette sammenfaller med de tidligere funnene i analysen med at aspektet ved den nasjonale historieskrivingen står sterkt i *Chronica Boemorum*. I lys av tidligere funn er det derfor også interessant å se at det samme elementet ved bruken av helgen også er i *Gesta principum Polonorum*. Et sentralt eksempel på dette er der Gallus forteller om hvordan St. Adalbert beskytter den polske befolkningen fra angrep fra de hedenske pommerne. Dette viser at selv om den dynastiske dominerer i *Gesta principum Polonorum*, er det likevel noen trekk som henviser til aspektet ved en nasjonal historiefortelling.

Gesta Hungarorum skiller seg ut fra de to øvrige tekstene på et vesentlig punkt, verket

229 "[...]per Meschonem illuminandam [...]" Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:26

omhandler kun den hedenske fortiden. Et resultat av dette er at det for eksempel ikke fremtrer noen helgener i fortellingen. Likevel er det mulig å se at kristne verdier og ideer skinner gjennom i teksten. Anonymus tilegner blant annet de hedenske lederne kristne egenskaper. Anonymus er, for eksempel, opptatt av at Àlmos var under påvirkning av den hellige ånd til tross for at han ikke var kristen. Dette gjør at den religiøse dimensjonen i Gesta Hungarorum likevel får en legitimerende funksjon til fordel for Àrpád- dynastiet som igjen reflekterer den ungarske 'oss'-gruppen.

4. Det politiske språket: forholdet mellom den politiske forsamlingen og lederens autoritet

En undersøkelse av det politiske språket er med på å vise kompleksiteten i tekstene. Med begrepet politisk 'språk' menes det i denne sammenhengen i betydningen diskurs. Diskurs kan refereres til den overordnede strukturen som betegner måten fortellingen er fremlagt på.²³⁰

Hvilke former av politisk autoritet gir tekstene uttrykk for? De mest markante uttrykkene for politisk autoritet i krønikene finner vi når forfatterne fremstiller kongemakt og politiske forsamlinger. Den politiske forsamlingen som begrep er, selv i en moderne forstand, vanskelig å gi en entydig konkret definisjon. Et forsøk på å definere begrepet i en middelaldersammenheng kan bli desto verre på grunn av at terminologien i middelalderen for hva som kan forstås som en politisk forsamling er relativt vid. Både *conventus*, *placitum* og *synodus*²³¹, blir anvendt i middelalderkildene for å betegne at en politisk forsamling tok sted. Selve definisjonen blir dermed problematisk på grunn av den blir vag og mangfoldig. Det er samtidig viktig å påpeke at det er flere begreper på latin som betyr det samme, og at i mange tilfeller er disse begrepene også kontekstavhengige. Synodus brukes for eksempel vanligvis om kirkelige møter,²³² likevel er det også mulig å finne tilfeller hvor begrepet anvendes i en verdslig sammenheng.

Et problem knyttet til den politiske forsamlingen i middelalderen er kildegrunnet. Det er påfallende få nedskrevne dokumenter fra middelalderen som er overlevert til moderne tid som kan si noe om den politiske forsamlingen som et fenomen og hvilke aspekter som var viktige i en slik sammenheng. Det er dermed viktig at det foreligger en klar definisjon på hvordan den politiske forsamlingen forstås i denne sammenhengen. Den tysk-britiske historikeren Timothy Reuter innrømmer at det trolig ikke er mulig å definere de politiske forsamlingene noe nærmere enn når, "... whenever the ruler had in his presence a substantial number of

230 Om diskursanalyse se for eksempel Jordheim, 2001:180-209

231 Barnwell, 2004:3

232 Reuter, 2001:433

people who were not permanent members of his entourage."²³³ Historikeren P.S. Barnwell gir på sin side en mer utfyllende definisjon på begrepet,

[...]occasions when groups, often relatively large groups, convened for specific purpose. ... the primary purpose of which meets one or more of four criteria: consultation for the common good(...often on behalf of a wider group); legislation for the common good; jurisdiction and judgement; commemoration or celebration of an event(such as a king-making or the consecration of a church) considered important to those assembled or to the wider group represented at the assembly.²³⁴

Den politiske forsamlingen i middelalderen blir med andre ord definert med utgangspunkt i dens funksjoner i samfunnet. I lys av formålet til denne delen av analysen, altså å undersøke forholdet mellom den politiske forsamlingen og lederens autoritet blir Barnswells definisjon den mest fruktbare å anvende.

Gjennom en kvantitativ undersøkelse av tekstene som danner kildematerialet for dette arbeidet, er det telt opp hvor mange ganger bestemte begrep, som kan knyttes til den politiske forsamlingen, er nevnt. Resultatene²³⁵ av en slik undersøkelse kan være et hjelpemiddel i analysen om forholdet mellom lederen og stormennene, det ledende dynastiet og det øvrige samfunnet.

233 Reuter, 2001:435

234 Barnwell, 2004:3

235 Tallene som er presentert i skjemaet er et minimumstall.

	Chronica Boemorum	Gesta principum Polonorum	Gesta Hungarorum
Consilium/Consilio	12	27	20
Consulto	-	1	-
Colloquium	1	1	-
Communi consilio/Communi consensu	3	2	8
Synodus	7	-	-
Congregare	1	-	1
Convocare	7	-	-
Conveniunt ad placitum	1	-	-

Dette er imidlertid ikke uproblematisk resultat fra denne kvantitative undersøkelsen. Først og fremst bør problemet rundt terminologien *consilium/consilio* som skjemaet viser påpekes. Det blir nevnt flest ganger i tekstene, men det blir feil å tolke dette som et begrep som en ren indikasjon på en politisk forsamling. I følge *Gesta Hungarorum* blir begrepet brukt minst 20 ganger i teksten. Det har sammenheng med at Anonymus trolig ønsker å understreke det tette forholdet mellom lederen og stormennene (hetumogene), som tidligere nevnt, blir krystallisert gjennom en detaljert beskrivelse av ed-inngåelsen mellom Álmos og hetumogene som velger han som deres 'fremste blant likemenn'. Dette forholdet illustreres gjentatte ganger i teksten, "... hertug Árpád gikk i råd..."²³⁶, "etter at et par dager hadde gått, etter å ha gått i råd, sendte hertug Árpád og hans stormenn..."²³⁷. Skal en regne dette som en politisk forsamling? En politisk forsamling kan fungere som et råd, men et råd er nødvendigvis ikke en politisk forsamling. Det betyr at i mange av tilfellene, som her i *Gesta Hungarorum*, kan en ikke regne med at selv om begrepet *consilio* blir anvendt er det tale om en politisk forsamling. For å kunne si at det er en beskrivelse av en politisk forsamling ved bruken av denne terminologien, må en i tilfellet *Gesta Hungarorum* også se på konteksten begrepet er brukt i. I begynnelsen av verket beretter Anonymus om samlingen av de syv hetumogene og bestemmelsen av å velge

236 "...Dux vero Arpad inito consilio voluntatem Tuhtum laudavit..." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:62

237 "Dux vero Arpad transactis quibusdam diebus inito consilio et sui nobiliter miserunt..." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:68

Álmos som deres leder. I denne sammenhengen åpnes det for en mulig tolkning av en politisk forsamling: "Da de syv ledende personene forstod gjennom et felles og sant råd, at de ikke kunne fullføre sin reise med mindre de hadde en leder og en mester til å lede dem."²³⁸

Riktignok er ikke en politisk forsamling, ifølge blant andre Reuter, en permanent eining og at en konges – eller hertugs råd dermed kan regnes som en politisk forsamling. Som tidligere nevnt er et råd nødvendigvis ikke en politisk forsamling. På en annen side skjer samlingen *før* valget av en overordnet leder, altså før stormennene trer inn i rollen som lederens støttespillere. Tar en også med i betraktning Barnwells definisjon,

... occasions when groups, often relatively large groups, convened for specific purpose. ... commemoration or celebration of an event (such as a king-making ...) considered important to those assembled or to the wider group represented at the assembly.²³⁹

er det klart at forståelsen av bruken av begrepet *consilio* i denne spesifikke situasjonen kan tolkes som en politisk forsamling, hvor målet for samlingen var å utnevne en felles leder.

I *Chronica Boemorum* er det mulig å finne igjen det samme problemet med bruken av *consilio*. I de aller fleste tilfeller er det tale om at en leder samler til seg sitt private råd i viktige og vanskelige avgjørelser, og disse kan ikke regnes som politiske forsamlinger. Det finnes imidlertid også i denne teksten unntak, som rettferdiggjør inkluderingen av begrepet i denne undersøkelsen. I *Chronica Boemorum*s tredje bok forteller Cosmas at det skjer en politisk forsamling etter hertug Svatopluk's død (ca. 1109) og om hvordan en Otto (kjent som Otto II, død ca 1126), tilsynelatende bror av Svatopluk først blir valgt med godkjennelse fra kong Henrik²⁴⁰, men ble stoppet i Praha,

238 "Tunc ipsi VII principales persone communi et vero consilio intellexerunt, quod inceptum iter perficere non possent, nisi ducem ac preceptorem super se habeant." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(oversetter), 2010:16

239 Barnwell, 2004:3

240 Tysk-romersk keiser fra 1111, kjent som Henrik V.

Siden de forsøkte å bringe det[Ottos krav om tronen] uten aksept fra tsjekkerne og biskopen, deres framfusing [skapte] frustrasjon og en tidligere ed gitt i en forsamling ble deklamert. For da de tronsatte Svatopluk som hertug svor alle tsjekkerne at etter hans død ville Vladislav, hvis han enda var i live, overta tronen. ... Slik gjorde de eden ukrenket og Vladislavs rett som leder ble holdt fast ved den loven de hadde valgt og alle var enig i.²⁴¹

I dette eksemplet, som ved eksemplet i *Gesta Hungarorum* kan bruken av *consilio* også i denne sammenhengen oversettes og tolkes som en politisk forsamling. I *Gesta principum Polonorum* er det derimot vanskelig å finne konkrete eksempel på at bruken av begrepet *consilio* kan tolkes som et uttrykk for en politisk forsamling. Det eneste eksemplet som kan nærme seg en slik tolkning finnes i forholdet mellom Boleslav og Zbigniew, hvor Gallus forteller at: "... og straks samlet seg i råd og bestemte at Boleslav skulle okkupere Sandomierz og Krakow, de nærmeste hovedsetene i riket, bekrefte deres lojalitet og styre over dem som en herre ..." ²⁴² Sitatet kan i lys av Barnwells definisjon tolkes som et uttrykk for en politisk forsamling, hvor det blir det bestemt at Boleslav skal ta over kontrollen i viktige hovedsteder i Piast-dynastiets rike, deriblant Krakow, for å kunne seire i tronfølgestriden med sin bror, Zbigniew. Dette eksemplet er spesielt fordi det tolkes som en politisk forsamling, det betyr også at det er en motsigelse til det som tidligere er nevnt, at en politisk forsamling kan fungere som et råd, men et råd kan ikke nødvendigvis fungere som en politisk forsamling. Det er nettopp dette som skjer i denne tolkningen. Et råd blir tolket som en politisk forsamling. Det er dermed enda mer problematisk å anvende resultatet vedrørende begrepet *consilio* fra den kvantitative undersøkelsen i sammenheng med *Gesta principum Polonorum* enn med de to andre tekstene.

For det andre er det et problem at det finnes flere eksempler på at forfatterne kun indirekte

241 "Quod quia sine consensu Boemorum et episcopi efficere conabantur, frustratur eorum temeritas et sacramenta olim exhibita in medio consilio recitantur. Nam cum Svatopluk ducem intronizarent cuncti Boemi sacramentis confirmaverant, ut post eius obitum Wladizlaus, si superstes esset, proveheretur ad solium. ... ut et sacramenta fierent inviolata et Wladizlaus iura principatus iure adoptata omnibus assentientibus obtineret" Cosmas, Bretholz(red.), 1955:197

242 "... statimque facto consilio decreverunt, quatenus Boleslauus Sudomir et Cracow, sedes regni principales et proximas, occuparet, easque fidelitate recepta in dominium possideret ..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:148

forteller om at en politisk forsamling fant sted. Et beskrivende eksempel på dette finnes i *Chronica Boemorum*, "Etter hvilkens[Spitihněvs] død, hans bror, Vratislav, ble opphøyet til tronen etter alle tsjekkernes gunst..."²⁴³ Som det kommer frem av eksempelet er det ikke nevnt et spesifikt begrep om en politisk forsamling, men det er derimot mulig å tolke det dithen at det er tale om en politisk forsamling som 'godkjenner' at Vratislav tar over den tsjekkiske tronen etter brorens død. I *Chronica Boemorum* er det mulig å finne minst syv tilfeller som kan tolkes som en politisk forsamling, men som ikke er tatt med i skjemaet på grunn av terminologien. Blant disse er det gjerne tale om bispevalg eller etterfølgekrav etter en leders død. Et aspekt som kan belyse denne problematikken er gjennom forfatterens behov eller nærmere bestemt fraværet av behov for å forklare om de politiske forsamlingene. Det er mulig å tenke seg til at forholdet mellom lederen og folket uttrykt gjennom den politiske forsamlingen var såpass allment kjent at det ikke var nødvendig med en nærmere forklaring gjennom historiefortellingen. Denne tolkningen innebærer også en forståelse av at politiske forsamlinger var et kjent og relativt hyppig fenomen. Ut fra resultatene som er nevnt ovenfor er det mulig å hevde at forfatterne bruker den politiske forsamlingen som et middel for å bekrefte kongemaktens eller lederens autoritet. Det er blant annet påfallende at forfatterne ikke skriver om en politisk forsamling som ikke velger en leder som passer inn i det bildet de ønsker å fremstille om dynastiene.

Et tredje problem med terminologien er begrepet *synodus*. Som tidligere nevnt blir begrepet *synodus* vanligvis anvendt for å beskrive en kirkelig forsamling. Undersøkelsen viser at begrepet *synodus* blir kun brukt i *Chronica Boemorum*. Skjemaet viser at begrepet er anvendt syv ganger. Ved en nærmere lesning av konteksten begrepet står i er det bare fem av disse som utvilsomt er en kirkelig forsamling. De ytterligere to kan derimot tolkes som en politisk forsamling. Det første eksempelet på en slik tolkning finnes i tredje bok, hvor den tysk-romerske kongen Henrik (mest sannsynlig den femte, død 1125) kalte den tsjekkiske lederen Vladislav (død 1125) til en "...regali synodu..."²⁴⁴ altså en kongelig synode, som her trolig kan tolkes som en politisk forsamling. Noe ytterligere informasjon om hva denne forsamlingen

243 "Post cuius obitum frater eius Wratizlaus omnibus Boemiis faventibus..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:110
244 Cosmas, Bretholz(red.), 1955:200

innebar forteller Cosmas imidlertid ingenting om. Det andre eksempelet er også hentet fra *Chronica Boemorum*s tredje bok, "Den tredje juli samme år, ble en generell synode, annonsert til alle lederne i Bøhmen, holdt i Sadská, midt på en eng."²⁴⁵ Ut fra ordvalget som Cosmas har benyttet seg av her, er det trolig også her tale om en politisk forsamling og ikke en kirkelig forsamling. Det fremgår heller ikke her av teksten hva som ble bestemt på denne forsamlingen. I de tilfellene hvor Cosmas har brukt *synodus* om kirkelige forsamlinger er det heller ikke mye informasjon i konteksten om hva som ble tatt opp til diskusjon og hvilken politisk betydning disse forsamlingene hadde. I det ene tilfellet blir det kalt inn til en synode etter at paven(trolig Benedict IX²⁴⁶) får vite at hertug Břetislav(I) hadde åpnet kisten og tilsynelatende krenket liket av St. Adalbert som lå i en kirke i Gniezno, Polen, ved frakte det tilbake til Praha. Synoden som ble holdt i etterkant var med andre ord en mer eller mindre kirkelig domstol som skulle avgjøre hvilken straff den tsjekkiske hertugen og biskopen, som tillot at liket ble flyttet på, skulle få. Dommen som ble avsagt, adlød hertug Břetislav, ifølge Cosmas, som om de var en "...guddommelig ordre ...".²⁴⁷ Dette kan sees på som et bilde på maktrelasjonen mellom pave og sekulær leder.

Bruken av begrepet synode, forstått som en kirkelig forsamling, og fokuset Cosmas gir synoden i teksten kan forstås som et uttrykk for den kirkelige makten som en motpol til den verdslige. Et godt eksempel på dette er den detaljerte beretningen Cosmas gir i *Chronica Boemorum* om bakteppet for den tsjekkiske deltakelsen på synoden i Roma i 1075.²⁴⁸ Bakgrunnen var konflikten mellom brødrene hertug Vratislav II og Jaromír, biskopen av Praha.²⁴⁹ En utløsende faktor for feiden var Vratislavs forsøk på innsette en annen biskop enn Jaromír etter Severus døde(1067). Dette førte til et opprør blant stormennene²⁵⁰ støttet opp av

245 "Item eiusdem anni III. id. Iulii indicta est generalis sinodus cunctis principibus terre Boemorum ad curtem Saczkam, que sita est in medio pratorum." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:204

246 Cosmas, Wolverson(oversetter), 2009:120, fotnote 62

247 "... velut divinis iussit..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:93

248 Formålet med synoden i juli 1075 er pave Gregor VIIIs kamp mot simoni blant biskoper og verdslig investitur. Morris, 1984:114.

Det er trolig den samme synoden som Cosmas nevner i sin beretning, Cosmas, Bretholz(red.), 1955:126, hvor paven kaller til seg både biskopen Gebhard(Jaromír) og biskop Johannes(Olomouc).

249 Jaromír er også kjent som Gebhard.

250 Dette skal vi komme nærmere innpå i kapittel 5, om konflikter. Se fra s. 95

Jaromír, og de to andre brødrene, Otto og Conrad.²⁵¹ Resultatet ble at Vratislav måtte trekke sin utvalgte kandidat og innsette Jaromír som biskop i Praha og forholdet mellom brødrene var noe spent. Den andre utløsende faktoren var Vratislavs innsats for å redusere makten til biskopen i Praha, ved å opprette et bispesete i Olomouc, Moravia.²⁵²

Konteksten for nedskrivningen er en betydelig faktor i forståelse av resultatene av undersøkelsen. Skjemaet viser at *Chronica Boemorum* er den krøniken med flest bemerkninger og det videste spekteret av brukt terminologi for en politisk forsamling. *Chronica Boemorum* ble antageligvis skrevet engang i perioden mellom 1119 og 1125, en tid som i høy grad var preget av at Bøhmen forsøkte å etablere seg utenom det tysk-romerske riket.²⁵³ Den første utnevnte kongen i Přemysl-dynastiet var Vratislav II(1061- 1092). Han fikk tittelen av keiser Henrik IV som takk for støtten i investiturstriden mot pave Gregor VII. Tittelen var derimot mer formell enn at det endret den reelle situasjonen for Vratislav II som leder i Bøhmen.²⁵⁴ For det første ble ikke Vratislav IIs territorielle autoritet utvidet. Dessuten satte interne feider i Bøhmen en stopper for en ytterligere konsolidering av kongemakten.²⁵⁵ Som tidligere nevnt var ansiennitet-prinsippet det gjeldende arverettsprinsippet i Bøhmen på denne tiden og da Vratislav II døde i 1092 utviklet det seg en strid innenfor dynastiet om hvem som skulle overta.²⁵⁶ På grunn av den tysk-romerske innblandingen ble Bøhmens stilling utad svekket og ikke minst resulterte den interne feiden i at stormennenes stilling innad i riket ble styrket.²⁵⁷ Hugh LeCaine Angew har påpekt at det er mulig å si at på grunn av tysk-romersk innblanding i denne striden utviklet feiden seg videre til å også omhandle å beskytte et bestemt område som tilhørte en 'oss'-gruppe.²⁵⁸ Den tidligere analysen av de politiske aspektene ved opphavsmynen kan være med å underbygge denne påstanden. Cosmas begynner med andre ord å skrive sin krønike i en tid hvor ideen om en 'oss'-gruppe med

251 Vratislav hadde tre brødre, Jaromír(Gebhard), Otto og Conrad.

252 Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:113 – 126. For engelsk oversettelse se Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:140 - 155

253 Agnew, 2004:16

254 Měřinsky, Meznik, 1998:46

255 Měřinsky, Meznik, 1998:46

256 Agnew, 2004:16

257 Měřinsky, Meznik, 1998:46

258 Agnew, 2004:16

tilhørighet til et bestemt område begynner å ta ordentlig form i Bøhmen, og dette kan ha vært med på å prege hvilke aspekter som Cosmas velger å ta med i historien sin.

Aspektet ved politisk autoritet uttrykkes for eksempel gjennom bemerkninger om forholdet mellom leder/kongemakt og politiske forsamlinger. Det er allerede nevnt at det er mulig å hevde at bemerkningene om de politiske forsamlingene i tekstene er et middel for å bekrefte lederens autoritet. Et tegn på dette i *Chronica Boemorum* er se på resultatene av den kvantitative undersøkelsen, der Cosmas flere ganger anvender begrepet *convocare*, som direkte oversatt betyr å samle. Det betyr at lederen selv kaller inn til en forsamling, dette er videre et viktig trekk for lederens autoritet. Et eksempel på dette finnes blant annet tredje bok i *Chronica Boemorum*, "Så snart som de hadde entret Vratislavs slott, tidlig på morgenen, samlet han[Svatopluk] alle stormennene"²⁵⁹ Dette er for øvrig ikke en uproblematisk tolkning. Det er vanskelig å avgjøre fra kun dette sitatet om hvorvidt det er tale om at Svatoopluk kaller inn til en forsamling eller om det skal defineres som et råd, siden det er først og fremst stormennene som kalles inn. Cosmas forteller videre at Svatoopluk er rasende over at en stormann ved navn Mutina har forrådt Svatoopluk og om den uunngåelige straffen som ventet både Mutina og hans sønner.²⁶⁰ Tidligere er det tatt utgangspunkt i Barnwells definisjon om hva en politisk forsamling er og i dette tilfellet er det mulig å ta høyde for at Barnwells definisjon også kan anvendes i her, "... occasions when groups, often relatively large groups, convened for specific purpose. ... jurisdiction and judgement ..." Først og fremst kan dette eksempelet dermed tolkes som at Svatoopluk innkaller til en politisk forsamling for å dømme en forræder, og for det andre for å statuere et eksempel for de andre stormennene om hva som skjer ved forræderi. Med andre ord er det en fremhevelse av lederens autoritet og ikke minst makt over stormennene. Det er imidlertid mulig å peke på eksempler hvor Cosmas viser leseren at han mener at 'alle' i det tsjekkiske samfunnet spiller en rolle og hadde et ansvar for lederskapet.²⁶¹ Dette sammenfaller med David Luscombes bemerkning om at "Kinghip rested

259 "Ut autem intraverunt castrum Wratizlau postera luce summo mane convocat omnes proceres in cetum ..."

Cosmas, Bretholz(red.), 1955:190

260 Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:190 - 192

261 Wolverton, 2001:269

in the consent of a king's subjects."²⁶² Cosmas uttrykker dette gjennom beretningen om innsettelsen av Břetislav(den første) som etterfølgeren til Oldřich,

Jaromír sa til folket: 'Se deres hertug! ... Siden min skjebne ikke tillot meg til å bli deres hertug, er denne hertugen pekt ut for dere til å prise. Adlyd han, som en hertug verdig og utøv lojalitet [til han]som er deres leder. Imidlertid, advarer jeg deg sønn, og gjentar igjen og igjen min advarsel, rådfør deg alltid [med dem] i dine forhandlinger. Du forener denne byen og folket til å bli styrt, for gjennom [dem] står riket Bøhmen, og har stått og vil for alltid bestå.'²⁶³

Gjennom eksempler som dette er det mulig å argumentere for at Cosmas har en oppfatning av at de tsjekkiske stormennene, som en leders undersåtter, spilte en vesentlig rolle i hans lederskap.²⁶⁴ I lys av drøftingen rundt aspektet ved nasjonalhistorieskrivingen og fokuset på 'oss'-gruppen er dette med på å skape et mer helhetlig bilde av det politiske rammeverket i *Chronica Boemorum*.

Det er mulig å hevde at argumentasjonen i teksten endrer seg frem og tilbake, nærmest som om Cosmas drøfter forholdet mellom lederen og undersåttene. Cosmas stiller seg kritisk til ledere som ikke tar hensyn til sine stormenns råd og kritiserer samtidig stormennene som ikke er kritiske til lederen. I innledningen til tredje bok ser Cosmas med kritiske øyner på utviklingen av forholdet mellom leder og stormenn, "Menn av denne tiden, nakne for dyder, vil bli kledd alene med ære, og av størst galskap ønsker de å bli dekorert med velvilje uten å gjøre det som gjør dem verdig velviljen."²⁶⁵ Dette er trolig siktet til både ledere og stormenn

262 Luscombe, 2010:163

263 "... Jaromir dixit ad populum: 'Ecce dux vester!' ... Quos ut sensit adesse, dixit: 'Quoniam me mea fata non sinunt, ut sim vester dux, hunc assignamus vobis in ducem et collaudamus, quo ei obediatis, ut dignum est duci, et debitam fidelitatem exhibeatis, ut par est suo principi. Te autem fili moneo et repetens iterum iterumque monebo, istos colas ut patres, hos diligas ut fratres et in omnibus negociis tibi consiliarios habeas. His urbes et populum ad regendum committas, per hos einem Boemie regnum stat et stetit atque stabit in semperiternuin.' "

Cosmas, Bretholz(red.), 1955:78-79

264 Wolverton, 2001:268

265 "Siquidem huius temporis homines virtutibus nudi solis laudibus gestiunt vestiri, quorum ea est maxima dementia favoribus velle decorari et, que sund favore digna, minime operari." Cosmas, Bretholz(red.),

som ikke tar, ifølge Cosmas, samfunnstyringen på alvor.²⁶⁶ Dette kan reflekteres i den urolige perioden i begynnelsen av 1100-tallet som en konsekvens av de dynastiske problemene etter Vratislav IIs død. På grunnlag av disse betraktningene er det mulig å si at argumentasjonen i *Chronica Boemorum* er dynamisk. Dette endrer derimot ikke den overordnende argumentasjonen til fordel for en hierarkisk samfunnsstruktur med en sterk leder øverst.

Det er imidlertid viktig å understreke at selv om den overordnende argumentasjonen taler for en samfunnsorden med en sterk leder på toppen, betyr ikke det at lederen nødvendigvis har ubegrenset makt.²⁶⁷ De politiske forsamlingene, slik de er fremstilt i tekstene, kan være med på å underbygge lederens autoritet, men kan samtidig også fungere som et begrensende element. Et eksempel på dette er protestene da Vratislav(II) forsøker å utnevne en sakser ved navn Lanzo til biskop av Praha.

De kom til den voktede porten som leder inn til Polen. Og på det sted, som kalles Dobenia, samlet lederen[Vratislav] til seg folket og de fornemme. Med hans brødre stående til høyre og til venstre, satte prestene og stormennene seg i en stor sirkel med alle soldatene stående nær bak dem. Han[Vratislav] kalte og stilte Lanzo i midten og priset og betrodde han til folket og sa med klar stemme: ... 'Ta imot denne ringen og staven til å være brudgom av Prahaskirken og hyrde til de hellige sauer' En murring oppstod blant folket. Det var ingen gjenklang av akklamasjon, slik som det alltid pleier å være ved et bispevalg.²⁶⁸

En mulig årsak til at forsamlingen reagerer på Vratislavs forsøk på å innsette Lanzo²⁶⁹ er først og fremst Vratislavs rolle som den som utfører investituren, da dette var en keiserlig geskjeft.

1955:160

266 Wolverson, 2001:268

267 Wolverson, 2001:91

268 "Ventum erat ad custodie portam qua itur in Poloniam et in loco, qui dicitur Dobenina, dux convocat populum et proceres in cetum et fratribus suis a dextris et a sinistris assistentibus clericis vero et comitibus per longum gyrum considentibus et post eos cunctis militibus astantibus vocat Lanczonem et stantem in medio laudat et commendat eum populo, sic ei clara voce dicens: ... 'Accipe en anulum et baculum, esto spnosus Pragensis ecclesie et pastor sanctarum ovum'. Fit murmur in populis nec resonat vox congratulationis, sicut semper solet in tempore episcopalis electiones." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:115

269 For hele historien se kap. 2.22 – 2.27: Cosmas, Bretholz(red.), 1955:114 – 120 eller Cosmas, Wolverson, 2009:140- 146 for engelsk versjon.

Det blir også i *Chronica Boemorum* påpekt, gjennom talen til en av stormennene, Kojata, at "Han lever, den romerske keiser Henrik[IV] og måtte han leve lenge. Du motarbeider deg selv når du tar til deg hans[Henriks] makt ved å gi bispestaven og bisperingen til en sulten hund."²⁷⁰ For det andre var bispesetene Praha og Olomouc(Moravia) samtidig underlagt bispesetet i Mainz og som en konsekvens av dette var disse bispesetene en del av det keiserlige kirkelige system.²⁷¹ Biskopene ble valgt i de respektive områdene og deretter sendt til keiseren for godkjenning. Det er mulig å se eksempel på denne praksisen i *Chronica Boemorum*, "Den neste dag ble Thietmar valgt til biskop med aksept fra alle, som det behaget hertugen[Boleslav II], og ble sendt, for hertugens og hele presteskapet og folkets del, til den mest kristne keiseren Otto[I], sønn av keiser Henrik med disse ordene: [...]"²⁷²

En av de som talte Vratislav imot var en mann ved navn Kojata. Kojata var en av de nære støttespillerne til Vratislav, men ledet likevel opposisjonen mot Vratislavs valg og innsettelse av Lanzo til biskop.²⁷³ Det hele ender med at Vratislav må trekke seg tilbake og gi etter for presset fra stormennene. Dette er for øvrig interessant fordi ifølge Cosmas er det først og fremst stormennene på forsamlingen som setter seg i motverge i Vratislavs forsøk på å utføre investitur. Ifølge Cosmas blir ikke Vratislav avsatt som leder, men møtte slikt press at han måtte gi etter slik at Jaromír, hans bror, kunne bli valgt til biskop av Praha. Dette gir inntrykk av en forståelse av at autoriteten og makten til en politisk forsamling er sterk nok til å utfordre en leders(hertugens) autoritet. Samlet blir denne episoden i *Chronica Boemorum* et godt eksempel på at selv om idealet er en sterk leder på toppen av samfunnsstrukturen, betyr det ikke at denne lederen kan styre slik han finner det for godt.

Gallus' *Gesta principum Polonorum* har få bemerkninger om politiske forsamlinger som den kvantitative undersøkelsen viser. *Gesta principum Polonorum* antas å være nedskrevet få år

270 "Vivit adhuc Romanus imperator Heinricus et vivat; quem tu temetipsum[temet ipsum] facis, cum eius potestatem usurpans das baculum et anulum episcopalem famelico cani ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:116

271 Wolverson, 2001:230 "imperial church system"

272 "Postera autem die, ut duci placuit, favorabili acclamatione av omnibus in episcopum Diethmarus eligitur et ad imperatorem christianissimum Ottonem, filium Henrici imperatoris, ex parte ducis et tocius cleri atque plebis cum his transmittitur literis: ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:45

273 Wolverson, 2001:198

før *Chronica Boemorum*, i perioden mellom 1112 og 1118. Igjen kan det være nyttig å se på konteksten for å danne et bedre grunnlag og forståelse for hvorfor resultatet av undersøkelsen ble slik den ble. *Gesta principum Polonorum* ble nedskrevet i tiden da feiden mellom Boleslav og Zbigniew nettopp er avsluttet med Boleslavs blinding og forvisning av Zbigniew. Som følge av at det polske riket ble delt i 1097 mellom Boleslav og Zbigniew ble makten til Piast-dynastiet i første omgang noe svekket, og for en god stund var det stormannen og hoffmesteren Sieciech som i realiteten som styrte.²⁷⁴ De polske historikerne Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir og Wereszycki skriver i sin *History of Poland*, at, "The polish monarchy was given one more chance to rise to power by taking advantage of the social forces favouring a strong central authority."²⁷⁵ Dette er trolig et uttrykk for en tidlig utvikling av føydalsystemet, fordi de fortsetter følgende,

A polish ruler who wished to maintain a unified state could rely upon the lower ranks of the knights for they counted on benefits arising from political expansion ... Boleslaw III the Wrymouth ... undertook and successfully completed this political gambit.²⁷⁶

Det var med andre ord viktig på denne tiden å etablere en sterk sentralmakt i Polen. Disse tendensene kan trolig overflyttes til Gallus' beretninger i *Gesta principum Polonorum*. Fokuset er i stor grad på lederen i samspillet med stormennene, og dette blir gjerne uttrykt gjennom bruken av terminologien *consilio* i betydningen av at det er et råd, og ikke en politisk forsamling som på sin side er et uttrykk for forholdet mellom lederen og folket som en større gruppe. I skjemaet ovenfor er det mulig å se at dette stemmer godt overens med terminologien som blir benyttet i *Gesta principum Polonorum*. I lys av den tidligere diskusjonen om hvorvidt det er de nasjonalhistoriske eller de dynastiske trekkene som preger *Gesta principum Polonorum*²⁷⁷, er disse betraktningene interessante. De er interessante fordi konsekvensen av en slik tolkning av bruken av terminologien i verket gir tydelig uttrykk for at *Gesta principum Polonorum* i større grad er mer preget av den dynastiske historieskrivingen enn de to øvrige

274 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:66

275 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:66

276 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:66

277 Se under kapittelet om Ledermyten, s. 58-60

tekstene.

Dateringen av *Gesta Hungarorum* er svært vanskelig. Det er rimelig å anta at verket ble nedskrevet i perioden mellom slutten av 1100-tallet og begynnelsen av 1200-tallet. Ungarn på 1100-tallet var et samfunn preget av føydale prinsipper, med en viktig forskjell fra de vestlige delene i Europa. Denne forskjellen var kongens sterke og sentrale maktposisjon, både økonomisk, juridisk og militært.²⁷⁸ I de vestlige delene av Europa er det mulig å se at føydalsystemet hadde en splittende effekt på samfunnet der sentralmakten var svak.²⁷⁹ En viktig konsekvens i Ungarn av den sterke sentralmakten på 1100-tallet var utviklingen av kongens støtteinstitusjoner. Kongens råd, bestående først og fremst av stormenn og andre rike magnater, og kongens kanselli er to av slike støtteinstitusjoner. Kanselliet hadde blant annet den viktige oppgaven å håndtere offentlige dokumenter og det kongelige kanselliets form ble fastsatt ved standardiserte normer og prosedyre reformer under Béla III(1172-96).²⁸⁰ Kanselliet spilte med andre ord en viktig rolle i kongens muligheter til å opprettholde makten. Anonymus, forfatteren av *Gesta Hungarorum* var en del av kong Béla IIIs kanselli. Anonymus skriver sin tekst i en periode der Ungarn går fra en tilstand preget av stabilitet og vekst og inn i en periode som er preget av uroligheter etter Bélas død i 1196.

På grunn av vanskelighetene ved å datere *Gesta Hungarorum* er det en utfordring å drøfte teksten uten fare for anakronisme. Forskere tar utgangspunkt i at Anonymus var en del av den kongelige administrasjonen/kanselliet og hadde dermed all forutsetning for å vite detaljer rundt denne nye politikken. Denne nye politikken ble innført i begynnelsen av 1200-tallet ikke lenge etter kong András II's kroning. Det gir rom for at Anonymus fortsatt kunne ha skrevet verket i samme tidsrom. I perioden Anonymus trolig skriver *Gesta Hungarorum* går Ungarn fra å være et samfunn preget av føydale prinsipper med en sterk sentral-og kongemakt til et føydalpreget samfunn hvor adelen stadig får større makt. En viktig årsak til denne

278 Sulyok, 1994:146

279 Sulyok, 1994:146

280 Sulyok, 1994:149

endringen er kong András IIs²⁸¹ nye økonomiske politikk, også kjent som *novae institutiones*.²⁸² Hovedtrekkene ved denne nye politikken var en utdeling av kongelige eiendommer og rettigheter til stormenn som gjenytelse for god tjeneste.²⁸³ Dette førte tilslutt til en fragmentering av den tidligere ungarske kongemakten og resulterte tilslutt i at den gyldne bulle(*Bulla aurea*) stadfestet adelstandens makt og rettigheter i 1222 og med det begrenset kongemakten.

Terminologien som er brukt i *Gesta Hungarorum* har flere likheter med *Gesta principum Polonorum*. Det er få begrep som er anvendt for å beskrive en politisk forsamling. Begrepet som anvendes flest ganger som betegner en politisk forsamling er *Communi consilio/Communi consensu* som direkte oversatt blir samlet råd/samlet enighet på norsk. Resultatet av undersøkelsen viser derimot at *consilio*(forstått som et begrep som betegner et rådgivende organ) blir hyppig brukt. En mulig tolkning av disse resultatene kan være et tegn på innflytelsen av konteksten i teksten. I *Gesta Hungarorum* er det vanskelig å finne gode eksempler på at begrepet *consilio* er anvendt som et uttrykk for en politisk forsamling. At *consilio* forstått hovedsakelig som et uttrykk for en rådgivende forsamling og ikke en politisk forsamling, kan være uttrykk for at forholdet mellom lederen og stormennene er i fokus. Dette samspillet er påvist i *Gesta principum Polonorum*, men i tilfellet for *Gesta Hungarorum* er det mulig å anta at forholdet mellom konteksten og samspillet mellom lederen og stormennene er enda tettere. *Gesta Hungarorum* skiller seg ut fra de to andre tekstene i dette arbeidet fordi Anonymus også fokuserer på å fortelle om historien til adelen og ikke bare lederens og dynastiets historie. Dette kan være en refleksjon av det som skjer i Anonymus` samtid.

Skifter den politiske argumentasjonen i *Gesta Hungarorum*? Utviklingen av de politiske argumenter i den ungarske gestaen er tydeligere for leseren enn hos de to øvrige tekstene presentert i dette arbeidet. I den første delen av *Gesta Hungarorum* er det mulig å finne spor av en samme argumentasjon for en hierarkisk samfunnsstruktur. Det som imidlertid er

281 Regjerte fra 1202/05 - 1235

282 Sulyok, 1994:154- 155, også kjent som kong Andreas II

283 Sulyok, 1994:155

forskjellen mellom *Gesta Hungarorum* og de to øvrige tekstene er at det politiske språket synes å endre seg noe utover fortellingen. Ledermyten i *Gesta Hungarorum* er fokusert på valget av Álmos som den første blant likemenn, og dermed begynnelsen på Árpád-dynastiet. Dette sammenfaller med en fortelling som underbygger et syn på et hierarkisk samfunn med en sterk leder på toppen. Dette bildet passer fint inn i Ungarns tilfelle under Béla III, hvor sentralmakten stod sterkt, til tross for at samfunnet var preget av føydale prinsipper. Fortellingene om Árpád og Álmos som sterke ledere er eksempler på dette. Til tross for at Anonymus forteller om to tidligere sterke ledere, er det påfallende hvilken oppmerksomhet stormennene rundt dem også får. For eksempel er denne oppmerksomheten en indirekte måte å stadfeste at lederen var avhengig av stormennene til å ta en avgjørelse, "... han [Tétény] sendte hans legater til hertug Árpád, for å spørre om tillatelse til å passere skogen for å slåss mot hertug Gyalu. Hertug Árpád, gikk i råd, og frivillig godkjente Tétény's ønske og tillot han"²⁸⁴ Dette er bare et av mange eksempler i *Gesta Hungarorum* som viser at lederen ikke tar avgjørelser uten å først å ha gått i råd med sine støttespillere. Det finnes også mer direkte eksempler på at stormennene har fått et større fokus i *Gesta Hungarorum* enn i de tidligere tekstene. For eksempel forteller Anonymus om seirene til stormennene Tas, Szabolcs og Tétény i en slik grad som ikke forekommer i hverken *Gesta principum Polonorum* og *Chronica Boemorum*. Anonymus går også blant annet inn på deres personlige egenskaper og hvordan de døde.²⁸⁵ Dette skjer et stykke ut i gestaen, og det er klart at det politiske språket har endret seg fra fokuset på en leder og et dynasti til å også konsentrere seg om betydningsfulle stormenn og deres bragder. Årsaken til denne endringen i både form og innhold ligger trolig i konteksten av nedskrivningen. Det er tidligere påpekt at det også i *Gesta principum Polonorum* er brukt få begreper som betegner en politisk forsamling. På grunn av konteksten verket ble skrevet i, er det mulig å tolke det som et uttrykk for samspillet mellom leder og stormenn for å bygge opp lederens autoritet. I *Gesta Hungarorum* får en slik kontekstsammenligning en motsatt effekt. Istedenfor å underbygge samspillet og styrke lederens og den hierarkiske autoriteten, svekkes den. Et fokus på stormennenes rolle i *Gesta Hungarorum* fører til en mulig tolkning som et forsøk på å styrke adelens autoritet – og ikke

284 "...misit legatos suos ad ducem Arpad, ut sibi licentiam daret ultra silvas eundi contra Gelou ducem pugnare. Dux vero Arpad inito consilio volutatem Tuhutum laudavit et ei licentiam ..." Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(overesetter), 2010:62

285 Se særlig Anonymus, Rady(oversetter), Veszprémy(overesetter), 2010:56 - 70

lederens. I *Gesta Hungarorum* fungerer med andre ord lederen som en første blant likemenn, ikke bare som et ideal, men også i praksis.

Oppsummering

De mest markante uttrykkene for politisk autoritet i tekstene er når forfatterne fremstiller kongemakt og politiske forsamlinger. Det er en utfordring å skulle definere den politiske forsamlingen i middelalderen, på grunn av det vide spekteret av begreper på latin som kan referere til en politisk forsamling. I denne analysen er det tatt utgangspunkt i P.S. Barnwells definisjon på den politiske forsamlingen som igjen løper ut fra dens funksjoner i middelalderen. Sentrale punkter i denne definisjonen er at det er en større eller mindre ansamling av mennesker som samles for å ta beslutninger i for eksempel lovgivingsaker, kongehylling eller straffesaker. I denne delanalysen ligger det til grunn en kvantitativ undersøkelse. I denne undersøkelsen er det talt opp hvor mange ganger spesifikke begreper som kan knyttes til den politiske forsamlingen i middelalderen er brukt. Undersøkelsen er relevant for dette arbeidet fordi resultatene kan gi et bilde ikke bare over forholdet mellom leder og stormenn, men også mellom leder og massene, med andre ord 'oss'- gruppen.

Det som er sentralt for en forståelse av resultatene for denne undersøkelsen er konteksten begrepene står i, både i selve teksten og hvilken kontekst teksten som en helhet er skrevet i. Samtidig er det av betydning hvordan en tolker motivet for nedskrivningen. *Gesta principum Polonorum* skrevet ned i en periode hvor det var et behov for å etablere en sterk sentralmakt, med andre ord er det fokus på Piast -dynastiet. Det er dermed interessant å se at det er relativt få bemerkninger om politiske forsamlinger i dette verket. Dette blir særlig synlig om en sammenligner resultatene fra *Gesta principum Polonorum* og *Chronica Boemorum*. Skjemaet viser at det er *Chronica Boemorum* som har flest bemerkninger om en politisk forsamling. Dette må sees i lys av den realpolitiske situasjonen i Bøhmen, og behovet for å markere seg utenfor det tysk – romerske riket. Samtidig er det verdt å peke på at Cosmas gjentatte bemerkninger om at 'alle' i samfunnet spilte en rolle. Dette blir gjerne uttrykt gjennom talene

til de påtroppende lederne, der lederne blir påminnet ansvaret de har ovenfor massene, samtidig som de minner om at de tilhører det legitime Přemysl- dynastiet. Cosmas nærmest drøfter forholdet mellom lederen og undersåttene. Dette er med på å underbygge en forståelse av at selv om det er en gjennomgående legitimering av lederens- og dynastiets autoritet, skjer denne legitimeringen i forhold til den tsjekkiske 'oss'-gruppen. Aspektet ved det nasjonale er også sentralt i denne sammenhengen i Chronica Boemorum.

Resultatene av undersøkelsen i Gesta Hungarorum er preget av at det i teksten er et tett forhold mellom lederne og stormennene. Det er verdt å merke seg at det er ytterst få bemerkninger om politiske forsamlinger i Gesta Hungarorum, sammenlignet med de to andre tekstene i undersøkelsen. Samtidig er det påpekt at av de 20 gangene begrepet consilio er anvendt, er det få ganger det kan tales om en politisk forsamling, men at det viser til at lederen satt i råd med sine stormenn. En mulig forklaring på dette er å finne i nedskrivingskonteksten av Gesta Hungarorum. I denne konteksten er den politiske utviklingen preget av at Ungarn går fra et samfunn med en sterk sentral kongemakt til et samfunn der stormennene og adelen får en mer sentral maktposisjon. Ved første øyekast er det mulig å gjenkjenne retorikken i opphavs – og ledermyten fra de to andre tekstene, men det som skiller Gesta Hungarorum er at verket i begynnelsen forteller om et dynasti med sterke ledere, men skifter fokuset utover teksten mot en fremstilling av et dynasti av ledere som fungerer som den første blant likemenn.

5. Det politiske språket: forholdet mellom politisk autoritet og konfliktbildet i tekstene

Til nå har det vært en gjennomgang om hvordan politisk autoritet kan komme til uttrykk i tekstene gjennom en analyse av forholdet mellom leder og politisk forsamling. For å danne oss et bredere bilde om det politiske språket i tekstene, skal vi nå gå videre til å undersøke hvordan politisk autoritet blir uttrykt gjennom konfliktbildet i tekstene. På samme måte som før, er det gjennomført en kvantitativ undersøkelse hvor det er undersøkt hvilke typer konflikter som blir nevnt, og hvor mange ganger forfatteren eventuelt bruker de samme konfliktene for å gi leseren det 'riktige' inntrykket. Resultatene av denne undersøkelsen er presentert i skjemaet nedenfor.²⁸⁶

	Chronica Boemorum	Gesta principum Polonorum	Gesta Hungarorum
Etterfølgefeider: eks. familiekonflikter	4	1	-
Interne konflikter: eks. stammefeider	3	4	-
Konflikt mellom sekulær makt og Kirken: eks. bispevalg	4	1	-
Invasjon utenfra: eks. forsvar av egne grenser	6	13	4
Plyndring utenfra	-	2	1
Konflikt med adel	3	-	-
Opprør blant folket	4 ²⁸⁷	2	-
Kriger: eks. slagmarker, ekspansjonsforsøk utover egne grenser	6	20	17
Plyndring	-	-	4
Konflikt med det tysk-romerske riket	3	1	1

²⁸⁶ Disse tallene er minimumstall

²⁸⁷ Et femte opprør blir nevnt, men er ikke regnet med i dette skjemaet fordi det var et opprør knyttet til en spesifikk landsby og spredte seg aldri videre til andre deler av området. Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:174, for engelsk versjon se Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:195

Disse kategoriene er vide og det resulterer i at konfliktbildet blir noe forenklet. Derfor vil resultatene fra denne undersøkelsen i den videre analysen bli brukt som en pekepinn på hvordan det er mulig å forstå oppbyggingen av tekstens tematikk i lys av konteksten verket ble skrevet i.

Et problem med denne undersøkelsen er at selv om det for eksempel står i skjemaet at det er et lite antall konflikter, kan dette igjen være konflikter som får stor oppmerksomhet i tekstene. For eksempel i *Gesta principum Polonorum*, er det kun en konflikt som faller innenfor 'etterfølgefeider', det er striden mellom Zbigniew og Bolesław Vrangmunn(død 1138). Denne konflikten preger imidlertid store deler av andre og tredje bok av *Gesta principum Polonorum*. Konfliktene med det tysk-romerske riket preger også tekstene i en større grad enn det dette resultatet gir inntrykk av. Resultatene i denne undersøkelsen kan dermed gi et feilaktig inntrykk. Det er ikke mangelen på konflikter som er problematisk, men at de strekker seg over en lengre del av teksten. Forfatterne begynner gjerne å fortelle om en konflikt, for å deretter spore av og tilslutt vende tilbake til samme konflikt lenger ut i fortellingen.

Et annet eksempel på problemer med en slik kategorisering av konfliktene finnes i *Gesta Hungarorum*. Skillet mellom hva som skal defineres som kriger og ekspansjonsforsøk og hva som kan kategoriseres som plyndring er ikke helt klart. Som lesere blir vi fortalt at "For de ungarske sinn på den tiden ikke foretrakk noe foran å ta til seg land og underlegge nasjoner og [utføre] krigsarbeid."²⁸⁸ I overført betydning kan dette bety både en form for forsøk av territorial ekspansjon og plyndring i form av ødeleggelse av andre samfunn. Dette skjemaet kan gi et skjevt bilde sett i lys av den historiske empirien, da det er kjent at ungarske stammer ødela og plyndret ikke bare blant annet sørøstlige deler av Europa, men også mer vestliggende deler. På en annen side kan skjemaet gi en innsikt i hvordan ungarene selv så på forhistorien sin, eller i det hele tatt ønsket å fremstille forhistorien sin på. Det er blant annet verdt å merke seg at Anonymus bare en gang innrømmer at herjinger og brutalitet preget ungarenes

288 "Nam mens Hungarorum tunc tempore nichil aliud optabat, nisi occupare sibi terras et subuigare nationes et bellico uti labore", Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(oversetter), 2010:96

væremåte,²⁸⁹ "For de ungarske sinn på den tiden ikke foretrakk noe foran å ta til seg land og underlegge nasjoner og [utføre] krigsarbeid."²⁹⁰ Anonymus legger imidlertid fort til at, "... hadde de ikke gjort det[herjingene], ville de ikke ha etterlatt seg så mye flott land til sine etterkommere."²⁹¹ Med andre ord, Anonymus mer eller mindre rettferdiggjør den blodige fortiden ved å hevde at det ungarske samfunnet ikke ville hatt samme grunnlag for utvikling foruten disse erobringene.

Både *Gesta principum Polonorum* og *Chronica Boemorum* ble fullført i en periode hvor investiturstriden hadde svekket autoriteten til den tysk-romerske keiseren nok til at områdene rundt fikk en gylden mulighet til å styrke sin egen konsolidering gjennom blant annet en mer aggressiv ekspansjonspolitik. En ekspansjonspolitik kan samtidig være et tegn på en klarere forståelse for et skille mellom 'oss' og 'dem'. Det å kunne hevde seg over en eller flere 'dem'-grupper virker igjen legitimerende og konsoliderende for en 'oss'-gruppe. Interne strider, som familiekonflikter og etterfølgefeider, vil derimot virke negativt på legitimeringen av dynastiet og ikke minst splittende for samfunnet ellers. Dette er trolig grunnen til at det er lite av slike konflikter i tekstene. I den grad slike konflikter blir nevnt er det gjort med viktige retoriske grep slik at stridene skal virke fremhevende for den ene parten og undergravende for den andre. Et beskrivende eksempel på dette er den allerede nevnte feiden mellom Zbigniew og Boleslav Vrangmunn i *Gesta principum Polonorum*.

I lys av tidligere funn i undersøkelsen av forholdet mellom leder og politisk forsamling er det interessant å se at det kun er *Chronica Boemorum* som nevner konflikter mellom en leder og adel/stormenn. I den ene konflikten her er det forøvrig interessant å se at Cosmas legger vekt på at kjernen i striden er at Boleslav I(den onde)²⁹², styrte "... uten råd og uten fornuft...".²⁹³ Med andre ord gir Cosmas uttrykk for at Boleslav I var en tyrann, siden han ikke tok hensyn

289 Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(oversetter), 2010:xxvi

290 "Nam mens Hungarorum tunc tempore nichil aliud optabat, nisi occupare sibi terras et subuigare nationes et bellico uti labore", Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(oversetter), 2010:96

291 "... nisi, ita fecissent, tot bonas terras posteris suis non dimisissent." Anonymus, Rady(oversetter), *Veszprémy*(oversetter), 2010:96

292 Tsjekkisk leder som levde fra ca 915 til 967/972(det er tvil om det nøyaktige årstallet)

293 "...nihil consilio, nihil ratione regeret..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:38

til stormennene i rådet. Da Boleslav ved en anledning senere krevde at rådet skulle sette igang byggingen av en massiv borg, rant begeret over og stormennene satte seg i mot hans ordre. Dette førte videre til at Boleslav ble rasende og kalte inn til hva som kan tolkes som en politisk forsamling, "Og straks kalte han til seg de fremste av mennene til ett..."²⁹⁴ og henrettet den eldste og fremste av mennene, dette fikk stormennene til å snu og be om tilgivelse.²⁹⁵ Denne fortellingen kan sees på som en kritikk mot Boleslav som leder. I beretningen er det lite som minner om idealet, "... mild mot sine egne, vond mot sine fiender."²⁹⁶ Enda viktigere derimot er trolig hans bemerkninger om at stormennenes overgivelse. I denne korte konflikten er det påfallende at stormennene gir seg relativt raskt etter Boleslavs utbrudd. I en tekst hvor fokuset hadde vært rettet mot å fortelle om stormennenes rolle er det ikke urimelig å anta at forfatteren ville ha formulert seg anderledes i den talen han deretter legger i munnen på stormennene, " 'Nå vår herre', sa de, 'spar oss fra våre feil, nå vil vi adlyde dine ordre i alt, nå vil vi gjøre alt uansett hva du vil[ønske], bare ikke vær ond over oss'. "²⁹⁷ Denne konflikten kan med andre ord tolkes i den retningen at lederens autoritet blir ytterligere bekreftet gjennom stormennenes handlinger. Selv om Cosmas tilsynelatende ikke har alt for høye tanker om Boleslav er det viktig at han likevel lar han komme ut fra konflikten som vinner.

Slik er det mulig å se at konfliktbildet som er presentert i tekstene kan være med på å underbygge de resultatene som foreligger i den første undersøkelsen. Samtidig åpner disse nye resultatene for en ny vinkling på hvilke former for politisk autoritet som er fremstilt. Et eksempel er en drøfting av resultatet av av de spesifikke kategoriene i undersøkelsen, og ser dem i lys av skillet mellom 'oss' og 'dem' som ble gjennomgått i kapittelet om opphavsmynen. Først og fremst er det interessant her å drøfte er resultatene i kategorien 'kriger'.

294 "Moxque populi primates convocat in unum..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955: 38-39

295 Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:38 – 40, for engelsk oversettelse se Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:68- 69

296 "... suis mitis, hostibus terribilis fuit." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:57

297 " 'Iam' inquit, 'domine nostris parce culpīs, iam per omnia tuis obtemperabimus iussis, iam ultro facimus, quecumque velis, ne sis nobis ultra crudelis'." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:39

Tidligere i arbeidet er det påpekt at ekspansjonsforsøk kan være en måte å uttrykke sin egen styrke. Dermed blir beretninger om ekspansjonsforsøk i tekstene indikasjoner på hvordan forfatterne ønsker å fremstille dynastiene. Resultatene av undersøkelsen viser at jevnt over de tre tekstene er det 'kriger' – kategorien som har størst volum. Det som forøvrig er interessant er å se at kategorien 'invasjon utenfra' er ikke langt unna antall bemerkninger i tekstene. Dette sammenfaller trolig med at Bøhmen og Polen lå stadig i strid med hverandre. Samtidig kan det være en indikasjon på at Cosmas og Gallus hadde tilgang til det noenlunde samme skriftlige kildematerialet. Piast-dynastiet og Přemysl-dynastiet hadde blant annet felles interesser i enkelte landområder og det var ikke uvanlig at det ene dynastiet blandet seg inn i arvefeider hos den andre. For det andre er det ikke urimelig å anta at tsjekkiske ledere ekspanderte mot polsk og ungarsk grunn når de var svekket,²⁹⁸ og motsatt. Samtidig er det et viktig å regne med innflytelsen, eller fraværet av innflytelse, fra det tysk-romerske riket. Det er også logisk å anta ved en slik tolkning av resultatene skulle disse kategoriene sammenfalt mer enn det de faktisk gjør. Trolig er det et retorisk trekk fra forfatterens side at de heller forteller om ekspansjonsforsøk og kriger, hvor dynastiene og lederne kommer ut av det, enn å fortelle om invasjoner – som etter følgende vil kunne bli tolket som et svakhetstegn.²⁹⁹ På en annen side når forfatterne likevel forteller om ulike invasjoner, i den grad de gjør det, er det samtidig med på å underbygge en forståelse av et forsvar av egne grenser – et landområde som en gruppe føler tilhørighet til. Resultatene i kategorien 'invasjon utenfra' kan dermed med andre ord vise at beretninger om invasjoner, ikke nødvendigvis indikerer at dynastiet eller lederen av det invaderte området står svakt, men fungerer positivt i den forstand at det knytter medlemmene i 'oss'-gruppen tettere sammen. Samtidig kan en beretning om en invasjon virke positivt fordi det også kan være tale om et forsøk på erobring og at forfatterne snur situasjonen gjennom fortellingen. Et eksempel på dette finnes i *Chronica Boemorum*. Cosmas forteller om hvordan hertug Mieszko I først erobrer Praha og klarer å holde på byen i to år. Imidlertid forteller Cosmas videre at,

298 Agnew, 2004:15

299 Det finnes ikke noe grunnlag for å hevde at forfatterne har brukt hverandre som kilder. På en annen side kan det tyde på at de trolig til en viss grad har hatt tilgang til de samme kildene.

Det er slik at i Herrens år 1002, holdt Kristus øye med tsjekkerne og med St. Václavs hjelp vendte hertug Oldřich tilbake til fedrelandet (det er usikkert for oss om han i en hemmelig flykt slapp unna eller om han ble sendt på keiserens ordre), til det mest befestede slottet, ved navn Dřevíč. Herfra sendte han en lojal soldat med en oppfordring til å gå inn i Praha om natten og skremme den uvitende fienden med trompetlyd. Straks gjorde soldaten som ordren sa. Om natten klatret han opp på den høyeste toppen midt i byen, som er kalt Žiži, og med en klar stemme ropte han gjentagende: 'De flykter! De forvirrende og frastøtende polakkene flykter. Angrip! Angrip bevæpnede tsjekkere!' På grunn av fantastiske Guds tillatelse og under St. Václavs beskyttelse ble de [de polske soldatene] skjelvende av frykt over hans stemme. De flyktet alle i ulike retninger, noen glemte våpnene sine, andre flyktet nakne på sine nakne hester og de som sov flyktet så fort som mulig uten bukser."³⁰⁰

Som dette utdraget viser gjør Cosmas visse grep for at tsjekkerne skal komme godt ut av det, selv om en av de viktigste byene deres har vært okkupert av en polsk hertug i nærmere to år. Måten Cosmas latterliggjør de polske soldatene som lar seg overrumple av et relativt enkelt triks er med på undergrave den polske autoriteten. At Cosmas to ganger presiserer at både Gud og St. Václav er på tsjekkernes side tydeliggjør hans forsøk på å heve tsjekkernes autoritet over de polske.

I lys av aspektet av 'oss' og 'dem', samt motivet for nedskrivningen (se s. 63-65) er det interessant å se på hvordan Gallus i noen tilfeller velger å vinkle beretninger om invasjonene på Polen og polske ekspansjonsforsøk. I andre bok forteller Gallus om hvordan Boleslav(III), må velge mellom å slå ned på pommerne som hadde ført et bakholdsangrep på Boleslav og hans

300 "Factum est autem anno dominice incarnationis MII iam Christo Boemos respiciente et sancto Wencezlao suis auxiliante – incertum est nobis, utrum clam fuga elapsus an iussu imperatoris dimissus – dux Ůdalricus rediens in patriam intrat munitissimum castrum nomine Drevice, unde militem mittit sibi fidelem et ammonet, quo intrans urbem Pragam per noctem clangore bucine perterrefaciat incautum hostem. Mox fidelis cliens iussa facit et ascendens noctu in media urbe eminentiorem locum, qui dicitur Zizi, tuba intonat et clara voce clamans ingeminat: 'Fugiunt, fugiunt Polonii confusi turpiter, irruite, irruite aramti Boemii acriter'. Ad quam vocem irruit super eos formido et pavor, quod erat mira Dei permissio et sancti Wencezlai intercessio. Diffugiunt omnes alius oblitus sui et armorum, nudus nudum insilit equum et fugit alius, ut dormivit, etiam sine braciis accelerat fugam." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:64

jaktfølge³⁰¹ eller møte tsjekkerne som invaderte Polen,

Til slutt gjorde[Boleslav] som makkabeerne og delte hæren slik [at det ble mulig å både] forsvare landet og hevne ugjerningene. Han sendte en del av hæren inn i Pommern, hvor den stygt trampet, herjet og brente det[Pommern] ned. Samtidig, med resten av hæren, hastet han i møte de tsjekkiske soldatene. Han ventet lenge på at de skulle komme ut av skogen, men ved ord om den berømte Boleslav rømte de med frykt i hjertet.³⁰²

Dette eksemplet viser igjen den gjentatte vektleggingen på glorifiseringen av Boleslav som person, og som i neste steg kan være et element i den underliggende ideologiske tonen i verket. Det ble påpekt i et tidligere kapittel at det er et mulig perspektiv på den religiøse dimensjonen i *Gesta principum Polonorum*, at Gallus fremstiller den polske 'oss'-gruppen som Guds utvalgte.³⁰³ I lys av dette og konfliktbildet i gestaen er det videre spennende å peke på at Gallus gjennomgående fremmer en konverterende rolle til Piast-lederne. I første bok understreker Gallus at Boleslav I(Chrobry)³⁰⁴ slo hardt ned på hedenske folkegrupper, "For da Selencia, Pommern og Preussen stod fast ved deres troløshet, slo han dem ned. Da de hadde konvertert, styrket han troen ved å etablere mange kirker og prester der gjennom paven, riktignok etablerte paven dem gjennom han."³⁰⁵ Gallus forteller også om hvordan Casimir I(hertug fra 1040 – 1058) ved Guds hjelp klarte å overvinne pommerne til tross for at han, ifølge forfatteren, var i sterkt undertall.³⁰⁶ Dalewski hevder at Gallus i flere tilfeller, særlig i andre – og tredje bok, uttrykker seg i den retning at "The Poles were to turn them back from a path leading towards eternal damnation and to divert them towards salvation."³⁰⁷ Dalewski

301 Se Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:176- 181

302 "Tandem sicut Machabeorum imitator, diviso exercitu et patrie defensor extitit et iniurie vindicator. Nam partem exercitus in Pomoranium delegavit, que depredando et comburendo satis eos turpiter conculcavit; ipse vero cum expeditis militibus Bohemis obviam properavit, eosque de silvis exituros diutius expectavit; sed eos audita fama Bolezlai timor animi revocavit." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:176- 181

303 Se kapittelet om ledermyten s. 44ff

304 Hertug i Polen fra 992, konge fra 1025, død ca 1025.

305 "Ipse namque Selenciam, Pomoranium et Prusiam usque adeo vel in perfidia persistentes contrivit, vel conversas in fide solidavit, quod ecclesias ibi multas et episcopos per apostolicum, ymmo apostolicus per eum ordinavit." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:32

306 Se Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:84 – 87

307 Dalewski, 2011:153

påpeker også at i de sekvensene hvor Boleslav kjemper mot hedenske folkegrupper er det religiøse aspektet sterkt understreket av Gallus.³⁰⁸ Det finnes flere slike eksempler utover hele verket. Ikke minst er det flere eksempler på hvor Gallus beskriver Boleslav IIIs seirer i andre og tredje bok. Mot slutten av andre bok er det mulig å finne en sekvens der Gallus direkte beskriver Boleslavs rolle i spredningen av kristendommen, "I det hele konverterte han mange fra hedendom til [den kristne] tro, og oppdro slottets herre selv fra døpsfonten. ... han ble døpt som Boleslavs sønn ...".³⁰⁹ Den siste bemerkningen i dette eksemplet, han ble døpt som Boleslavs sønn, hvor Boleslav inntreer nærmest som Guds stedfortreder, kan også legges til elementene som taler for teokratisk ideologisk undertone i gestaen.

Konfliktbildet som er presentert i *Gesta Hungarorum* får et helt annet perspektiv enn konfliktbildet i *Gesta principum Polonorum*. Dette til tross for at det ifølge skjemaet er verdt å merke seg at vektleggingen av hvilke konflikter som blir presentert er rimelig lik mellom *Gesta principum Polonorum* og *Gesta Hungarorum*. En mulig årsak til dette kan ligge i hvilken ideologisk fremtoning som ligger til grunn for verkene. Av minst 27 konflikter nevnt i *Gesta Hungarorum* er minst 17 av dem beretninger om ekspansjonsforsøk og andre kriger. *Gesta principum Polonorum* har også en stor andel med konflikter som kategoriseres som kriger eller ekspansjonsforsøk. Hvor mange av konfliktene i *Gesta principum Polonorum* har en religiøs undertone, er konfliktene i *Gesta Hungarorum* på sin side preget av erobringer og underleggelser av landområder. Slik konfliktbildet er presentert i *Gesta Hungarorum* ligger perspektivet på en legitimering av besittelser av landområder Árpád-dynastiet la under seg, og ikke minst en retorisk måte å fremstille sin egen styrke på. På en annen side er konfliktbildet i *Gesta Hungarorum* også preget av en fremstilling av forholdet mellom Árpád-dynastiet og stormennene. Anonymus legger i mange konflikter vekt på hvordan allianser og politisk spill ligger til grunn for legitimeringen av Árpád-dynastiets, om ikke annet enn en teoretisk, dominerende rolle. Det ligger latent i hele teksten at Anonymus understreker at Árpádene var avhengig av støtte fra stormennene. For eksempel er det påfallende at Anonymus nærmest aldri lar Árpád, eller andre ledere, fremtre i teksten uten at hans nærmeste stormenn også blir

308 Dalewski, 2011:153

309 "Insuper etiam ad fidem multos ab infidelitate revocavit, ipsumque domnum castelli de fonte baptismatis elevavit. ... baptisatus ille Boleslavi filius ..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:200

nevnt. Det er også interessant å se at konfliktbildet i *Gesta Hungarorum* i liten grad tar utgangspunkt i en forståelse av en 'oss'-gruppe, det er mer fokus på det dynastiske i den forstand at det er forholdet mellom leder og stormenn som blir uttrykt. En konsekvens av dette er at en kan få et inntrykk av at Anonymus ønsker å fremstille en kontinuitet i en spesifikk utvikling av samfunnsstrukturen. Den ideologiske undertonen som kommer til uttrykk gjennom en analyse av konfliktbildet i *Gesta Hungarorum* er dermed ikke så lett å identifisere slik som i *Gesta principum Polonorum*. Sett i lys av konteksten av nedskrivningen er det derimot mulig å identifisere visse føydale elementer som kommer til uttrykk i teksten. Et eksempel er en hierarkisk samfunnsorden med en leder på toppen. Samtidig kan det tolkes som at den opphøyde rollen til *Árpád*-dynastiet er et mer teoretisk aspekt.

Konflikter mellom den sekulære makten, her forstått som lederen, og kirken er enda et interessant aspekt å undersøke nærmere. Slik det fremgår av den kvantitative undersøkelsen er det relativt få slike konflikter som blir nevnt i kildematerialet. I *Gesta Hungarorum* er slike konflikter helt fraværende. Dette har mest sannsynlig sammenheng med at perioden som blir beskrevet i verket er før Ungarn blir et kristnet samfunn. Gallus nevner minst en konflikt i *Gesta principum Polonorum* som omhandler konflikt mellom lederen og kirken. Det er imidlertid påfallende at konflikten får svært lite oppmerksomhet, men fungerer i hovedsak som Gallus' forklaring på hvorfor Boleslav II(den onde)³¹⁰ blir drevet ut av Polen.

Hvordan kong Boleslav ble drevet ut av Polen er en lang historie, men det er mulig å si at ingen[mann] skal straffe[dømme legemet til] en annen kristens synder. For det skader han selv mye, å legge synd på synd, når han beordrer en biskop til [å få] lemmene ødelagt for forræderi. For ikke unnskylder vi en forrædersk biskop, heller ikke en konge som beordrer en slik stygg [hevn] ...³¹¹

310 Polsk hertug fra 1058 – 1079 (konge fra 1076)

311 "Qualiter autem rex Bolezlaus de Polonia sit eiectus longum existit enarrare, sed hoc dicere licet, quia non debuit christus in christum peccatum, quodlibet corporaliter vindicare. Illud enim multum sibi nocuit, cum peccato peccatum adhibuit, cum pro traditione pontificem truncacioni membrorum adhibuit. Neque enim traditorem episcopum excusamus, neque regem vindicantem sic se turpiter commendamus ..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:96

Dette er alt som blir nevnt om denne konflikten i *Gesta principum Polonorum*, og årsaken til denne konflikten er uklar, selv i andre kildematerialer. Det blir av de polske historikerne Jerzy Lukowski og Hubert Zawadzki, påpekt at en rimelig årsak ligger i Boleslav IIs føring av utenrikspolitikk mot det tysk-romerske riket og hans støtte til paven i investiturstriden.³¹² Som følge av et politisk spill for å bli kronet til konge og konsolidere lederens autoritet, støtter Boleslav II opp pave Gregor VII i hans konflikt med den tysk-romerske keiseren Henrik IV.³¹³ Dette fører imidlertid til uro blant de polske stormennene som sammen med biskop Stanislas og Boleslav IIs bror, Władysław Herman³¹⁴, konspirerer mot Boleslav.³¹⁵ Boleslav dømmer deretter biskop Stanislas til døden ved ødeleggelse av lemmer, som Gallus påpeker i eksemplet over, er en forræderes straff. Stanislas´straff deler imidlertid Polen og det hele fører til at Boleslav blir drevet ut av Polen.³¹⁶ Tilbake til hvordan denne konflikten blir presentert i *Gesta principum Polonorum* det er interessant å se at Gallus tilsynelatende ikke fremmer den ene siden foran den andre i denne sammenhengen. I lys av hvordan Piast-lederne ellers i *Gesta principum Polonorum* blir fremstilt er beskrivelsene av Boleslav II i denne sammenhengen påfallende. Dette kan være en medvirkende årsak til at Gallus ikke skriver stort om denne konflikten.

Chronica Boemorum har flest bemerkninger om konflikt mellom kirke og (verdslig) leder. Den største konflikten er trolig mellom biskopen av Praha(Jaromír) og Vratislav II. Denne konflikten kan sees fra to sider. På den ene siden er det en konflikt mellom Vratislav II og de tsjekkiske stormennene som på forsamlingen nekter å godta Vratislavs valg av Lanzo som biskop av Praha.³¹⁷ På den andre siden er det en konflikt mellom Vratislav II og broren Jaromír³¹⁸, som etter press fra stormennene ble valgt og innsatt som biskop av Praha. Etter

312 Lukowski, Zawadzki, 2006:9

313 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:65

314 Hertug i Polen fra ca 1079 – 1102

315 Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:65

316 Kłoczowski, 2000:16

317 Aspektet ved konflikten i lys av forsamlingen og stormennene er allerede undersøkt i forrige kapittel(se s. 87-88)

318 I *Chronica Boemorum* skifter Cosmas mellom navnene Jaromír og Gebhard.

biskop Severus død i 1067, svekker dessuten Vratislav makten til biskopen i Praha ved å dele bispedømmet i to (Praha og Olomuoc). Jaromír gjorde motstand mot denne reduksjonen av Prahas makt som bispesete. Cosmas forteller at han gikk til fysisk angrep på biskop Johannes.³¹⁹ Konflikten endte tilslutt foran paven i Roma, hvor Jaromír blir først fratatt alle kirkelige embeter, men som følge av "... et stort opprør blant folket..."³²⁰, fikk Jaromír beholde status som prest. Denne konflikten utspiller seg samtidig med investiturstriden mellom den tysk-romerske keiseren og paven. Det er imidlertid påfallende at *Chronica Boemorum* inneholder et relativt stort hull mellom 1076 og 1082. Det betyr at det er lite informasjon om investiturstriden sett i lys av tsjekkiske forhold.³²¹ Det kan være mange årsaker til dette. For eksempel er det mulig å spekulere i at Cosmas så på investiturstriden som noe negativt, grunnet en eventuell splittelse i den tsjekkiske 'oss'-gruppen.

I lys av spørsmålet om hvordan den politiske autoriteten blir fremstilt i tekstene, er det også interessant å se litt nærmere på kategorien 'opprør blant folket'. Det er ikke mange bemerkninger om at 'folket', her forstått som det samme som 'oss'-gruppen, gjør opprør. Det er minst seks bemerkninger totalt, fordelt mellom to av tre tekster. I *Gesta principum Polonorum* er det to bemerkninger om at det skjer opprør, men det er interessant nok er det ikke tale om et 'folkelig' opprør mot styret. Begge eksemplene i *Gesta principum Polonorum* er fremstilt på en slik måte at de kommer Boleslav(III) til gode. I det første eksemplet oppdager Boleslav et planlagt komplott mot ham og broren Zbiginew av Sieciech, en høytstående stormann.³²² Gallus forteller at,

... gutten[Boleslav] fortalte med tårer om linjen av feller Sieciech [hadde lagt]. De[folket], på sin side, med ord [støttet] guttens tårer og med sinne og ergelse krenket den ikke-tilstedeværende Sieciech. Zbiginew ankom hurtig med noen få [menn] fordi han ikke hadde samlet flere. Siden han var eldre i år og [dermed bedre i] vers, farget han retorikken i

319 Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:120 – 121, for engelsk oversettelse se Cosmas, Wolverton(oversetter), 2009:147-148

320 "... magis tumultum in populum fieri..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:126

321 Wolverton, 2001:377, fotnote 119

322 Sieciech forsøkte å utnytte det dårlige forholdet mellom Boleslav og Zbigiew for å selv komme til makten i Polen. Se blant andre Gieysztor, Kieniewicz, Rostworowski, Tazbir, Wereszycki, 1979:66

brorens tale slik at folket, i lojalitet til broren[Boleslav] gikk i opprør mot Sieciech ...³²³

Her er det tydelig at de går til opprør til fordel for Boleslav som leder. I dette eksemplet understreker Gallus 'folkets' lojalitet mot Boleslav, noe som igjen er med på å underbygge glorifiseringen av Boleslav III i *Gesta principum Polonorum*.

Det andre tilfellet hvor Gallus bemerker et 'opprør' er i kontekst med en konflikt i forhold til Bøhmen. En konfrontasjon med de tsjekkiske soldatene lar vente på seg og blant de yngre polske soldatene bryter det en kveld ut panikk i leiren, "...plutselig opptok en veldig frykt hele leiren og hele leiren brøt ut i et opprør."³²⁴ Nok engang forteller Gallus om et opprør, som kommer Boleslav til gode, fordi fortellingen fortsetter med at Boleslav opptrådte som en eksemplarisk leder som, "... straks steg opp på stedet for å tale til de unge[soldatene]. Talen hans spredde mot og mildnet frykten og panikken..."³²⁵ Dette eksemplet om opprør i *Gesta principum Polonorum* blir dermed anvendt som et retorisk grep for å argumentere for Boleslavs lederskap.

I *Chronica Boemorum* er det slik skjemaet viser fire, bemerkninger om et opprør blant folket. Har disse bemerkningene den samme legitimerende effekten i *Chronica Boemorum* som i *Gesta principum Polonorum*? Bemerkningene om opprør i *Chronica Boemorum* har ikke den samme funksjonen som i *Gesta principum Polonorum*. De opprørene som blir nevnt i *Chronica Boemorum* er i omtrent alle eksempler satt i sammenheng med protester mot styre og eller beslutninger som er tatt. Kontroversen med Vratislav II og stormennene da han

323 "... quas a Zetheo paciebatur insidias ex ordine sicut puer cum lacrimis enarravit. Illis econtra pre pietate pueri lacrimantibus et iram indignacionis in Zetheum absentem verbis ignominiosis iactantibus, Zbigneus cum paucis, nondum collecta multitudine, properanter adveniens, orationem fratris, ut litteratus et maior etate, rethorice coloravit, a populum tumultuantem ad fidelitatem fratris et contrarietatem Zethei ..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:144

324 "... forte quidam horror universam stacionem occupavit et clamorem subitaneum per totum exercitum excitavit" Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:260

325 "... statim iuvenum ... ascendit in locum locuturus aliquantulum altioem, ibique sua locucione probis auxit audaciam, timidis horrorem ademit pariter et timorem sit exorsus..." Gallus, Knoll(oversetter) og Schaer(oversetter), 2003:260

forsøkte å innsette Lanzo som biskop i Praha, samt utføre investituren selv er et eksempel.³²⁶ "Gjennom leiren reiste det seg ikke et lite opprør blant folket ..." ³²⁷ da Kojata sammen med andre stormenn og Konrad og Otto, brødre av Vratislav, protesterte mot Vratislavs handlinger. Det som imidlertid er interessant med denne fremstillingen av kontroversen i *Chronica Boemorum* er talen Cosmas først legger i munnen på stormannen Kojata, " 'Og tror du at en fremmed[en som ikke er født i Bøhmen] vil elske oss mer og yte bedre for dette landet enn en innfødt?' " ³²⁸ I lys av aspektet ved en forståelse av 'oss' og 'dem' er denne talen svært interessant. Gjennom talen understreker nemlig Cosmas betydningen av det å tilhøre en 'oss'-gruppe og et ønske om at de som erverver de høytstående stillingene i samfunnet er en del av denne gruppen. Dette elementet er også en indikasjon på at den underliggende ideologiske tonen i *Chronica Boemorum* er preget av nasjonalhistoriske tendenser.

Et annet eksempel i *Chronica Boemorum* på at opprørene er protester mot beslutninger, er konflikten mellom biskopen av Praha, Jaromír(død 1035), broren Vratislav II og biskopen av Olomouc.³²⁹ Jaromír blir i denne sammenhengen straffet for blant annet angrep på biskopen av Olomouc, der han blir fratatt alle sine kirkelige emblemer av utsendinger fra Roma. Cosmas forteller imidlertid om at kardinalen tilslutt må gi tilbake Jaromír status som prest, etter press som følge av et "... stort opprør blant folket..." ³³⁰ Det kommer derimot ikke klart frem av Cosmas om hvorfor det ble opprør som følge av Jaromírs straff. I tredje bok finnes det et tredje eksempel på hvordan Cosmas fremstiller det som kan karakteriseres som opprør blant folket. Dette opprøret sammenfaller med den de politiske tumultene som fulgte i perioden etter snikmordet på hertug Svatopluk i 1109. Da Svatopluk ble utnevnt som hertug(i 1107) blir det understreket av Cosmas at Vladislav ville etterfølge han, "For da de tronsatte Svatopluk som hertug svor alle tsjekkerne at etter hans død ville Vladislav, hvis han enda var i live, overta tronen." ³³¹ Samtidig forteller Cosmas at Bořivoj(II, død ca 1124), bror av Vladislav,

326 Se Cosmas, Bretholz(red.), 1955:115 – 117, Cosmas, Wolverson(oversetter), 2009:140-143

327 "Fit per castra commotio non modica populi..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:117

328 " 'An putas, quod alienigena plus nos diligent et melius huic terre cupiat quam indigena?' " Cosmas, Bretholz(red.), 1955:116

329 Se tidligere i kapittelet, s. 104-105

330 "... magis tumultum in populo fieri..." Cosmas, Bretholz(red.),1955:126

331 "Nam cum Svatopluk ducem intronizarent cuncti Boemi sacramentis confirmaverant, ut post eius obitum Wladizlaus, si superstes esset, proveheretur ad solium." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:197

"For da Bořivoj hørte at hans yngre bror, Vladislav opptok tronen etter Svatopluk, hastet han fra Polen...".³³² Cosmas forteller videre at dette forvirret mange i Bøhmen, de var ikke sikre på hvem de skulle holde med, og noen "lengtet etter en endring, frydet seg og oppførte seg uhørt mot de som flyktet, siden de plyndret med tillatelse fra Bořivoj."³³³ Ifølge Cosmas ender det hele med at "gjennom hele landet skjedde det et opprør blant folket."³³⁴

Måten Cosmas fremstiller opprørene på skiller seg med andre ord ut fra beskrivelsene i Gallus' *Gesta principum Polonorum*. En mulig årsak til dette kan være de ulike motivene for nedskrivningen, og dermed den ideologiske undertonen i verkene. Selv om eksemplene fra *Chronica Boemorum* som er vist, viser en fremstilling hvor 'folket' protesterer, er det trolig ikke tale om en direkte utfordring mot Přemysl-dynastiets autoritet, men heller en måte å fremstille et balansert maktforhold mellom dynastiet og stormennene.³³⁵ En slik tolkning sammenfaller med tidligere funn som peker mot et ideologisk motiv for nedskrivning som fremhever en forestilling om en tsjekkisk 'oss'-gruppe.

Oppsummering

I den andre kvantitative undersøkelsen som foreligger i dette arbeidet har fokuset vært på hvordan konfliktbildet i tekstene kan gi en innsikt i hvordan forfatteren ønsker å fremstille 'oss'-gruppen som en politisk enhet. Kategoriene i undersøkelsen er vide noe som resulterer i at konfliktbildet presentert i skjemaet kan bli noe forenklet. Resultatene er derfor forstått i denne analysedelen som en pekepinn på hvordan det er mulig å forstå konfliktbildet i konteksten verkene er skrevet ned i.

332 "Ut autem audivit Borivoy, quod frater eius iunior Wladizlaus post obitum Zuatoplik regni potiretur solio, continuo descendens a Polonia perrexit ..." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:198

333 "Multi novarum rerum cupidi gaudent et exultant fugientibusque insultant, quia bona eroum duce Borivoy permittente diripiebant." Cosmas, Bretholz(red.), 1955:198

334 "In populo multus per terram fitque tumultus" Cosmas, Bretholz(red.), 1955:199

335 Wolverton, 2001:188

I lys av aspektet ved den nasjonal historieskrivingen er konfliktbildet i tekstene en interessant innfallsvinkel. Hvordan forfatterne fremstiller de ulike konfliktene er med på å danne en forståelse av et enda mer markant skille mellom 'oss' og 'dem'. For eksempel kommer det frem av denne undersøkelsen at den største kategorien er den med konflikter som kan karakteriseres som kriger, ekspansjonsforsøk og lignende er med på å fremheve de representative 'oss'- gruppene. Samtidig kan interne strider oppleves som fragmenterende på et samfunn og derfor er denne kategorien i et betydelig mindre antall i tekstene.

Det er med andre ord verdt å merke seg at konflikter som kan oppleves splittende innad i samfunnene blir i stor grad ikke bemerket. Et eksempel på dette er investiturstriden. Investiturstriden var fremdeles en høyst aktuell konflikt i samtiden for nedskrivningen av både *Gesta principum Polonorum* og *Chronica Boemorum*. Likevel er det ytterst få bemerkninger om denne striden i tekstene. På en annen side er det også interessant å legge merke til kategorien om opprør blant folket. Dette skulle tilsynelatende være en kategori med konflikter som oppleves splittende på samfunnet. Det er dermed interessant å se at i *Gesta principum Polonorum* fremstilles disse opprørene til fordel for Piast- lederen og får derfor en legitimerende effekt i fortellingen. I *Chronica Boemorum* fremstilles disse konfliktene i lys av den politiske betydningen av den tsjekkiske 'oss' -gruppen. Det er imidlertid ikke tale om en direkte utfordring mot Přemysl – dynastiet, men heller et uttrykk for å fremstille et balansert forhold mellom lederens autoritet og massene. Med andre ord skinner de nasjonale trekkene klart frem i en slik tolkning av teksten.

I fremstillingen av konfliktene er forfatterne ikke helt ukritiske. Det påfallende er at de konfliktene og de hendelsene som undergraver andre mer legitimerende elementer i tekstene ofte er kortfattet beskrevet. Et eksempel på dette finnes i *Gesta Hungarorum*. Anonymus er tydelig klar over plyndringene og ødeleggelsene ungarerne engang stod for, men han rettfærdiggjør dette ganske snart i teksten ved å argumentere for at det ungarske samfunnet ikke ville hatt det samme grunnlaget for den politiske utviklingen i senere tid, om det ikke hadde vært for disse plyndringstoktene.

6. Konklusjon

Gjennom en analyse av utvalgte elementer i tre tekster, *Gesta principum Polonorum* (De polske prinsers bedrifter), *Chronica Boemorum* (Tsjekkerne krønike) og *Gesta Hungarorum* (Ungarernes bedrifter), er det i dette arbeidet et mål å belyse det nasjonale aspektet ved historieskrivingen i tidlig 1100 – og 1200-talls øst – og sentral-Europa. I denne sammenhengen er nasjonsbegrepet knyttet til en folkegruppe som har et felles minne om en felles fortid og føler tilknytning til et geografisk område. En slik folkegruppe er i denne analysen omtalt som en 'oss'- gruppe. Det er med andre ord en forståelse om at det var en ide eller forestilling om et skille mellom en 'oss'-gruppe og 'dem'-gruppe i middelalderen. I denne sammenhengen spiller historieskrivingen en sentral rolle.

Analysen er delt inn i tre hoveddeler som tar for seg opphavsmysten, ledermyten og det politiske språket i tekstene. Resultatene av disse analysene danner et bilde av kompleksiteten ved historieskrivingen i middelalderen.

En gjennomgang av opphavsmysten (Kapittel 2) belyser opphavsmystens tre funksjoner i de tre tekstene. For det første danner opphavsmysten en forestilling om et skille mellom en 'oss'-gruppe og en 'dem'-gruppe. For det andre knytter opphavsmysten denne 'oss'- gruppen til et geografisk området. Disse to funksjonene danner selve grunnlaget for skillet mellom det nasjonale aspektet ved et litterært verk. Den tredje funksjonen knytter et bånd mellom 'oss'-gruppen og et styrende dynasti gjennom en parallell fortelling om dynastiets fremvekst. Den tredje funksjonen får dermed en mer legitimerende og konsoliderende funksjon innad i fortellingen ved at 'oss'-gruppen og dynastiet kan virke utfyllende for hverandre. Det er imidlertid et interessant poeng at den dynastiske dimensjonen i tekstene kan overskygge perspektivet ved en 'oss' -gruppe. Dette kommer særlig til uttrykk i den polske *Gesta principum Polonorum*.

I analysen av opphavsmysten og ledermyten (Kapittel 3) er det lagt vekt på undersøkelser av

fokuset på den mytiske fortiden og (mytisk) slektskap og hvordan dette påvirker det nasjonale aspektet eller fokuset på 'oss'-gruppen i tekstene. Den mytiske fortiden blir poengtert på ulike måter i de tre tekstene. Dette er mest sannsynlig et resultat av at fortellinger om den mytiske fortiden er basert på muntlige tradisjoner, som igjen på sin side endrer seg etter lokale premisser. Samtidig skjer det en endring i fortellertradisjonene ved innføringen av kristendommen. *Gesta principum Polonorum* er i denne sammenhengen interessant fordi den skiller seg markant ut fra de to øvrige tekstene ved å ikke ha en fortelling om det mytiske opphavet til den polske 'oss'-gruppen. Opphavsmytten i *Gesta principum Polonorum* begynner derimot med fortellingen om opphavet til Piast- dynastiet. I *Chronica Boemorum* er en sentral del av den mytiske fortellingen at den tsjekkiske 'oss'-gruppen var etterkommere av folkegrupper som befolket Europa etter den bibelske tradisjonen om Babels tårn. I *Gesta Hungarorum* er fortellingen om Noas sønnesønn, Magog regnet som opphavsmannen til den ungarske 'oss'-gruppen. Det er trolig at tradisjonen om Magog som opphavsmann erstattet den eldre ungarske fortellertradisjonen om Magor og Hunor etter konverteringen til kristendommen.

I undersøkelsen om slektskap (den dynastiske dimensjonen, se s. 56-67) og hvorvidt slektskapet er med på å forme en forestilling om det særegne ved en 'oss'-gruppe, viser resultatene at det er vesentlige forskjeller mellom tekstene. Den dynastiske dimensjonen i *Gesta Hungarorum* er preget av at det er et tredelt fokus i fortellingen. Foruten å være en fortelling om den ungarske 'oss'-gruppen og fremveksten til Árpád- dynastiet er *Gesta Hungarorum* også et uttrykk for en historisk forklaring på stormennenes rolle i det ungarske samfunnet. Dette resulterer i at den dynastiske dimensjonen blir tonet noe ned men mister likevel ikke den legitimerende rollen i teksten. I *Chronica Boemorum* kommer det klart frem av analysen at den dynastiske dimensjonen, ved siden av å legitimere Přemysl- dynastiets autoritet, har som formål å understreke at gjennom Přemysl- dynastiet var det en styringsform og samfunnsstruktur som er til det beste for en tsjekkiske 'oss'-gruppe. Dette står i kontrast til *Gesta principum Polonorum*. I den polske gestaen spiller slektskapet en sentral rolle i ledermyten. Den dynastiske dimensjonen har med andre ord en dominerende rolle i dette verket. På en annen side er det likevel påfallende at Gallus indirekte presiserer Piast-

dynastiets tilhørighet til den polske 'oss'-gruppen. Det er med andre ord mulig å peke på at Gallus gjør et poeng ut av hertugene og kongene han forteller om i opphavsmytten er en del av den polske 'oss'-gruppen.

Det særegne med en 'oss'-gruppe blir tydeliggjort i tekstene på flere måter. I dette arbeidet er det for eksempel sett på hvordan konfliktbildet (Kapittel 5) i tekstene kan fortelle noe om hvordan forfatterne fremstiller politisk autoritet, men også hvordan konfliktbildet samtidig er med på å understreke skillet mellom en 'oss'-gruppe og en 'dem'-gruppe. Gjennom en kvantitativ undersøkelse foreligger det en tolkning av at konflikter som kan kategoriseres som kriger, ekspansjonsforsøk og forsvar av egne grenser er med på å fremheve og styrke 'oss'-gruppen. Samtidig kan interne strider som for eksempel etterfølgefeider og andre interne konflikter som kan oppleves som fragmenterende på samfunnet. Det er i lys av disse tolkningene interessant å se at konflikter som betegner kriger og lignende er i et klart flertall, mens det er påfallende få betraktninger om de interne konfliktene.

Årsaken til en slik fremstilling av konfliktbildet og forskjellene i formålet med den dynastiske dimensjonen blir ytterligere konkretisert når vi ser resultatene i lys av motivet for å skrive ned tekstene. Motivene for nedskrivningene er et sammensatt element som har flere sider med seg. Det er likevel mulig å kort skissere noen hovedtendenser for hva som kan ha vært de underliggende årsakene til at tekstene er formet den måten de er. For eksempel er *Gesta principum Polonorum* skrevet ned i en periode hvor Polen er preget av et behov for å stabilisere den politiske sfæren i området og ikke minst markere en sterk sentralmakt etter en langvarig konflikt mellom de to Piast – brødrene, Boleslav III og Zbiginew. Det er imidlertid påfallende også hvordan Gallus gjennom *Gesta principum Polonorum* fremhever Boleslav III og legitimerer hans politiske autoritet. *Chronica Boemorum* på sin side er skrevet ned i en periode hvor Bøhmen befinner seg mellom et ekspanderende Piast- styrt Polen og et innflytelsesrikt tysk-romersk rike. Motivet for å skrive *Chronica Boemorum* kan dermed knyttes til behovet for å markere seg som en tsjekkisk 'oss'-gruppe, med en egen politisk enhet, uavhengig av 'de andre'. Den parallelle fortellingen i *Gesta Hungarorum*, om

fremveksten av Árpád- dynastiet og stormennene, har trolig utgangspunkt i den samtidige samfunnsendringen i Ungarn på 1200-tallet. Sentralt i denne endringen er et skifte fra en sterk sentralmakt til at adelen får en større innflytelse.

Motivene for nedskrivningen av tekstene blir samtidig og tydeliggjort gjennom en kvantitativ undersøkelse av forholdet mellom lederen og den politiske forsamlingen (Kapittel 4).

Perspektivet ved at *Gesta principum Polonorum* er skrevet ned i en periode for det var behov for å etablere og styrke en sterk sentral makt blir ytterligere konkretisert ved denne undersøkelsen. Det er relativt få bemerkninger om politiske forsamlinger i *Gesta principum Polonorum*, og det kommer spesielt godt til syne ved en sammenligning av resultatet fra en opptelling i *Chronica Boemorum*. Forklaringen på denne forskjellen må sees i lys av motivet, og den realpolitiske situasjonen i samtiden av nedskrivningen til disse to tekstene.

Gesta Hungarorum er skrevet ned i en kontekst som er preget av at den ungarske sentralmakten blir svekket som følge av fremveksten til den ungarske adelen. Dette synliggjøres i teksten, til tross for at det også her er få bemerkninger om politiske forsamlinger. Resultatet av den kvantitative undersøkelsen viser at begrepet *consilio* er anvendt flest ganger, men på grunn av den tvetydige betydningen av begrepet er det vanskelig å hevde at *consilio* utelukkende beskriver en politisk forsamling. I tilfellet *Gesta Hungarorum* er det pekt på at de aller fleste ganger *consilio* er anvendt er det tale om at lederen gikk i råd med sine stormenn, fremfor å kalle sammen til en politisk forsamling. Dette er imidlertid trolig et uttrykk for en fremstilling hvor Anonymus er opptatt av å vise den historiske rollen til de ungarske stormennene som igjen kan være en refleksjon over det samtiden *Gesta Hungarorum* er skreven ned i.

Utgangspunktet for dette arbeidet er tre tekster som er skrevet ned i en periode som er preget av en kulturell og politisk oppsving i Europa. Denne oppsvingen skjer i kontekst i med den politiske utviklingen med konsolideringen av den politiske enheten fra midten av 1000-tallet og utover 1100-tallet. Den politiske situasjonen i øst – og sentral-Europa reflekteres ikke bare

i motivet for nedskrivningene men også i selve tekstene. Dette kommer tydelig frem i analysedelene som tar for seg tilknytningen mellom en leder og 'oss'-gruppen, og mellom 'oss'-gruppen og det geografiske området. Å knytte en 'oss'-gruppe til et geografisk område er opphavsmytens andre funksjon. De geografiske betegnelsene i tekstene kan tolkes som et middel til å skape et overordnet rammeverk for en identitet eller selvfølelse innen 'oss'-gruppen. En slik beskrivelse kan både være en detaljert beskrivelse av det geografiske området og det kan være en beretning om de fysiske tilstander området består av. Med fysiske tilstander menes det naturlige ressurser. Uavhengig er formålet med slike beskrivelser å fremme området til denne 'oss'-gruppen og opphøye det i lys av andre områder. Det er imidlertid interessant å påpeke at den geografiske beskrivelsen kan også sees på som en vesentlig del av det helhetlige bildet som viser det overordnede motivet for nedskrivningen. Den geografiske beskrivelsen i de tre tekstene skiller seg fra hverandre. Hvor den tsjekkiske *Chronica Boemorum* er svært detaljert i sin beskrivelse, trolig som en følge av et behov å plassere seg selv på kartet i lys av det tysk-romerske riket, er den polske gestaen mer opptatt av å forklare lederens stilling i forhold til de omliggende folkegruppene. I den ungarske *Gesta Hungarorum* er Anonymus på sin side mer opptatt av å beskrive opphavet til den ungarske 'oss'-gruppen, enn å forklare den geografiske beliggenheten til Ungarn eller hvilket forhold de sto i med de omliggende folkegruppene.

Et perspektiv som er tatt opp i sammenheng med undersøkelsen av ledermyten er bondemyten (se side 44 - 56). Bondemyten er i denne sammenhengen forstått som en måte å fremstille en leder på. Det er mulig å trekke linjer mellom bondemyten og to av opphavsmytens funksjoner, knytte bånd mellom individene i en 'oss'-gruppen og 'oss'-gruppen til et dynasti. *Gesta Hungarorum* skiller seg fra *Chronica Boemorum* og *Gesta principum Polonorum* ved at bondemyten ikke er tilstede i teksten, men det er likevel mulig å finne den samme retorikken i den ungarske valglegenden. Fellesnevneren for de tre tekstene er med andre ord tilknytningen mellom lederen og 'oss'-gruppen. Tilknytningen mellom lederen og 'oss'-gruppen er vesentlig fordi hensikten er å understreke at lederen er en del av de representative 'oss'-gruppene. Et viktig aspekt ved dette er en forestilling om å være under ledelse av en sine egne og ikke en fremmed. Dermed kan det også trekkes linjer tilbake til den

geografiske tilknytningen. Med andre ord det er en forestilling om at en gitt 'oss'-gruppe følte tilhørighet til et bestemt geografisk området. Denne 'oss'-gruppen og dette området var videre under ledelse av en leder som tilhørte et bestemt dynasti, som 'oss'-gruppen igjen kunne føle tilhørighet til gjennom en felles forhistorie.

Et annet aspekt ved disse tekstene er at de kan sees på som en refleksjon over spredningen av impulser fra vest mot øst i Europa. Denne spredningen skjer i sammenheng med utbredelsen av kristendommen gjennom blant annet misjonsarbeid. Det kan for eksempel påpekes at i konsolideringsfasen i øst- og sentral-Europa er det vestlige impulser som blir anvendt som instrumenter. I første omgang er det impulser fra det tysk-romerske riket, men fra begynnelsen av 1100-tallet er det også impulser fra andre intellektuelle sentre i blant annet Frankrike og Italia som preger utviklingen. Klosterordenene spiller en sentral rolle i spredningen av disse impulsene. For det første etablerer klosterordenene læresentre, hvor det tidligere ikke har eksistert noe lignende. For det andre er det viktig å merke seg at disse læresentrene i første omgang ble drevet av munkar som kom fra andre steder i Europa og dermed førte med seg ideer og kunnskap til det som blir ansett som det perifere Europa i middelalderen. Gallus, forfatteren av *Gesta principum Polonorum*, er for eksempel mest sannsynlig en munk som var av fransk opprinnelse, men som var tilknyttet et kloster i Polen. Selv om Cosmas var av tsjekkisk opprinnelse er det mye som tyder på at han fikk sin utdanning i Liège, Belgia. Slik bidrar Gallus og Cosmas, på hver sin måte, til spredningen av vestlige impulser gjennom sin historieskriving. Forfatteren av *Gesta Hungarorum*, Anonymus, er den eneste av disse tre forfatterne som ikke er en del av den geistlige orden. Anonymus representerer, i denne sammenhengen, utviklingen som skjer fra slutten av 1100-tallet og utover 1200-tallet, ved at den geistlige orden mister deler av monopolet på blant annet historieskrivingen. Det er likevel interessant å se at mye av retorikken og fortellerstrukturen i det store og hele forblir den samme. Et aspekt som tydelig viser dette er analysedelen som tar for seg den religiøse dimensjonen (Kapittel 3).

Den religiøse dimensjonen i tekstene er i dette arbeidet undersøkt i lys av aspektet ved *rex dei*

gratia(se s. 67-76), konge ved Guds nåde og den guddommelige tilstedeværelsen. Den guddommelige tilstedeværelsen er her forstått som at forfatterne skriver Gud direkte eller indirekte inn i tekstene. Omfanget av denne dimensjonen viser tydelig hvilken grad kristendommen spiller inn i retorikken og formen på tekstene. Det som er interessant å påpeke er at dette omfanget ikke endrer seg noe særlig fra tekst til tekst. Gesta Hungarorum skiller seg vesentlig ut på grunn av at den kun omhandler den hedenske fortiden i Ungarn, men likevel er det klart at kristne verdier og ideer skinner gjennom i teksten. Et eksempel på det er den guddommelige tilstedeværelsen ved at Gud påvirker handlingene til tross for at de var hedenske.

Den religiøse dimensjonen i lys av det nasjonale aspektet er en spennende vinkling. Det er i den sammenhengen påpekt bruken av helgener i tekstene. Bruken av helgener forekommer først og fremst i Chronica Boemorum og Gesta principum Polonorum. I Chronica Boemorum spiller St. Václav en viktig rolle i utviklingen av forestillingen av Bøhmen som en politisk enhet, gjennom myten om at St. Václav var den evige tsjekkiske herskeren og tsjekkerne som en del av hans hushold. Det er mulig å tolke at St. Adalbert spiller den samme rollen i Polen, som St. Václav i Bøhmen. Dette kommer til uttrykk gjennom fortellinger hvor Gallus fremstiller helgenen som beskytter av den polske.

Som innledningsvis nevnt skaper resultatene av denne analysen et bilde av kompleksiteten ved historieskrivingen i middelalderen på 1100- og 1200-tallet. Forskningen rundt historieskrivingen har i en lang tid vært orientert mot de vestlige delene av Europa, hvor de store kulturelle sentrene i middelalderen befant seg. Det er likevel et stadig økende fokus på utviklingen i den europeiske periferien. Dette arbeidet er et forsøk på å utvide forståelsen på hvordan en ser på krønike – og gestasjangeren som kilder til de politiske ideene og forestillingene som formet middelalderens utvikling.

English summary

The primary aim for this master thesis is to examine the national aspect of the historiography in the east – and central Europe in the 12th and 13th century. The sources for this analysis is *Gesta principum Polonorum* (The deeds of the Polish princes), *Chronica Boemorum* (The chronicle of the Czechs) and *Gesta Hungarorum* (The deeds of the Hungarians). These texts are written in the context of the political and cultural upsurge that occurred from the mid-11th century and beyond the 12th century.

The analysis is divided into three parts dealing with the myth of origins, the dynastic myth and the political discourse in the text. The first part is an attempt to provide an explanation of how the myth of origins is used as a means to make a distinction between a 'us'-group and a 'them'- group. In other words, the focus is on how a group of people define themselves and others through conceptions of the past. A 'us'- group defined in this context as a group of people who have an idea or a notion of belonging to each other through a common past and association with a specific geographic area. In the second analysis, the emphasis is on how dynasties and leaders are legitimized. In this presentation, the focus is on how the political authority legitimized through rhetorical devices and how the myth of dynasties are linked to an 'us'- group. The analysis of leadership is divided into three, the ploughman myth and a survey of the dynastic - and religious dimension. The connection between the leader and 'us'-group is an essential part of the national aspect, because the intent is to emphasize that the leader/the dynasty is also a part of the 'us'-group. In other words, it is important to emphasize that the 'us'-group is led by one of their own, and not a stranger. The purpose of the examination of the dynastic and religious dimension is to identify the central argument for the legitimization of political authority and at the same time put these arguments in perspective of the national aspect of the texts. The last analysis consists of two quantitative studies that address the political discourse of the texts. The first study is an analysis of the terms that are used in a context of a political assembly. Based on these results, some specific issues with the results are commented. Then there is an examination of the relationship between the political assembly, the authority of the leaders and the 'us'- group's role in this context. In the second

quantitative study, the emphasis is on how the conflicts emerge in the texts and how these reflect on the national aspect. The results of these analyses form the basis for an understanding of the complexity of the historiography in the high middle ages.

Kilde – og litteraturliste

Agnew, H. LeCaine, *The Czechs and the lands of the Bohemian crown*, Hoover Institution Press, 2004

Anderson, Benedict, *Imagines Communities and the spread of nationalism*, Fairfield, (1983) 2006

Anonymus, Rady, Martyn(oversetter), Veszprémy, László(overesetter), *Anonymi Bele regis notarii: Gesta Hungarorum, Anonymus, Notary of King Béla: The Deeds of the Hungarians*, CEU Press, 2010

Bagge, Sverre, *From Viking Stronghold to Christian Kingdom: State Formation in Norway c. 900 – 1350*, Museum Tusculanum Press, 2010

Bak, János M., *Christian Identity in the Chronicle of the Czechs by Cosmas of Prague* i Garipzanov, Ildar(red.) *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early history writing in northern, east-central, and eastern Europe(c. 1070 – 1200)*, Brill, 2011, s. 167 – 182

Bak, János M, Lukin, Pavel *Consensus and Assemblies in Early Medieval Central and Eastern Euorpe* i Barnwell, P.S.(red.), Mostert, M.(red.) *Political Assemblies in the Earlier Middle Ages*, Brepols, 2004, s. 95 - 113

Banaszkiewicz, Jacek, *Die Mäusethurmsage – the symbolism of annihilation of an evil ruler*, Acta Poloniae Historica, nr 51, Warszawa, 1984, s. 5-32

Banaszkiewicz, Jacek, *Königliche Karrieren von Hirten, Gärtnern und Plügern. Zu einem mittelalterlichen Erzählschema vom Erwerb der Königsherrschaft*, Saeculum, vol 33, Freiburg, 1982, s. 265 – 286

Barnwell P.S. *Political Assemblies: Introduction*, i Barnwell, P.S.(red.), Mostert, M.(red.) *Political Assemblies in the Earlier Middle Ages*, Brepols, 2004, s. 1- 10

Berend, Nora, Laslovszky, József, Szakács, Béla, *The kingdom of Hunagry* i Berend, Nora(red.) *Christianization and the rise of Christian monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus; c. 900-1200* Cambridge University Press, 2007, s. 319 – 368

Berend, Nora *Hungary in the eleventh and twelfth centuries* i Luscombe, David(red.), Riley-Smith, Jonathan(red.) *The new Cambridge Medieval History Vol. IV part II*, Cambridge University Press, 2004, s. 306 - 316

Bisson, Thomas N., *On not eating Polish bread in vain: Resonance and conjuncture in the "Deeds of the Princes of Poland"(1109-1113)*, Viator, nr 29, 1998, s. 275- 289

Burns, J.H.(red.) et al. *The Cambridge history of medieval political thought c. 350 – c. 1450* Cambridge University Press, 2010

Canning, Joseph *A history of medieval political thought 300 – 1450*, Routledge, 2005

Coleman, Janet *A history of political thought vol II; from the Middle Ages to the Renaissance*, Blackwell, 2000

Cosmas, Wolverton, Lisa, *The chronicle of the czechs*, The Catholic University American Press, 2009

Cosmas, Bretholz, Bertold(red.), *Die Chronik der Böhmen des Cosmas von Prag*, Weidmannsche Verlagsbuchhandlung, 2. utgave, 1955

Cowdrey, H.E.J, *The Structure of the Church, 1024 – 1073* i Luscombe, David(red.), Riley-Smith, Jonathan(red.) *The new Cambridge Medieval History Vol. IV part I*, 2004, s. 229 – 267

Claessen, H. J. M. , Oosten, J.G., *Ideology and the formation of early states*, Brill & Leiden, 1996

Dalewski, Zbigniew, *A new chosen people? Gallus Anonymus's narrative about Poland and its rulers* i Garipzanov, Ildar(red.) *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early history writing in northern, east-central, and eastern Europe(c. 1070 – 1200)*, Brill, 2011, s. 145 – 166

Davis, Rees, *Nations and National Identities in the Medieval World: An Apologia* i Belgisch Tijdschrift vor Nieuwste Geschiedenis vol XXXIV, nr 4, 2004, s. 563 - 566

Duby, Georges, Goldhammer, Arthur(oversetter) *The Three Orders: Feudal Society Imagined*, The University of Chicago Press, 1980

Engel, Pál, Pálosfalvi, Tamás(oversetter), Ayton, Andrew(red.), *The Realm of St. Stephen: A history of medieval Hungary, 895 – 1526*, Tauris, 2001

Eitrem, S. *Latinsk grammatikk*, 3. utgave ved Danielsen, B.T., og Kraggerud, Egil, Aschehoug, 2006

Freedman, Paul, *Cowardice, Heroism and the legendary origins of Catalonia*, Past & Present, nr 121, 1988

Gabriel, Richard A., *Philip II of Macedonia: Greater than Alexander*, Potomac Books, 2010

Gieysztor, Alexander, *Cultural Interchanges* i Bosl, K., Gieysztor, A., Graus, F., Postan, M.M., Seibt, F., *Eastern and Western Europe in the middle ages*, London, 1970, s. 175 – 206

Gieysztor, Alexander, Kieniewicz, Stefan, Rostworowski, Emanuel, Tazbir, Janusz, Wereszycki, Henryk, *History of Poland*, Polish Scientific Publishers, 1979

Gallus, Knoll, Paul W.,(oversetter) og Schaer, Frank(oversetter), *Gesta principum Polonorum - The deeds of the princes of the Poles*, CEU Press, 2003

Goetz, Hans-Werner, *Constructing the Past: Religious Dimensions and Historical Consciousness in Adam of Bremen`s Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum* i Mortensen, Lars B.,(red.), *The Making of Christian Myths in the Periphery of Latin Christendom(c.1000 – 1300)*, Museum Tusulanum Press, 2006, s. 17 - 51

Graus, Frantisek, *Slavs and Germans* i Bosl, K., Gieysztor, A., Graus, F., Postan, M.M., Seibt, F., *Eastern and Western Europe in the middle ages*, London, 1970, s. 15- 42

Jones, W.R., *The image of the Babarian in Medieval Europe*, Comparative Studies in Society

and History Vol 13, nr. 4, 1971, s. 376 -401

Jordheim, Helge, *Lesningens vitenskap: utkast til en ny filologi*, Universitetsforlaget, 2001

Keene, Derek, *Towns and the growth of trade* i Luscombe, David(red.), Riley- Smith, Jonathan(red.) *The new Cambridge Medieval History Vol. IV part I*, Cambridge University Press, 2004, s. 47 – 85

Kersken, Norbert, *Geschichtsschreibung im Europa der "nationes": Nationalgeschichtliche Gesamtdarstellung im Mittelalter*, Böhlau Verlag, 1995

Kersken, Norbert, *High and Late Medieval National Historiography* i Deliyannis, Deborah Mauskopf(red.) *Historiography in the Middle Ages*, Brill Academic Publishers, 2003, s. 181 – 215

Klaniczay, Gábor, *Holy rulers and blessed princesses, dynastic cults in medieval central Europe*, Cambridge University Press, 2002

Krappe, Alexander H., *The Ploughman King*, Revue Hispanique vol 46, 1919, s. 516 – 546

Kłoczowski, Jerzy, *A History of polish Christianity*, Cambridge University Press, 2000

Littleton, C. Scott, *The new comparative mythology: an anthropological assessment of the theories of Georges Dumézil*, California University Press, 1973

Lukowski, Jerzy, Zawadzki, Hubert, *A Concise History of Poland*, Cambridge University Press, 2006

Luscombe, D.E., *Introduction: the formation of political thought in the west* i Burns, J.H.(red.) *Medieval Political Thought c. 350 – c. 1450*, (1988), 2010, s. 156- 173

Macatney, C.A. *The medieval hungarian historians*, Cambridge University Press, 1953

Melve, Leidulf, *Historie: Historieskriving frå antikken til i dag*, Dreyer, 2010

Melve, Leidulf, *Europeisk politisk historie 400 – 1750: Frå førstatleg samband til einskapsstat* Cappelen Akademisk Forlag, 2009

Měřínský, Zdeněk, Mezník, Jaroslav i *The making of the Czech state: Bohemia and Moravia from the tenth to the fourteenth centuries* i Teich, Mikuláš(red.) *Bohemia in History*, Cambridge University Press 1998, s. 39 – 58

Molnár, Miklós, *A concise history of Hungary*, Cambridge University Press, 2001

Mortensen, Lars B. *Stylistic choice in a reborn genre. The national histories of Widukind of Corvey and Dudo of St. Quentin*; i Gatti P.(red.) og Degl'Innocenti A.(red.), *Dudone di S. Quintino*, Labirinti vol. 16, 1995 s. 77-102

Morris, Colin, *The papal monarchy: The Western Church from 1050 – 1250*, Oxford, 1984

Nederman, C.J, Forhan, Kate, *Medieval Political Theory – A reader; The quest for the body politic, 1100 – 1400*, Routledge, 1993

Nederman, C.J. *Lineages of European political thought: explorations along the medieval/modern dividè from John of Salisbury to Hegel*, The Catholic University of America Press, 2009

Oakley, Francis *Politics and eternity; studies in the history of medieval and early modern political thought*, Brill, 1999

Plassmann, Alheydis, *Origo gentis: Identitäts- und Legitimitätsstiftung in früh – und hochmittelalterlichen Herkunftserzählungen*, Akademie Verlag, 2006

Reuter, Timothy, *Assembly Politics in Western Euorpe from the eighth Century to the twelfth* i Linehan, Peter(red.),Nelson, Janet L.,(red) *The Medieval World*, Routledge, 2001, s. 432 - 450

Reynolds, Susan *Secular Power and Authority in the Middle Ages* i Pryce, Huw(red.) *Power and Identity in the Middle Ages: Essays in Memory of Rees Davis*, Oxford University Press, 2007, s. 11 – 22

Reynolds, Susan *Kingdoms and Communities in Western Europe 900- 1300*, Oxford, 1986

Reynolds, Susan, *Medieval origines gentium and the community of the realm* i History, vol 68, London, 1983, s. 375- 390

Rundholt, Tallak Liavåg, *Medieval Political Assemblies: A study of narrative sources*

pertaining to the period c. 870- 1141 in an East-West comparative perspective,
Masteroppgave i historie, Universitetet i Bergen, 2009

Snorre, Schjøtt, Steinar(oversetter), Magerøy, Hallvard(oversetter), *Snorres kongesoger bind 1*, Det Norske Samlaget, 1997

Sommer, Petr, Třeštík, Dušan, Žemlička Josef, *Bohemia and Moravia* i Berend, Nora(red.)
Christianization and the rise of Christian monarchy: Scandinavia, Central Europe and Rus; c. 900-1200 Cambridge University Press, 2007, s. 214 – 262

Spiegel, Gabrielle M., *The Past as Text: The theory and practice of Medieval Historiography*,
The John Hopkins University Press, 1997

Sulyok, Vince, *Ungarns historie og kultur*, Oslo, 1994

Szűcs, Jenő *Theoretical elements in Master Simon of Kèza's Gesta Hungarorum(1282 -1285)*
i Simonis de Kèza, Rady M.(oversetter), Veszprèmy L.(oversetter) , *Gesta Hungarorum*,
Central European University Press, 1999, s. xxix – civ

Tacitus, Gudeman, Alfred(red.) *De Germania*, Weidmannsche Buchhandlung, 1916

Třeštík, Dušan *Kosmova Kronika*, Academia Praha, 1968

Ullmann, Walter *A History of Political Thought: the middle ages*, Penguin Books, 1965

Veszprémy, László, *'More Paganismo': Reflections on the pagan and Christian past in the Gesta Hungarorum of the Hungarian Anonymous Notary* i Garipzanov, Ildar(red.) *Historical Narratives and Christian Identity on a European Periphery: Early history writing in northern, east-central, and eastern Europe(c. 1070 – 1200)*, Brill, 2011, s. 183 - 201

Veszprémy, László, *Hungary's Conversion to Christianity: The Establishment of Hungarian Statehood and its Consequences to the Thirteenth Century* i *Hungarian Studies Review*, vol 28, nr 1-2(vår og høst), 2001, s. 73 – 92

Wiszewski, Przemysław, *Domus Boleslai, Values and social identity in dynastic traditions of medieval Poland(c.966- 1138)*, Brill, 2010

Wolverton, Lisa, *Hastening Toward Prague*, University of Pennsylvania Press, 2001

Wyrozumski, Jerzy *Poland in the eleventh and twelfth centuries* i Luscombe, David(red.), Riley-Smith, Jonathan(red.) *The new Cambridge Medieval History Vol. IV part II*, Cambridge University Press, 2004, s. 277 – 289

Zernack, Klaus, *Die burgstädtischen Volksversammlungen bei den Ost- und Westslaven: Studien zur verfassungsgeschichtlichen Bedeutung des Veče*, Wiesbaden, 1967

Internett

Britannica Online Encyclopedia, www.britannica.com

Catalogue of Digitized Medieval Manuscripts, <http://manuscripts.cmrs.ucla.edu/index.php>

Store norske leksikon, www.snl.no

Vulgata, Hieronimiana versio(latin), <http://www.intratext.com/IXT/LAT0001/INDEX.HTM>